

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
Інститут соціальної та політичної психології

ЗАТВЕРДЖЕНО

**Вченою радою Інституту соціальної
та політичної психології НАПН України
“ 12 ” січня 2012 року, протокол № 1/12
Директор**

_____ **М. М. Слюсаревський**

З В І Т
про діяльність Інституту
соціальної та політичної психології
НАПН України
за 2011 рік

Київ – 2012

З М І С Т

ЧАСТИНА I

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ УСТАНОВИ	5
II. ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ.....	20
II.1. НДР на виконання державних цільових програм.....	21
II.2. Фундаментальні дослідження	29
II.3. Прикладні дослідження.....	85
II.4. Публікації	93
III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ	94
IV. УПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ...	108
V. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	113
VI. ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ.....	118
VII. ПІДГОТОВКА ТА АТЕСТАЦІЯ НАУКОВИХ І НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ	133
VII.1. Діяльність аспірантури та докторантури	134
VII.2. Робота спеціалізованої вченої ради	140
IX. ЗВ'ЯЗКИ ІЗ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ГРОМАДСЬКІСТЮ	144
X. МІЖНАРОДНЕ НАУКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО.....	149
XI. РОБОТА ВЧЕНОЇ РАДИ.....	154
XII. КАДРИ	161
XIII. ІНФОРМАТИЗАЦІЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	168
XIV. ФІНАНСУВАННЯ. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	171
XV. ВИСНОВКИ	176
XVI. СПИСОК ОСНОВНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ.....	190

ДОДАТКИ. ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ УСТАНОВИ (у таблицях).....	254
Таблиця II.1. Виконання науково-дослідних робіт у 2011 році (одиниць)	255
Таблиця II.2. Продукція, підготовлена у 2011 році на виконання державних цільових програм	256
Таблиця II.5. Продукція, підготовлена в ході виконання наукових досліджень у 2011 році (одиниць)	259
Таблиця III.1. Експериментальна робота за рівнями (одиниць).....	262
Таблиця III.2. Результати експериментальної роботи	263
Таблиця IV.1. Упровадження результатів наукових досліджень	274
Таблиця IV.2. Об'єкти впровадження результатів наукових досліджень (одиниць).....	285
Таблиця IV.3. Упровадження результатів наукових досліджень за видами продукції (одиниць).....	286
Таблиця V.1. Наукові періодичні видання, засновником або співзасновником яких є Інститут	288
Таблиця V.2. Перелік опублікованих у 2011 році друкованих наукових періодичних видань Інституту	292
Таблиця VI.1. Організація та проведення науково-практичних масових заходів (одиниць)	297
Таблиця VI.2. Участь у науково-практичних масових заходах (одиниць)	298
Таблиця VII.1.1. Підготовка наукових кадрів у докторантурі Інституту (осіб).....	300
Таблиця VII.1.2. Підготовка наукових кадрів в аспірантурі Інституту (випуск аспірантів, осіб)	301
Таблиця VII.1.3. Підготовка наукових кадрів в аспірантурі Інституту (прийом аспірантів, осіб)	302
Таблиця VII.1.4. Працевлаштування аспірантів та докторантів Інституту, які навчалися за державним замовленням (осіб).....	303
Таблиця VII.2.1. Робота спеціалізованої вченої ради Д 26.457.01 Інституту.....	304
Таблиця VII.2.2. Робота спеціалізованої вченої ради Д 26.457.01 Інституту за науковими спеціальностями.....	305

Таблиця VII.2.3. Атестація наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації спеціалізованою вченою радою Д 26.457.01 у 2011 році (одиниць).....	306
Таблиця XII.1. Кількісний і якісний склад наукових працівників Інституту.....	307
Таблиця XII.2. Дані про професійні кваліфікації наукових працівників Інституту	308
 ЧАСТИНА II	
АНОТОВАНИЙ ПЕРЕЛІК ПРОДУКЦІЇ, ГОТОВОЇ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ	309

ЧАСТИНА І

І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ УСТАНОВИ

Основні завдання установи у звітному році визначалися відповідно до затверджених НАПН України “Основних напрямів досліджень з педагогіки і психології в Україні”, тематичного плану НДР, плану випуску друкованої продукції НАПН України, паспортів бюджетної програми на 2011 р.

Пріоритети наукових завдань у діяльності Інституту визначались у правовому полі держави, створеному положеннями Конституції України, Законами України, що регулюють відносини у сфері освіти і науки; Указом Президента України “Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні” (від 30 вересня 2010 р., № 926), яким 2011 рік проголошено роком освіти та інформаційного суспільства; розпорядженнями Кабінету Міністрів України “Про затвердження комплексного плану заходів з розвитку освіти в Україні на період до 2011 року” (від 16 жовтня 2008 р., № 1352-р), “Про затвердження плану заходів з підтримки молодих учених” (від 22 квітня 2009 р., № 433-р); Програмою спільної діяльності Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та Національної академії педагогічних наук України на 2011 – 2013 роки, постановами Загальних зборів та Президії НАПН України.

У звітний період в Інституті розроблялося 12 тем, з яких 1 – за державною і 11 – за відомчою тематикою. Десять тем відомчої тематики були фундаментальними, одна – прикладною. У 2011 р. завершено 1 прикладну тему за державною тематикою.

Згідно із завданнями Міжгалузевої комплексної програми “Здоров’я нації” на 2002–2011 роки науковці Інституту під керівництвом чл.-кор. НАПН України Титаренко Т. М. завершили роботу над темою “**Соціально-психологічна профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій**”.

У результаті виконання теми виявлено умови, що знижують адаптивність молоді до стресів і криз: ситуація, яка порушує звичний спосіб життя; невміння реагувати на невдачі і втрати; нездатність справлятися з

негативними переживаннями. Запропоновано стратегії надання психологічної допомоги відповідно до типового ставлення молоді людини до кризи: ігнорувального, перебільшувального, демонстративного, волонтаристського та продуктивного. Визначено як найбільш продуктивну стратегію копіngu, яка передбачає перевизначення ситуації, що спровокувала стресовий стан. Розкрито механізми дореагування, наративізації та переінтерпретації як засоби профілактики та подолання стресових ситуацій. Розроблено рекомендації щодо формування у проблемної молоді здатності до самостійного підвищення стресостійкості. Видано навчальний посібник “Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій”, методичні рекомендації з профілактики порушень соціально-психологічної адаптації молоді до повсякденної психологічної травматизації, збірку методик для вивчення повсякденного стресу та способів розв’язання кризових життєвих ситуацій, програму спецкурсу з кризового психологічного консультування, інформаційний бюлетень за результатами моніторингу порушень адаптації молоді до стресів і криз.

Підсумки виконання перехідних тем розглянуто на засіданні вченої ради (протоколи №12/11 від 29 листопада 2011р., №13/11 від 20 грудня 2011 р.), де ухвалено рішення продовжити у 2012 р. розроблення цих тем відповідно до технічних завдань як таких, що виконуються успішно. Основні підсумки виконання перехідних тем є такими:

Тема “Історіогенез і методологічний простір побудови соціально-психологічних теорій” (науковий керівник – чл.-кор. НАПН України, к. психол. н. Слюсаревський М. М.). Намічено нові підходи до ретроспективного оцінювання соціально-психологічних теорій минулого. Виокремлено і проаналізовано в першому наближенні соціально-психологічні ідеї видатних діячів української науки і культури другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Уведено поняття історичних ліній генезису

соціально-психологічних ідей, концепцій і теорій та простежено виникнення і розвиток цих ліній у вітчизняній науковій спадщині 20 – 60-х років ХХ ст. Розроблено та апробовано критеріальну модель виокремлення сучасних соціально-психологічних теорій як об'єктів наукознавчого аналізу, концепцію оцінювання методологічного потенціалу парадигмальних підходів у соціальній психології, а також критерії наявності/відсутності та міри вираженості впливу зарубіжних соціально-психологічних ідей і теорій на розвиток вітчизняної соціальної психології. Проведено емпіричне дослідження, за результатами якого верифіковано запропоновану на попередніх етапах виконання теми теоретичну модель інтимного життя людини та інтимно-особистісної сфери людських стосунків. Підготовлено рукопис монографії “Архетиповий менеджмент”, де викладено основи однойменної соціально-психологічної теорії як нового напрямку психології управління. Розроблено основні положення та понятійні апарати теорій соціалізації особистості в освітньому процесі, етнокультурної міфотворчості особистості, міграційних процесів, соціально-психологічних механізмів ідентичності українського суспільства.

Тема “Теоретико-методологічні засади і прикладний потенціал когнітивної психології спілкування” (науковий керівник – д. психол. н. Казміренко В. П.). Розроблено методичну базу науково-прикладних засад когнітивної психології спілкування, що охоплює умови та принципи побудови психологічної практики у сфері оптимізації спільної діяльності та спілкування, інструментальне та методичне забезпечення, критерії оцінювання ефективності результатів. Сформульовано низку основних положень про практичне застосування засад когнітивної психології спілкування, виокремлено типові сфери спільної діяльності, їх різновиди та особливі функції когнітивної психології спілкування як механізму регуляції та забезпечення досягнень у цих сферах. Визначено критерії ефективності перебігу когнітивного спілкування та організації евристично-когнітивної

взаємодії групових суб'єктів пізнавальної та практичної діяльності. Створено та апробовано блок діагностичних методик вивчення типів дисфункціональних когнітивних конструкцій особистості, що утруднюють розвиток її комунікативної компетентності. Запропоновано методичні розробки для конструювання професійних комунікативних кейсів як інструментів формування готовності молодих учителів до вирішення професійних завдань. Розроблено техніки застосування вербальних патернів для оптимізації мовленнєвого впливу на покращення якості спілкування. Підготовлено програму та методичні рекомендації до навчального курсу “Когнітивна психологія спілкування” для студентів-психологів ВНЗ. Видано методичний посібник “Активізація когнітивних процесів у спілкуванні”.

Тема “Соціально-психологічні практики особистісного життєконструювання у сучасному світі” (науковий керівник – чл.-кор. НАПН України, д. психол. н. Титаренко Т. М.). Розроблено концептуальну модель впливу соціально-психологічних практик на особистісне життєконструювання, у межах якої диференційовано компоненти життєпрактикування в сучасній соціокультурній ситуації, а саме: гру з умовностями (реальностями), самоконфігурування текстуальної конструкції в комунікативному процесі, взаємодію з ризиками та невизначеностями, віртуальні форми та субкультурні втілення життєконструювання. Активність особистості інтерпретовано як процес розгортання соціально-психологічних практик. За провідний механізм означеного процесу взято взаємодію зовнішніх очікувань та особистісних диспозицій, спрямованих на повсякденне життєконструювання. На основі соціально-психологічного змісту категорії “практики” визначено такі характеристики практик конструювання життя: соціальність, спільність, конвенційність, регулярність, передбачуваність, стабільність.

Тема “Соціально-психологічні чинники подолання бідності як стилю життя” (науковий керівник – д. психол. н. Васютинський В. О.). Обґрунтовано соціально-психологічну категорію бідності як стилю життя; визначено бідність як особливу субкультуру, де виробляються власні, відмінні від загальноновизнаних, цінності і моделі поведінки, що утриваються та передаються від покоління до покоління. Побудовано систему гіпотез щодо психологічної структури, чинників виникнення і соціально-психологічних характеристик, які підвищують імовірність об’єктивної та суб’єктивної бідності: невизначеність ціннісно-орієнтаційної сфери; низький рівень освіти і її знецінення; слабе професійне самовизначення; недостатній рівень правосвідомості; нехтування здоров’я та здорового способу життя; обмеженість і неефективність використання соціального капіталу; порушення сімейної структури та дисгармонійність внутрішньосімейних стосунків; відтворення негативних стереотипів сільського середовища. Виокремлено категорію “нових бідних”, які за своєю освітою і кваліфікацією, соціальним статусом та демографічними характеристиками раніше не були малозабезпеченими. Сформульовано місію освіти у сфері подолання бідності, що вбачається у сприянні несуперечливому розгортанню процесів самореалізації особи, розвитку спільноти і всього суспільства через нівелювання наслідків різного соціального старту для різних осіб.

Тема “Особливості становлення групової ідентичності в освітніх та соціальних середовищах” (науковий керівник – д. психол. н. Горностаї П. П.). Розроблено теоретичну концепцію функціонування групової ідентичності як феномена групової психічної реальності (групової свідомості і групового несвідомого), що є системотвірним чинником взаємозв’язку процесів групової динаміки, соціометричної структури та ідентифікаційних процесів у малій групі. Запропоновано теоретичні моделі групової ідентичності в малій групі та довіри як феномену динамічних

процесів малої групи, концептуальну модель функціонування лояльності в малій фаховій групі. Здійснено емпіричну перевірку основних положень розроблених моделей та концепцій. Виявлено якісні і кількісні відмінності в рольовій ідентичності учнів з різними рівнями оригінальності мислення. Показано ефективність рефлексивного підходу у формуванні групової ідентичності. Підтверджено вплив статі викладача (тренера) на гендерне самоусвідомлення групової ідентичності в навчальних групах.

Тема “Психотехнологічні складові формування в громадській думці позитивного образу освітніх і суспільних інновацій” (науковий керівник – к. психол. н. Фролов П. Д.). Здійснено емпіричну перевірку запропонованої на попередньому етапі дослідження системи технологій формування в громадській думці позитивного образу освітніх та суспільних інновацій і критеріїв оцінювання їхньої ефективності. Розроблено типовий алгоритм оцінювання технологій формування в громадській думці образу інновацій. Підтверджено ефективність технологій збагачення громадської думки, показано, що їх застосування підвищує рівень поінформованості про інновацію, сприяє підвищенню рівня цілісності та структурованості її образу, поліпшує ставлення до неї. Виокремлено особливості майєвтичних та індоктринаційних різновидів технології збагачення громадської думки. Виділено комунікативні позиції “спостерігача” та “співрозмовника” як такі, з яких найкраще розкривається особистісний смисл інновацій. Встановлено, що набуттю суб’єктом позитивного досвіду взаємодії з інновацією, формуванню її позитивного образу найбільшою мірою сприяє застосування індивідуально зорієнтованих технологій, які враховують функціональну типологію образів, і технологій рефлексивного управління. Розроблено програму формування позитивного образу освітньої/суспільної інновації на базі активних методів соціального втручання. Підготовлено рукописи методичного посібника “Соціально-психологічна підтримка освітніх

реформ” і навчально-методичного посібника “Молодь та інноваційні технології: перспективи і ризики взаємодії”.

Тема “Особливості динаміки ситуаційних чинників особистісного і суспільного розвитку в умовах соціальних змін” (науковий керівник – к. пед. н. Григоровська Л. В.). Обґрунтовано концептуальні засади вивчення динаміки ситуаційних чинників особистісного і суспільного розвитку в умовах соціальних змін. Визначено провідні чинники запобігання етногеногенізації українського суспільства, сформульовано умови, необхідні для його безконфліктного розвитку як поліетнічного. Уведено додатковий параметр оцінювання соціальної ситуації розвитку, що дістав назву “новоутворення”, розроблено й апробовано модель та інструментарій прямого оцінювання дії чинників ситуації з урахуванням їх суб'єктної ідентифікації та відрефлексованих цілей. Виділено основні етапи еволюції підходів до вивчення ситуаційних і середовищних чинників розвитку особистості та суспільства в соціально-економічній сфері, окреслено низку параметрів соціально-економічного середовища, здатних пришвидшувати чи, навпаки, гальмувати розвиток як окремих особистостей, так і суспільства в цілому. Сформульовано гіпотезу про конкурентність як відмітну ознаку сучасного середовища функціонування освіти, обґрунтовано потенціал понять “участь” і “освітня послуга” як перспективних для розуміння напрямів створення ресурсу розвитку в освітній галузі. Уведено поняття навички капіталізації набутого досвіду для подальшого професійного розвитку, операціоналізовано поняття керування власним розвитком у професійній сфері в контексті системного і ситуаційного підходів. Продовжено моніторинг суспільно-політичної ситуації в країні. Підготовлено рукопис інформаційного бюлетеня “Українська держава на рубежі третього десятиріччя незалежності: думки та оцінки громадян”.

Тема “Соціально-психологічні аспекти взаємодії інформаційного та освітнього просторів України” (науковий керівник – к. психол. н. *Найдьонова Л. А.*). Розроблено методичний інструментарій дослідження медіапрактик дітей та молоді, зокрема: комплекс методик діагностики рівня медіакультури старшокласника, шкалу нормативної агресії-альтруїзму для вимірювання медіавпливу, шкалу сприйняття інтернету і гайд глибинного інтерв'ю для діагностики особливостей віртуалізації суб'єктивного часу користувачів інтернету, схему аналізу сімейної екранної компетентності як сукупності навичок членів родини та їхньої залученості до спільних медіаподій різного рівня. Укладено програму і забезпечено старт всеукраїнського експерименту з упровадження вітчизняної моделі медіаосвіти в навчально-виховний процес 82-х загальноосвітніх шкіл у 10 регіонах України, проведено етап вхідної діагностики медіакультури учнів. За результатами моніторингу медіакультури різних верств населення виокремлено головні тенденції її динаміки за останні чотири роки. Емпірично виявлено феномен смислової медіаперцептивної комунікації та збагаченої мотивації сприймання візуальних медіатворів, обґрунтовано поняття ресурсності медіаперцептивної комунікації. З'ясовано типовий рівень сімейної медіакультури в Україні та найпоширенішу стратегію здійснення батьками медіаосвітньої функції, розроблено програму сімейної медіаосвіти. Підготовлено рукописи монографії, підручника і навчального комплексу з 6-ти методичних рекомендацій із серії “Медіаосвіта на допомогу вчителю”.

Тема “Взаємодія суб'єктів політичної соціалізації як чинник структурування політичної картини світу студентської молоді” (науковий керівник – к. психол. н. *Жадан І. В.*). Визначено методологічні і методичні засади соціально-психологічного аналізу поля політичної соціалізації молоді. Розроблено теоретичну модель дослідження взаємодії суб'єктів політичної соціалізації як чинника структурування політичної

картини світу студентської молоді, визначено базові параметри вивчення особливостей взаємодії суб'єктів політичної соціалізації як джерела змін. Запропоновано типологію мотивів політичної взаємодії і визначено функції політичної картини світу суб'єкта. Уведено поняття: інтерпретаційного поля історичного минулого, яке відображає смислові позиції суб'єктів взаємодії, та політичних практик – як усталених, узвичаєних у суспільстві способів взаємодії, що відтворюють і конструюють суспільно-політичну реальність та передбачають певний набір правил, конвенцій поведінки суб'єктів, застосовуваних з метою реалізації власних цілей та інтересів. Сформульовано нове визначення соціального капіталу як системи індивідуальних і колективних диспозицій, спрямованих на створення, підтримку та розвиток соціальної взаємодії. Виокремлено параметри впливу взаємин батька з іншими членами родини на структурування політичної картини світу особистості.

Тема “Соціально-психологічні умови формування у молоді мотивації та навичок політичної участі” (науковий керівник – к. психол. н. Кияшко Л. О.). Розроблено систему засобів впливу на формування мотивації та навичок політичної участі. Запропоновано концепцію формування суб'єктної і громадянської позиції молоді людини та структурну модель психологічної готовності молоді до громадської діяльності. Обґрунтовано засади технології впливу на прийняття рішення щодо політичної участі. Експериментально доведено існування часового фреймінгу електоральних рішень. Розроблено та апробовано діагностичний комплекс оцінювання громадянської позиції та соціальної Я-концепції, методику “Розуміння маніпулятивних впливів”. Здійснено експериментальну перевірку ефективності запропонованих програм розвитку мотивів, комунікативних і поведінкових навичок, емоційної складової політичної участі, навичок прийняття рішення щодо політичної участі, формування громадянської відповідальності молоді.

Тема “Науково-методичні засади відстеження динаміки престижності професій, що користуються попитом на ринку праці”
(науковий керівник – д. психол. н. Найдьонов М. І.). Удосконалено методику оновлення списку професій для організації моніторингу динаміки та чинників престижності професій, що користуються попитом на ринку праці в Україні; запропоновано критерії і формули, які розширюють класифікацію професій за предметом праці з урахуванням ступеня невизначеності і трансформацій сучасних професій. Тривало відстеження основних тенденцій у динаміці рівня престижності професій, що користуються попитом на ринку праці. Проведено три масових опитування дорослого населення України і учнів 9–11-х класів загальноосвітніх шкіл, у яких взяли участь 5080 осіб. Виявлено особливості вибору професії і розуміння престижності професій учнівською молоддю як потенційним носієм професійної свідомості, виокремлено основні тенденції динаміки престижності професій та чинників, що її зумовлюють, протягом останніх чотирьох років: зростає престижність професій виробничої сфери, силових структур; стабілізувався рівень престижності професій, пов’язаних із законодавством і правочинством; зафіксовано деяке зниження престижності економіко-комерційних професій та професій, що асоціюються з політичною діяльністю; уперше в 2011 р. означилися позитивні зрушення в оцінці престижності професій у сфері науки, зростання ваги такого чинника престижності, як гарна освіта; зберігається значення престижності професії як аргументу професійного вибору; помітно зросло за чотири роки значення для старшокласників медіазасобів, передусім інтернету, як джерела інформації про світ професій. Підготовлено і передано у видавництво рукопис інформаційного бюлетеня, його розширену електронну версію підготовлено для розміщення на сайті Інституту.

У звітному році продовжено чотири моніторинги, які систематично проводить Інститут протягом останніх років: моніторинг суспільно-

політичної ситуації в країні, моніторинг громадської думки щодо проблем освіти та заходів з її реформування, моніторинг рівня медіакультури різних верств населення, моніторинг рівня та чинників престижності професій, що користуються попитом на ринку праці. Загалом у звітному році проведено 6 масових репрезентативних опитувань, якими охоплено 9 тис. осіб у всіх регіонах України.

Моніторинг громадської думки щодо проблем освіти та заходів з її реформування підтвердив, зокрема, стабільну підтримку громадянами зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), особливо респондентами, члени родин яких проходили ЗНО цього року (частка позитивних відповідей становить 63,5 %). На думку опитаних, у 2011 р. загалом знизився рівень корупції при зарахуванні абітурієнтів до ВНЗ, проте на етапі отримання атестата про закінчення школи частота звернення до корупційних дій порівняно з попереднім роком не лише не знизилася, а й зросла.

Як засвідчили результати моніторингу рівня медіакультури населення, знижуються частота й тривалість перегляду телепередач учнями та студентами і водночас зростають їхні витрати часу на роботу за комп'ютером та перебування в інтернеті. Посилюється потреба прояву творчого потенціалу в медіапросторі, використання для цього комп'ютера; прогресують потреби в спілкуванні через мережу. Разом з тим потреба в задоволенні розважальних зацікавлень, у першу чергу ігрових, зростає вищими темпами, ніж потреба в реалізації інформаційно-пізнавальних цілей; поширюються ігроманія та малоконструктивні форми взаємодії з мережею, особливо в учнівському середовищі. З огляду на зміст телепрограм, які дивиться молодь, викликає тривогу також те, що старшокласники все частіше вдаються до наслідування екранних моделей поведінки.

Отримані у 2011 р. результати наукових досліджень використано у виступі директора Інституту, чл.-кор. НАПН України М. М. Слюсаревського на Парламентських слуханнях “Стан суспільної моралі в Україні”, а також у ході підготовки матеріалів до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України, Національної доповіді про стан і розвиток освіти в Україні, щорічної Державної доповіді про становище дітей в Україні та інших документів.

Загалом за результатами наукових досліджень Інститутом за звітний період опубліковано 442 наукові праці. У т. ч. видано: 6 монографій, 14 збірників наукових праць, 1 інформаційний бюлетень, 5 посібників, 3 методичні рекомендації, 307 статей (з них 263 у фахових виданнях), 30 публікацій у масовій періодиці (з них 19 – в освітянській пресі). Підготовлено до друку понад 120 статей.

У 2011 р. за результатами конкурсу на здобуття премій НАПН України за кращі наукові роботи, виконані в попередньому році, співробітники Інституту отримали 2 премії: у номінації “За кращу монографію” першу премію з врученням диплома I ступеня присуджено завідувачу лабораторії психології мас та спільнот, д. психол. н., професору В. О. Васютинському – за монографію “Психологічні виміри спільноти”; в номінації “За кращу науково-методичну роботу (навчально-методичний, методичний посібник, словник-довідник тощо) для вчителів, викладачів” третю премію з врученням диплома III ступеня – заступнику директора Інституту з наукової роботи, завідувачці лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти, к. психол. н. Л. А. Найдьоновій та провідному наук. співробітникові цієї ж лабораторії, к. іст. н., доценту О. Т. Баришпольцю – за навчально-методичний посібник “Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід”.

Порівняно з минулим роком зросла участь співробітників у науково-практичних масових заходах. Інститутом організовано і проведено 28 масових заходів (проти 24-х у 2010 р.), серед яких 12 конференцій, у т. ч. 4 міжнародних, 8 наукових семінарів, 7 круглих столів. Загалом співробітники взяли участь у 240 масових заходах (проти 206 в минулому році).

Певною мірою покращився кадровий склад установи. У 2011 р. науково-дослідні роботи виконували 109 працівників, з них штатних наукових співробітників – 91, сумісників – 18. Серед штатних наукових співробітників науковий ступінь мають 56%, з них членів-кореспондентів НАПН України – 3, докторів наук – 4, кандидатів наук – 46. Вчене звання професора мають 5 осіб, старшого наукового співробітника або доцента – 27.

За значний внесок у розвиток психологічної науки, багаторічну сумлінну працю, високий професіоналізм медаллю Національної академії педагогічних наук України “Ушинський К. Д.” нагороджено д. психол. н., професора, завідувача лабораторії фундаментальних і прикладних проблем спілкування Казміренка В. П. та к. психол. н., провідного наук. співробітника лабораторії соціальної психології особистості Лепіхову Л. А.; 6 співробітників установи відзначено Почесною грамотою НАПН України – за вагомий особистий внесок у розвиток психологічної науки, сумлінну працю.

Головний зміст науково-організаційної роботи керівництва Інституту і лабораторій становило забезпечення своєчасного та якісного виконання планів наукових досліджень і реалізації їх результатів, поліпшення роботи докторантури та аспірантури, вирішення інших питань розвитку установи. Зросла роль вченої ради Інституту в здійсненні всього комплексу завдань, які розв’язує колектив. Протягом звітнього періоду відбулося 13 її засідань, на яких розглянуто понад 90 питань з основних напрямів діяльності Інституту.

Працювала спеціалізована вчена рада Д 26.457.01, створена за наказами ВАК України (№ 269 від 06.05.2009 р., № 477 від 01.06.2011 р.), якій у звітному році надано право приймати до розгляду і проводити захисти дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальностями: 19.00.01 – загальна психологія, історія психології; 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи та 19.00.11 – політична психологія. Відповідно до плану роботи спеціалізованої вченої ради за звітний період було проведено 13 засідань, на яких відбулося 10 захистів дисертацій.

Налагоджувалися контакти із зарубіжними партнерами, використовувалися наявні можливості для презентації досягнень української психологічної науки на міжнародній арені. Реалізовувалися заходи з подальшої інформатизації діяльності установи, розбудови її матеріальної бази, поліпшення умов праці співробітників.

У звіті докладно висвітлено роботу Інституту з усіх зазначених вище напрямів, подано змістові і фактичні характеристики виконання планових тем, наведено відповідні статистичні дані.

II. ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

II.1. НДР на виконання державних цільових програм

Міжгалузева комплексна програма

“Здоров’я нації” на 2002 – 2011 роки

**Тема: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА
ПОРУШЕНЬ АДАПТАЦІЇ МОЛОДІ ДО ПОВСЯКДЕННИХ СТРЕСІВ
І КРИЗОВИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ**

Номер держреєстрації: 0107U003533

Термін виконання: 01.04.2007 – 31.12.2011 р.

Виконавці – 2,25 (у т.ч. штатних – 0, сумісників – 2,25)

Науковий керівник – чл.-кор. НАПН України,

д-р психол. наук, проф. Титаренко Т. М.

Виявлено умови, що знижують адаптивність молоді до стресів і криз: ситуація, яка порушує звичний спосіб життя; невміння реагувати на невдачі і втрати; нездатність справлятися з негативними переживаннями. Запропоновано стратегії надання психологічної допомоги відповідно до типового ставлення молоді до кризи: ігнорувального, перебільшувального, демонстративного, волюнтаристського та продуктивного. Визначено як найбільш продуктивну стратегію копіngu, яка передбачає перевизначення ситуації, що спровокувала стресовий стан. Розкрито механізми дореагування, нарративізації та переінтерпретації як засоби профілактики та подолання стресових ситуацій. Розроблено рекомендації щодо самостійного підвищення стресостійкості у проблемній молоді. Видано навчальний посібник “Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій”, методичні

рекомендації з профілактики порушень соціально-психологічної адаптації молоді до повсякденної психологічної травматизації, збірку методик для вивчення повсякденного стресу та способів розв'язання кризових життєвих ситуацій, програму спецкурсу з кризового психологічного консультування, інформаційний бюлетень за результатами моніторингу порушень адаптації молоді до стресів і криз.

Показано, що адаптивність молоді до життєвих складностей, несподіванок і проблем залежить від урахування тиску зовнішніх обставин, які нерідко не підлягають індивідуальному контролю та порушують звичний спосіб життя молодшої людини, уміння адекватно реагувати на можливі невдачі і втрати, що загрожують її економічному та психологічному благополуччю, здатності справлятися з негативними переживаннями, які впливають на стан здоров'я, працездатність, якість життя.

Визначено, що конструктивно розв'язані кризи підштовхують молодь до дедалі більшої незалежності від власних очікувань і вимог оточення, розвитку здатності захищати власний простір та поважати свою внутрішню свободу, сприяють розвитку креативності, ведуть до повнішого прийняття реальності та відмови від ілюзій.

Серед особливостей ставлення проблемної молоді до стресів і кризових ситуацій порівняно з молоддю благополучною визначено знижену стресостійкість, швидку ескалацію стресового стану до виражених агресивних та депресивних проявів, психосоматичних негараздів, широкого використання різних психоактивних речовин для їх подолання.

Визначено залежність ступеня деструктивності впливу сімейного стресу від індивідуально-особистісних властивостей подружжя та соціально-психологічних характеристик сім'ї як малої групи. Показано особливості функціонування сімейної структури в кризові періоди, коли

шлюбно-сімейні взаємини стають більш конфліктними, посилюється шлюбна залежність та зростає ймовірність емоційного вигорання.

Розглянуто такі способи підвищення стресостійкості проблемної молоді: коригування деформованих та опанування нових, більш конструктивних психологічних захистів; опанування навичок психоемоційної саморегуляції щодо агресивних і депресивних станів та навичок самостійного виходу з екстремальних ситуацій; оволодіння засобами управління часом життя в умовах хронічної стресової ситуації; формування вміння завчасно прогнозувати стресові стани і готуватися до них.

Визначено фактори оптимізації реагування молоді на сімейні стреси: наявність професійної діяльності, соціально-психологічна підтримка, матеріальне забезпечення, рольовий баланс в сімейних стосунках, адекватні шлюбно-сімейні домагання, врахування індивідуальних особливостей партнерів (темперамент, інтереси, стиль подолання стресових ситуацій).

У результаті порівняльного аналізу даних всеукраїнського опитування учнівської, студентської та працюючої молоді (2006 і 2008 роки) виявлено такі причини порушень адаптації молоді до повсякденних стресів: незадоволеність власним життям, собою, своїм характером, звичками, ставленням до власного здоров'я; зміна структури дозвіллевих інтересів з тенденцією до зниження інтенсивності спілкування з друзями серед всіх статево-вікових і соціальних груп та збільшення ваги віртуального спілкування; зменшення ролі сімейного оточення, стосунків з батьками; неадекватні, поверхові уявлення про здоровий спосіб життя, що проявляються в дедалі толерантнішому ставленні до дошлюбного сексу, вживання наркотиків на фоні зменшення прихильності до тютюнопаління та вживання алкоголю. Показано, що найпроблемнішою соціальною групою є учні ПТНЗ.

Визначено соціально-психологічні чинники спрямованості молоді на здоровий спосіб життя: підвищення відповідальності молоді за моделювання власного майбутнього (професійного, сімейного, особистого); гармонізація стосунків молодої людини зі значущим оточенням, розроблення конструктивних стратегій подолання комунікативних проблем; формування активно-перетворювальних настановлень молоді на цінність власного здоров'я та здоров'я майбутніх дітей.

Встановлено, що основними чинниками коригування спрямованості проблемної молоді є змістовне проведення дозвілля, зростання інтересу до активних занять спортом, формування настановлень на життя без вживання тютюну, алкоголю та наркотиків, безпечну сексуальну поведінку.

Визначено способи оптимізації соціально-психологічної адаптованості в юнацькому віці: виділення зон особливої уваги і контролю в повсякденному житті старшокласників, розвиток саморегулятивних навичок; оптимізація аутокомунікації, стимулювання рефлексивності, антистресове самозагартування.

Визначено умови профілактики порушень адаптації молоді до сімейних стресів та криз: зорієнтованість партнерів на збереження шлюбу, розвиток спрямованості на партнера, увага до нього, врахування його потреб та бажань у шлюбно-сімейній взаємодії, усе більше усвідомлення молодими людьми значущості подружнього кохання, розвиток толерантності партнерів та збагачення вмінь і навичок конструктивного розв'язання конфліктів.

Проаналізовано залежність стресостійкості від властивостей нервової системи, стану здоров'я, характеристик темпераменту, рис характеру, особливо таких як оптимістичність, життєрадісність, критичність, відповідальність, а також типу особистості. Окрему увагу приділено посттравматичному стресовому розладу (ПТСР), що є небезпечною формою порушення адаптації. Розглянуто найхарактерніші симптоми

посттравматичного стресу: страшні сни, нав'язливі спогади, яких людина інколи не може позбутися протягом місяців і років; довготривалий безпричинний неспокій; надмірну пильність; готовність вибухнути гнівом через що завгодно; постійне очікування чогось поганого; притупленість емоцій, особливо позитивних; почуття безсилля, безпорадності; послаблення пам'яті, уваги. Показано можливості підвищення стресостійкості за рахунок вироблення нових, адекватніших, продуктивніших способів інтерпретації стресу та запропоновано різноманітні стратегії подолання (копінгу).

Визначено можливості оптимізації психологічної допомоги постраждалій людині, що сприятиме її дистанціюванню від травматичного досвіду шляхом поліконтекстуального розгляду події. Копінг розглянуто як спосіб взаємодії людини зі складною життєвою ситуацією, спрямований на зменшення стресового стану не шляхом пасивного захисту від труднощів, а шляхом активного їх подолання. Акцентовано увагу на продуктивній стратегії копінгу, якою є перевизначення ситуації, що спровокувала стресовий стан.

Проблемну ситуацію розглянуто як таку, що стимулює вирішення значущих і не дуже звичних завдань. Показано, що проблемність можна знизити, коли вимоги людини до самої себе починають більше відповідати її реальним схильностям, можливостям, бажанням, коли людина навчається адекватніше прогнозувати розвиток подій, ставити перед собою досяжні цілі.

Серед найпоширеніших ситуацій, що знижують адаптивність і потребують кваліфікованої психологічної допомоги, особливу увагу приділено ситуаціям кризовим, що здатні змінити спосіб життя молодій людині, її ставлення до себе і світу. Показано, що криза юнацького віку характеризується найнижчою задоволеністю смыслом життя, найгострішою невпевненістю в собі, тяжким і гострим станом загальної невизначеності,

незадоволеності собою, професійної і особистісної дезорієнтованості. Запропоновано стратегії надання психологічної допомоги відповідно до типового ставлення молоді до кризи: ігнорувального, перебільшувального, демонстративного, волюнтаристського та продуктивного.

Профілактику повсякденного стресу проаналізовано під кутом зору можливості навчання нових способів інтерпретації життєвих подій. Серед інтерпретативних джерел повсякденного стресу визначено принципи конструювання життєвих текстів, індивідуальні правила використання мови, що відтворює життєві смисли особистості, механізми приписування подіям життя відповідних значень. Розкрито такі рівні конструювання інтерпретативного тексту: тлумачення подій шляхом конструювання понять, інтерпретація ситуації в ході конструювання виразу, інтерпретація фрагмента життя в процесі конструювання наративного оповідання, співвіднесення змісту наративу з текстом актуального світобачення в межах конструювання інтегральної метафори комунікації з повсякденністю.

Показано, що спосіб життя, характерний для проблемної молоді, призводить до виникнення численних кризових ситуацій і тривалого перебування в стресових станах. Серед стратегій опанування розглянуто когнітивні, емоційні та поведінкові. Крім індивідуальних засобів профілактики, приділено увагу таким груповим стратегіям як групи взаємодопомоги та соціально-психологічні тренінги. Як ефективні форми соціально-психологічного супроводу запропоновано наставництво і лайф-коучинг. Особливу увагу приділено звільненню проблемної молоді від психологічної залежності, що суттєво зменшує стресогенність її життя та підвищує адаптивні можливості.

Серед засобів профілактики та подолання стресових ситуацій розглянуто можливості інтерактивного психологічного театру. Визначено психотерапевтичні механізми дореагування, наративізації та

переінтерпретації, що актуалізуються в оповідача-учасника плейбек-театру, підвищуючи резистентність молоді людини до кризи та відповідно її стресостійкість.

Виявлено зниження зацікавленості молоді проблемами організації власного бізнесу, способів заробляння грошей, можливостей планування сім'ї, захисту від інфекцій і хвороб, які передаються статевим шляхом. Виокремлено способи підвищення цієї зацікавленості: більш глибоке усвідомлення цінності майбутнього і відповідальності за нього, зростання оптимізму, задоволеності своїм загальним і репродуктивним здоров'ям, стосунками з батьками і друзями тощо.

Рекомендовано способи уникнення міжособових конфліктів, розроблено поради щодо вміння вести безконфліктні розмови, суперечки та диспути, виходити з конфлікту без стресу. Сформульовано комплекси рекомендацій щодо самостійного подолання людиною стресових станів, зокрема щодо її здатності зрозуміти і пояснити мотиви, спонуки опонента, спроможності не лише відчувати, а й усвідомити сутність негативних впливів конфлікту, осмислити позитиви конфліктної ситуації, знайти в ній вигоду та виграш для себе, перспективи та реальні способи залагодження конфлікту. Розкрито антистресові ресурси особистості і на цій основі рекомендовано способи самопомоги в постстресових станах: від осмислення сутності стресу як психічного явища і конкретної стресової ситуації до аутотренувань, самонавіювання, медитації та ряду інших способів самоопанування й відновлення рівноваги. Запропоновано способи використання творчої візуалізації, самонавіювання, аутотренування, медитації, музики, що підвищують стресостійкість людини.

Результати НДР відображено у 29 наукових публікаціях, серед яких навчальний посібник “Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій”, методичні рекомендації “Соціально-психологічна профілактика порушень адаптації молоді до

повсякденного стресу”, інформаційний бюлетень “Моніторинг порушень адаптації до стресів і криз”, методики вивчення повсякденного стресу і способів розв’язання кризових життєвих ситуацій, програма навчального курсу “Кризове психологічне консультування”.

II.2. Фундаментальні дослідження

ПЕРЕХІДНІ ТЕМИ НДР

Напрямок 11. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Тема: ІСТОРИОГЕНЕЗ І МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПРОСТІР ПОБУДОВИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЙ

Номер держреєстрації: 0108U001246

Термін виконання: 2008 – 2012 рр.

Виконавці – 12,75 (у т.ч. штатних – 10,5, сумісників – 2,25)

Науковий керівник – чл.-кор. НАПН України,

канд. психол. наук Слюсаревський М. М.

Намічено нові підходи до ретроспективного оцінювання соціально-психологічних теорій минулого. Виокремлено і проаналізовано в першому наближенні соціально-психологічні ідеї видатних діячів української науки і культури другої половини XIX – початку XX ст. Уведено поняття історичних ліній генезису соціально-психологічних ідей, концепцій і теорій та простежено виникнення і розвиток цих ліній у вітчизняній науковій спадщині 20 – 60-х років XX ст. Розроблено та апробовано критеріальну модель виокремлення сучасних соціально-психологічних теорій як об'єктів наукознавчого аналізу, концепцію оцінювання методологічного потенціалу парадигмальних підходів у соціальній психології, а також критерії наявності/відсутності та міри вираженості впливу зарубіжних соціально-психологічних ідей і теорій на розвиток вітчизняної соціальної психології.

Проведено емпіричне дослідження, за результатами якого верифіковано запропоновану на попередніх етапах виконання теми теоретичну модель інтимного життя людини та інтимно-особистісної сфери людських стосунків. Підготовлено рукопис монографії “Архетиповий менеджмент”, де викладено основи однойменної соціально-психологічної теорії як нового напрямку психології управління. Розроблено основні положення та понятійні апарати теорій соціалізації особистості в освітньому процесі, етнокультурної міфотворчості особистості, міграційних процесів, соціально-психологічних механізмів ідентичності українського суспільства.

З метою уточнення критеріальної моделі оцінювання соціально-психологічних теорій досліджено історіографічні підходи в наукознавстві ХХ ст. та практиковані ними схеми аналізу наукових здобутків. Показано, що здійснений Т. Куном у 1970-х роках “історичний поворот” у філософії науки спричинив далекосяжні наслідки, серед яких – стабільний інтерес до пояснювальних моделей історії, яка відтак перестає бути лише окремою дисципліною, а розширює свої функції до обсягу історичної епістемології. Обґрунтовано потребу з’ясування методичного потенціалу та розширення сфер застосування історіографічних підходів у дисциплінарному історіописанні. Встановлено, що в нинішній історії психології домінує функціоналістська стратегія презентизму, яка розглядає вибір об’єктів і джерел історико-психологічного дослідження як функцію від сьогодення, чим збіднюється можливість належного оцінювання соціально-психологічних теорій минулого. Запропоновано доповнити цей підхід трьома іншими: 1) мікронаративним; 2) поєднанням макро- та мікронаративу; 3) викладом історії у зворотному порядку (від сучасності до минулого) або ж викладом минулого, відображеного в сьогоденні.

Продовжено опис та аналіз соціально-психологічних ідей українських мислителів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Показано, що основними

сферами вітчизняної наукової думки того періоду, в яких висувались і розвивалися ці ідеї, були психологія творчості, психіатрія, юридична психологія та криміналістика, військова психологія та соціологія, етнографія та мовознавство. Виокремлено і проаналізовано в першому наближенні соціальні-психологічні ідеї видатних діячів науки і культури, що працювали в цих сферах (Д. М. Овсянко-Куликовський, І. Я. Франко, П. І. Ковалевський, І. О. Сикорський, М. В. Країнський, Л. Є. Владимиров, А. Ф. Коні, М. Я. Грот, Б. О. Кістяківський, А. С. Звоницька). Окреслено коло соціально-психологічних проблем та явищ, які були предметом їхнього теоретичного і практичного інтересу, а саме: національний характер та його прояви; соціальна зумовленість психіки людини, співвідношення в ній соціального та індивідуального; міжособові стосунки та групові процеси, взаємодія особистості і групи; соціально-психологічні особливості спілкування; феномен натовпу та його поведінки, соціально-психологічні характеристики процесів навіювання та зараження, явище паніки в бойових умовах військових дій; методи психологічного впливу, зокрема на прийняття групових рішень; проблеми антисоціальних явищ (злочинність, жебрацтво, проституція) і межових станів особистості. Доведено, що попри незаперечний вплив перших соціально-психологічних концепцій, які розроблялися в Західній Європі, історія вітчизняної соціально-психологічної думки другої половини XIX – початку XX ст. містить багатий пласт оригінальних підходів та ідей у царині людинознавства, нерозривно пов'язаних з ідейно-філософськими течіями, що сформувалися в контексті національної культури та її духовних традицій.

Для опису процесу виникнення і розвитку вітчизняних соціально-психологічних ідей, концепцій і теорій 20 – 60-х років XX ст. введено поняття історичних ліній їх генезису. Серед таких ліній виділено теоретичну, методологічну, дефініцітарну, групологічну і колективістичну, особистісну і персонологічну, культурологічну та аксіопсихологічну тощо. Простежено, як у межах цих ліній виникали, інноваційно розгорталися або

ідеологічно нищилися, глобалізувалися чи локалізувалися у вузькому колі досліджень окремих науковців означені ідеї, концепції і теорії. Як видно з порівняльного аналізу наукової спадщини низки персоналій, виділені історичні лінії почасти переплітаються, збагачують одна одну й утворюють певну концептуальну призму, дивлячись крізь яку легше зрозуміти історіогенез понятійно-категоріального апарату соціальної психології, зроблене чи упущене нею на шляху становлення як науки.

Запропоновано концепцію оцінювання методологічного потенціалу парадигмальних підходів у соціальній психології. Розкрито значення для соціогуманітарних наук, і зокрема для соціальної психології, соціокультурної парадигми як комплексу ідей (концепцій, теорій), котрі наголошують на цілісності, взаємозалежності природних, соціальних і культурних чинників розвитку суспільства, спільноти та особистості.

Розроблено критеріальну модель виокремлення сучасних соціально-психологічних теорій як об'єктів наукознавчого аналізу, яку апробовано на масиві докторських дисертацій, що були захищені в Україні протягом останнього десятиріччя за спеціальністю 19.00.05. Показано, що розвиток вітчизняного соціально-психологічного знання відбувається переважно за принципом класичної дискурсивної практики, яка розвивається головним чином за рахунок збільшення своєї знакової системи та варіативності у способах її застосування і є в певному сенсі незалежною від того, що може бути назване об'єктивною дійсністю. При цьому для обґрунтування теоретичних розробок у сучасній українській соціальній психології використовується здебільшого поліпарадигмальний підхід, який проявляється у співіснуванні класичних, модерністських та постмодерністських парадигм. Виявлено, що сьогодні українські дослідники спираються найчастіше на положення системного, суб'єктного та діяльнісного підходів, символічного інтеракціонізму, культурно-історичної теорії та соціального конструктивізму.

Досліджено феномен практичної релевантності соціально-психологічних теорій як потенціал включення певного теоретичного конструкту в актуальну психотерапевтичну практику. Для аналізу сфери поширених в Україні психотерапевтичних практик уведено категорію соціально-психологічної домінанти, котру визначено як терапевтичний акцент на міжособові, особистісно-групові стосунки та комунікацію в межах цих стосунків. За критерієм соціально-психологічної домінанти відібрано такі психотерапевтичні напрями, що представлені в Україні: а) клієнт-центровану терапію К. Роджерса, б) трансактний аналіз Е. Берна, в) гештальттерапію Ф. Перлза (і дотичну до неї “процесуальну роботу” за А. Мінделом і М. Шупбахом), г) психодраму Дж. Морено (і дотичні до неї “системно-сімейні розстановки” за Б. Хелінгером), д) екзистенційну терапію (Л. Бінсвагер, В. Франкл, І. Ялом). Під кутом зору виокремлення соціально-психологічних ідей, концептуальний зміст яких збігається зі змістом розроблених в академічній соціально-психологічній науці теорій, здійснено аналіз вищеназваних терапевтичних напрямів. За його результатами складено попередню номенклатуру соціально-психологічних теорій, у яких відмічено концептуально-змістовий паралелізм із психотерапевтичними концепціями. Висунуто тезу про обопільний взаємовплив психотерапевтичної практики і соціально-психологічної науки. Зроблено припущення про те, що основним каналом такого взаємовпливу є фахівці, котрі здійснюють як психотерапевтично-тренінгову, так і академічну психологічну освіту.

Розроблено критерії наявності/відсутності та міри вираженості впливу зарубіжних соціально-психологічних ідей і теорій на розвиток вітчизняної соціальної психології. До таких критеріїв віднесено: 1) форму впливу (запозичення, наслідування, модифікація, стимуляція, протистояння); 2) рівень впливу (світоглядно-парадигмальний, рівень пояснювального принципу, змісту конкретної теорії чи концепції, операціонально-інструментальний); 3) ступінь опосередкованості впливу (прямий вплив,

непрямий, багаторазово заломлений крізь призми культурних і цивілізаційних відмінностей). Простежено значний вплив на вітчизняну соціальну психологію ідей атитюда і стереотипу, етнопсихологічних ідей і теорій, концептів психології натовпу, а також теоретичних конструктів, які використовуються в галузях юридичної та економічної психології. Водночас констатовано, що на вітчизняну соціальну психологію помітно менше, ніж можна було б очікувати, вплинули популярні свого часу на Заході теорії та концепції, які стосуються прийняття групових рішень, продуктивності малої групи, проблеми конформності та групового тиску з боку більшості, впливу на групу з боку меншості тощо. Обґрунтовано тезу про те, що сьогодні українська соціальна психологія поступово набуває свого власного обличчя, суттєво відрізняючись як від західної, так і від сучасної російської соціальної психології, по-перше, автентично обраними напрямками досліджень (наприклад, психологія масової свідомості та несвідомого), по-друге, порівняно вищою екологічною валідністю досліджень, по-третє, адекватним спрощенням та оптимізацією понятійно-категоріального апарату. Разом з тим українська соціальна психологія і далі зазнає впливу з боку західної та російської як на операціонально-інструментальному, так і на світоглядно-парадигмальному рівні. Проте якщо раніше вплив з боку російської соціальної психології був прямим, то тепер він стає все більш опосередкованим; водночас рівень опосередкованості впливу з боку західної соціальної психології поступово знижується.

Досліджено особливості розвитку соціально-психологічних ідей і теорій на теренах сучасної Франції, проаналізовано низку англійських фундаментальних праць із соціальної психології. Це дало змогу реконструювати динаміку появи та розвитку в зарубіжній соціальній психології нових понять і концепцій за період 1996 – 2007 років, а також тенденції переосмислення і нового застосування класичних соціально-психологічних підходів. Виявлено дві категорії соціально-психологічних

проблем, які привертають особливу увагу західних дослідників: 1) цілком нова проблематика, продиктована технологічним поступом людства і викликами соціального середовища, пов'язаними з його стрімкими трансформаціями; 2) проблеми, традиційно зараховані до стрижневих, які останнім часом знову набувають актуальності завдяки новим теоретичним та методологічним “прочитанням”. Обґрунтовано доцільність уважного вивчення та визначення перспектив застосування нагромадженого на Заході досвіду доповненого та модифікованого перевидання фундаментальних оглядових праць, що претендують на найповніший виклад найважливіших положень і здобутків соціально-психологічної науки.

Продовжено розроблення передбачених технічним завданням нових соціально-психологічних теорій. Зокрема, проведено емпіричне дослідження, за результатами якого верифіковано запропоновану на попередніх етапах виконання теми теоретичну модель інтимного життя людини та інтимно-особистісної сфери людських стосунків. Отримані та проаналізовані емпіричні дані засвідчують, що ця модель загалом відповідає уявленням респондентів, якими були студенти, та експертів (професійних психологів) про природу інтимного, його реальну функціональну структуру і динаміку. При цьому встановлено як емпіричний факт існування різних диспозицій респондентів щодо можливості обговорення проблем їхнього власного інтимного життя; зафіксовано різне розуміння ними природи, якісної своєрідності, сутності, структури і функцій інтимного життя; виокремлено його рефлексивні та нерефлексивні форми і рівні; з'ясовано специфіку інтимних стосунків батьків і дітей, зокрема матері та її дитини, інтимність зв'язку між котрими знаходить для себе основу ще на біофізіологічному та психофізіологічному рівнях; сформульовано та обговорено проблему якісного перетворення інтимної сфери життя в похилому віці; зроблено попередні висновки з питань деформації, деградації, руйнування, психопатологічних формопроявів інтимного життя. У гендерному аспекті результати дослідження

представлено гіпотезою про традиційне переважання у чоловіків індивідуальної, а у жінок – міжіндивідуальної орієнтації в організації свого інтимно-особистісного життя і зокрема сфери інтимних стосунків, а також гіпотезою, згідно з якою в інтимній спільності “Ми” для чоловіків характерне домінування духовного, а для жінок – душевного плану.

Підготовлено текст індивідуальної монографії “Архетиповий менеджмент”, де викладено основи однойменної соціально-психологічної теорії як нового напрямку психології управління. При цьому як вихідну тезу згаданої теорії проведено думку про те, що людина, перш ніж управляти іншими, має навчитись управляти власною психікою, в якій виокремлено два буттєві шари – життя поза часом, у вічності (архетипи та психофрактали) і життя в сьогоденні, у ставленні особистості до себе та інших. Розкрито діалектичний взаємозв’язок цих буттєвих шарів психічного і під цим кутом зору витлумачено поняття душі. Показано, що душа, якою завжди опікувалася переважно релігія, може бути предметом не лише теоретичної, а й практичної психології; що без актуалізації душі неможливе глибоке проникнення в сутність явищ, досягнення особистістю цілісності, її творча самовіддача, людська толерантність і управлінська ефективність.

Розроблено основні положення теорії соціалізації особистості в освітньому процесі, які можна звести до таких тверджень: а) освіту доцільно інтерпретувати як діяльність самотворення людини в культурі і водночас як спосіб трансляції культури в часі; б) психічний розвиток особистості відбувається внаслідок засвоєння нею історично напрацьованих форм культури; в) засвоєння форм культури є не пасивним пристосуванням до умов суспільного життя, а результатом активної творчої діяльності особистості, що оволодіває історично сформованими засобами орієнтації та практичного перетворення соціального простору шляхом соціалізації в освітньому процесі; г) зростаючи в культурі, особистість вбирає та уособлює єдність просторово-часових ознак і, залишаючись, безперечно, людиною свого соціального часу та простору, через освіту виробляє спосіб

подолання означених меж, а тому головне завдання освіти полягає у прилученні людини до культурних цінностей та культуротворчості. Відтак поряд із поняттями освіти і соціалізації в основу розробленої теорії покладено поняття психічного розвитку, культури та культурних цінностей, самотворення та культуротворчості.

Сформульовано основні постулати теорії етнокультурної міфотворчості особистості, які ґрунтуються на уявленні про етнокультурну міфотворчість як таку, що за своєю суттю наближається до екзистенційного проектування особистістю свого життєвого світу у співвіднесенні з перспективами розвитку спільноти, з якою особистість себе ідентифікує. Відповідно до цих постулатів етнокультурна міфотворчість містить у собі символи та смисли ініціації; імпліцитно включає зв'язок між особистісним, суб'єктивним і спільнотним; здійснюється за логікою актуалізації етнокультурного міфотворчого потенціалу, що передбачає встановлення зв'язку ідентифікації особистості з рівнем колективного несвідомого. Як ключовий етап актуалізації етнокультурного міфотворчого потенціалу розглядається створення індивідуального авторського міфу, що тлумачиться як трансцендентний акт цілісного осягнення суб'єктивного екзистенційного досвіду, об'єктивованого найчастіше в автонаративі. При цьому на основі індивідуальних авторських міфів уможливується створення консолідуючого національного міфу за допомогою процесу етнокультурної міфотворчості, якщо він стає спільним вчинком пасіонарних представників етнічної (національної) спільноти. У ході розроблення даної теорії введено або осмислено в новому смисловому контексті такі поняття, як етнокультурна міфотворчість, міфотворчий потенціал особистості, індивідуальний авторський міф, культурний соціогенез, спільний вчинок, національний міф тощо.

Розроблено також основи соціально-психологічної теорії міграційних процесів і теорії соціально-психологічних механізмів ідентичності

українського суспільства. Здійснено методологічне обґрунтування діалогічної основи індивідуального і колективного в особистості.

Продовжено моніторинг сучасного стану соціально-психологічної науки в Україні. Поповнено картотеку дисертацій за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи, захищених в Україні протягом 1991 – 2011 років, а також книжкових видань цього періоду. Розпочато підготовку другого видання довідника “Соціальна психологія в Україні”: розроблено відповідну поштову анкету, поновлено список адрес українських соціальних психологів, наукових установ та навчальних закладів (факультетів, кафедр) соціально-психологічного профілю.

Результати науково-дослідної роботи відображено у 83 публікаціях. Серед опублікованих праць 1 монографія, 2 навчальних і методичних посібники.

Тема: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ І ПРИКЛАДНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОГНІТИВНОЇ ПСИХОЛОГІЇ СПІЛКУВАННЯ

Номер держреєстрації: 0108U001248

Термін виконання: 2008 – 2012 рр.

Виконавці – 8,5 (у т.ч. штатних – 7,5, сумісників – 1)

Науковий керівник – д-р психол. наук, проф. Казміренко В. П.

Розроблено методичну базу науково-прикладних засад когнітивної психології спілкування, що охоплює умови та принципи побудови психологічної практики у сфері оптимізації спільної діяльності та спілкування, інструментальне та методичне забезпечення, критерії оцінювання ефективності результатів. Сформульовано низку основних положень про практичне застосування засад когнітивної психології

спілкування, виокремлено типові сфери спільної діяльності, їх різновиди та особливі функції когнітивної психології спілкування як механізму регуляції та забезпечення досягнень у цих сферах. Визначено критерії ефективності перебігу когнітивного спілкування та організації евристично-когнітивної взаємодії групових суб'єктів пізнавальної та практичної діяльності. Створено та апробовано блок діагностичних методик вивчення типології дисфункціональних когнітивних конструкцій особистості, що утруднюють розвиток її комунікативної компетентності. Запропоновано методичні розробки для конструювання професійних комунікативних кейсів як інструментів формування готовності молодих учителів до вирішення професійних завдань. Розроблено техніки застосування вербальних патернів для оптимізації мовленнєвого впливу на покращення якості спілкування. Підготовлено програму та методичні рекомендації до навчального курсу “Когнітивна психологія спілкування” для студентів-психологів ВНЗ. Видано методичний посібник “Активізація когнітивних процесів у спілкуванні”.

Розроблено критерії оцінювання практичного впровадження моделі когнітивної психології спілкування та її впливу на креативні процеси, до яких належить досягнення ефективного творчого результату спільної діяльності під час вирішення комплексних творчих завдань груповими суб'єктами діяльності.

Визначено вимоги до конструювання когнітивно орієнтованих тренінгів спілкування та використання елементів тренінгової підготовки в навчальному процесі. Запропоновано принципи і правила використання психологічних комунікативних кейсів у навчальному процесі вищої школи. Підготовлено методичні розробки для конструювання професійних комунікативних кейсів як інструментів формування готовності молодих учителів до вирішення професійних завдань. Розроблено проект програми

когнітивно-орієнтованого тренінгу спілкування для педагогічних працівників, що спирається на використання професійно-специфічних кейсів. У ході практичної апробації доведено ефективність перенесення отриманих учасниками під час тренінгу навичок у площину реальної професійної діяльності.

Створено та апробовано блок діагностичних методів для вивчення типології дисфункціональних когнітивних конструкцій особистості, що утруднюють розвиток її комунікативної компетентності. Виявлено зв'язок між типом когнітивних самообмежень особистості і характерними для неї суб'єктивно стресогенними ситуаціями в спілкуванні. Доведено, що ступінь патогенного впливу дисфункціональних когнітивних конструкцій на психологічне благополуччя особистості залежить від специфіки її професійного спілкування.

Розроблено методичні прийоми і засоби нормалізації утрудненого спілкування. Запропоновано та апробовано техніки застосування вербальних патернів для оптимізації мовленнєвого впливу на покращення якості спілкування; прийоми і техніки підвищення ефективності зворотного зв'язку в професійному спілкуванні педагогів. Підготовлено рекомендації та описано процедуру щодо використання психологічних технологій нормалізації утрудненого спілкування в процесі фахового удосконалення учителів.

Запропоновано методи вивчення ціннісних репрезентацій особистості та виявлено характер впливу цих репрезентацій на специфіку її спілкування. Доведено наявність зв'язку особливостей ціннісних репрезентацій особистості з ефективністю її соціального спілкування.

Розроблено принципи проектування організаційно-діяльнісних ігор для навчання професійних комунікаторів технік когнітивно-рефлексивного спілкування, які можуть використовуватися для вирішення конфліктів. Створено та апробовано в маркетинговій компанії та в центрах соціально-

психологічної допомоги при ВНЗ України програму навчальної гри “Когнітивно-рефлексивне спілкування в переговорному процесі”.

Створено модель розвитку когнітивного спілкування в спільній навчально-пізнавальній діяльності як об’єкта соціально-психологічного прикладного дослідження. Розроблено методику ігрового моделювання когнітивних складових спілкування в ситуаціях навчально-пізнавальної колективної діяльності. Здійснено практичне впровадження та апробацію науково-методичних принципів побудови методики ігрового моделювання процесів когнітивного спілкування в організаціях.

Встановлено, що “первинна” мовна компетентність дитини-іммігранта, як динамічне утворення, докомплектується та ускладнюється в результаті добудовування нових когнітивних структур, які, власне, формуються на базі “материнської” мови, і це стає інтелектуальною базою для вивчення “другої” мови та вирішення комунікативних завдань. Доведено, що оптимальним засобом і формою продуктивного вивчення “другої” мови є діалог. Запропоновано технологію поетапного засвоєння шведської мови україномовною дитиною: на початковому етапі це діалог-домовленість, діалог-розпитування, діалог-обмін враженнями і думками; діалог етикетного характеру – висловлення побажань, вдячності, радості, засмучення. Встановлено, що вищими рівнями засвоєння мови є діалоги-обговорення і вміння вести дискусії.

Проаналізовано підходи до створення тестових опитувальників, призначених для виявлення приховуваної суб’єктом діалогу інформації. Створено методичне забезпечення організації діалогу поліграфолога з випробуванням.

Розроблено загальну модель діалогічного простору, методичні підходи до оптимізації спілкування за допомогою проектування діалогічного простору. Визначено цільові технологічні когнітивні та комунікативні алгоритми діалогічного простору; запропоновано систему

комунікативних практик ефективного діалогічного простору та оптимального загального алгоритму їх застосування в дидактичному освітньому просторі (у процесі вивчення низки навчальних курсів). Здійснено впровадження ефективних комунікативних практик у діалогічному просторі; визначено та досліджено комунікативні практики, які мотивують учасників до діалогу та пошуку творчих рішень у дидактичному діалогічному просторі. У процесі досліджень обґрунтовано загальну модель діалогічного простору як системно діючого підходу, як елемента навчальної чи виховної роботи, як методу психологічної допомоги; розроблено підходи до проектування діалогічного простору; досліджено комплекс комунікативних практик та визначено оптимальний алгоритм їх застосування; досліджено цільові, процедурні та результативні характеристики комунікативних практик у дидактичних діалогічних просторах.

Результати науково-дослідної роботи відображено у 28 публікаціях. Серед опублікованих праць 1 методичний посібник.

**Напрямок 12. ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ. СОЦІАЛЬНА
ПСИХОЛОГІЯ**

**Тема: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРАКТИКИ
ОСОБИСТІСНОГО ЖИТТЄКОНСТРУЮВАННЯ
У СУЧАСНОМУ СВІТІ**

Номер держреєстрації: 0111U001266

Термін виконання: 2011 – 2015 рр.

Виконавці – 7,5 (у т.ч. штатних – 7, сумісників – 0,5)

Науковий керівник – чл.-кор. НАПН України,

д-р психол. наук, проф. Титаренко Т. М.

Розроблено концептуальну модель впливу соціально-психологічних практик на особистісне життєконструювання, у межах якої диференційовано компоненти життєпрактикування в сучасній соціокультурній ситуації, а саме: гру з умовностями (реальностями), самоконфігурування текстуальної конструкції в комунікативному процесі, взаємодію з ризиками та невизначеностями, віртуальні форми та субкультурні втілення життєконструювання. Активність особистості інтерпретовано як процес розгортання соціально-психологічних практик. За провідний механізм означеного процесу взято взаємодію зовнішніх очікувань та особистісних диспозицій, спрямованих на повсякденне життєконструювання. На основі соціально-психологічного змісту категорії “практики” визначено такі характеристики практик конструювання життя: соціальність, спільність, конвенційність, регулярність, передбачуваність, стабільність.

Соціально-психологічні практики визначено як повторювані, звичні акти повсякденного життєконструювання, що акумулюють та артикують досвід особистості, її індивідуальну історію. Показано, що практики є синтетичним продуктом злиття зовнішніх обставин, соціальних шансів та особистісних очікувань, диспозицій, схильностей, навичок. Визначено такі характеристики практик: соціальність, спільність, конвенційність, регулярність, передбачуваність, стабільність. Проаналізовано природу особистісної процесуальності в постмодерністській парадигмі, що полягає в суперечливій єдності відкритої нефінальності та векторних траєкторій з їх проміжними фіналами. Встановлено, що автонаратив як симулякр життєвого шляху є способом конфігурації значущих подій. Серед характеристик життєвих історій, що конструюють особистість та її життя, виокремлено змінювану ретроспективність, відкриту перспективність, вибірковість, комунікативність, контекстуальність.

У проблематиці життєконструювання акцент зроблено на індивідуальній історії життя, яка досліджується переважно у внутрішніх координатах. Показано, що серед контекстів життєконструювання увага зосереджується на культурному, тоді як соціальний залишається фоновим. Завдяки міждисциплінарному аналізу дискурсу життєконструювання виявлено низку проблемних ситуацій, що виникають при поєднанні феноменологічного та конструктивістського підходів, а саме: перетворення або втрата смислів при інтерпретації; відірваність культурних інтерпретацій від контексту соціальної реальності; відсутність моделей теоретичного поєднання процесів особистісного життєконструювання та соціального конституювання; невідповідність дискурсів постмодерну та модерну дискурсу трансформаційного суспільства; відрив проблеми індивідуального життєконструювання від проблеми групового життєконструювання. Передбачається, що методологічні проблеми можуть бути зняті через дослідження внеску зовнішньої складової в побудову траєкторії життєздійснення

та оцінки можливостей компенсування незалежних контекстуальних обмежень за рахунок внутрішньої референтності життєздійснення.

Проведено компаративний аналіз емпіричних досліджень змісту професійної свідомості майбутніх менеджерів і психологів. Підтверджено факт того, що професійна свідомість студентів різних спеціальностей протягом навчання у ВНЗ переживає стадію становлення, для якої характерні невизначеність і незавершеність образу професії, що може свідчити як про несформованість професійної Я-концепції, так і про захисні реакції, зумовлені невдоволеністю самою професією. Показано, що з поступовим набуттям професійної компетентності у студентів формується й ускладнюється образ світу професії, зростає диференційованість уявлень про професію, професійне майбутнє конкретизується. Розроблено зміст і процедуру застосування “техніки ініціювання смислоутворення”, яка створює умови психологічного впливу на суб’єкта, аби стимулювати утворення в нього нових і трансформувати вже сформовані смисли. Підтверджено існування міжпрофесійної диференціації суб’єктивної семантики.

Виокремлено умови становлення потреб особистісного самоконструювання та його головні спрямування. Показано, що умови базуються на такому віковому рівні особистісної зрілості та життєвого досвіду, який стимулює розвиток особистісного потенціалу, самоаналіз причин незадоволення собою в значущих сферах життєдіяльності, самооцінці, рівнях професійних та рольових домагань, соціальному статусі та ін. Головні індивідуальні відмінності сконцентровано у сфері особистісних цінностей: життєвих, моральних, духовних, глобальними серед яких є вибори між “добрим – злом”, між сенсом життя “бути – мати”. Представлено соціально-психологічні властивості особистості, що сприяють досягненню цілей (упевненість, рішучість, суб’єктна та довільна активність, наполегливість, вольова самоорганізація).

Визначено такі характеристики субкультурної спільноти проблемної молоді, як специфічні духовні псевдоцінності, міфи, переконання, міжособистісні стосунки та технології відтворення субкультури – традиції, ритуали, практики, мова спілкування (жаргон, сленг), музичні уподобання, зовнішня атрибутика. З'ясовано, що для вітчизняних субкультур проблемної молоді характерні практики життєконструювання, спрямовані на самоствердження, зміцнення залежності від власної субкультури, знецінення традиційних цінностей та надання статусу визначальних позірним субкультурним цінностям.

Представлено основні результати дослідження “три з умовностями” як сукупності соціально-психологічних практик, спрямованих на конструювання особистості в умовах постмодерної соціальності. Виявлено раціональні й нераціональні, суб’єктивні й об’єктивні складові “три з умовностями”, включеної в різні соціальні процеси. Представлено феноменологію ігрових практик у постмодерній соціальності. Розглянуто ідеї поліфонії, діалогічності, інтертекстуальності, семіосфери особистісного життєконструювання. Показано, що “гра з умовностями” виникає внаслідок відмінностей між семіотичною та потребовою формами регуляції поведінки. Визначено основні практики особистісного конструювання – “території руху номади” як певні періоди індивідуального життя, котрим притаманні специфічні закони текстопородження та форми семіотизації власного життя. Запропоновано тлумачення “три з реальностями” як узагальненої соціокультурної реакції на життєві новації, яка стає можливою через невиробленість чітких, суворих правил щодо конструювання нових й редагування наявних соціальних практик.

Визначено поняття конфігурування текстуальної конструкції життя – як процес реорганізації вихідних смислових зв’язків у результаті взаємодії наявних життєтекстів із текстами поточного досвіду. Окреслено епістемологічний, методологічний та теоретичний виміри категорії

текстуальної конструкції життя. Диференційовано опозицію репрезентативної та комунікативної функцій мовлення як імпліцитний принцип організації простору міжпарадигмального діалогу в сучасній психології. Виокремлено інтегральні вектори інтерпретації особистості та персонального життя в контексті текстуальних життєпрактик. Визначено позиції героя, автора та читача як основних вимірів текстуальних життєпрактик. Розкрито специфіку злиття практик письма і читання у фігурі скриптора. Запропоновано розуміння комунікації як самоконфігурування смислових зв'язків у ході здійснення інтертекстуальних процесів відправником та адресатом. Рівні інтерпретаційного процесу, які виокремлюються в межах семіотики тексту, реконтекстуалізовано в психологічну перспективу та розглянуто як складові процесу текстуального життєконструювання.

Виділено критерії теоретичного аналізу процесу керування ризиками як способу життєтворення особистості. З'ясовано, що складовими соціальної самоорганізації в сучасному соціумі є невизначеності та ризики. Показано, що множинність, невизначеність та ризики як одиниці життєконструювання зумовлюють розвиток особистості в якісно новому напрямку.

Визначено такі соціально-психологічні характеристики віртуального в постнекласичній парадигмі, як інтерактивність, породжуваність, актуальність та автономність. Віртуальний простір представлено як гетерономну, ризоморфну структуру. Відповідно до варіантів комунікативної поведінки виділено такі критерії контентуального наповнення: самореалізація, потреба в комунікації, бажання визнання, демонстративність. Розглянуто специфіку мережевого суспільства як альтернативного варіанта самоздійснення особистості.

Встановлено, що одночасне втілення особистістю декількох життєвих проектів може спричинювати “перекоси” у значущих сферах її життя. За провідну психологічну практику для відновлення балансу і перспективного

самоконструювання особистості визначено гру, зокрема її некооперативний варіант. Співробітництво розглянуто як стратегію індивідуального самоконструювання особистості.

Розкрито емоційні, когнітивні та поведінкові аспекти серйозного/несерйозного самонастановлення. Визначено такі функції серйозного настановлення, як забезпечення життєвої цілісності, структурованості, стабільності, стійкості, послідовності та життєвої результативності. Серед функцій несерйозного настановлення виділено забезпечення варіативності, різноманітності, динамічності, чутливості, спонтанності та більшої життєвої ефективності. Описано різновиди життєвих практик співвіднесення серйозного і несерйозного настановлень – чергування, розподіл, розмежування, домінування, доповнення, переплутаність, перевертання, заперечення, ігнорування. Показано, що взаємоперехід, взаєморозташування, взаємопереміщення та взаємовиключення є способами впорядкування простору серйозного і легкого.

Результати науково-дослідної роботи відображено в 64 публікаціях, серед яких 2 монографії, 1 навчально-методичний посібник.

Тема: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ ЯК СТИЛЮ ЖИТТЯ

Номер держреєстрації: 0111U001263

Термін виконання: 2011 – 2015 рр.

Виконавці – 7,5 (у т.ч. штатних – 6, сумісників – 1,5)

Науковий керівник – д-р психол. наук, проф. Васютинський В. О.

Обґрунтовано соціально-психологічну категорію бідності як стилю життя; визначено бідність як особливу субкультуру, де виробляються власні, відмінні від загально визнаних, цінності і моделі поведінки, що

утриваються та передаються від покоління до покоління. Побудовано систему гіпотез щодо психологічної структури, чинників виникнення і соціально-психологічних характеристик, які підвищують імовірність об'єктивної та суб'єктивної бідності: невизначеність ціннісно-орієнтаційної сфери; низький рівень освіти і її знецінення; слабе професійне самовизначення; недостатній рівень правосвідомості; нехтування здоров'я та здорового способу життя; обмеженість і неефективність використання соціального капіталу; порушення сімейної структури та дисгармонійність внутрішньосімейних стосунків; відтворення негативних стереотипів сільського середовища. Виокремлено категорію “нових бідних”, які за своєю освітою і кваліфікацією, соціальним статусом та демографічними характеристиками раніше не були малозабезпеченими. Сформульовано місію освіти у сфері подолання бідності, що вбачається у сприянні несуперечливому розгортанню процесів самореалізації особи, розвитку спільноти і всього суспільства через нівелювання наслідків різного соціального старту для різних осіб.

Доведено, що система ціннісних орієнтацій суспільства повинна розглядатися як одна з головних суб'єктивних причин поширення бідності. Виявлено істотну залежність змісту ціннісних орієнтацій від рівня матеріальної забезпеченості громадян. Показано, що в багатьох ситуаціях ціннісні орієнтації суб'єктів економічної поведінки виявляються суб'єктивно важливішими за безпосередні економічні інтереси. З'ясовано, що “культура бідності” охоплює нехтування норм і цінностей, які визнаються в суспільстві. Зафіксовано істотне переважання впливу термінальних цінностей (які відображають спрямованість особи) над інструментальними (що віддзеркалюють її характер і здібності) на визначення стилю життя та поведінки особи в контексті її матеріального становища. Показано, що малозабезпечені верстви населення виробляють

власні цінності, настановлення та стійкі моделі поведінки, їхні ціннісні орієнтації передаються від покоління до покоління, стають вагомим чинником первинної соціалізації.

Виявлено істотні суперечності між спроможністю освіти нівелювати наслідки різного соціального старту для різних осіб, з одного боку, і посиленням відмінностей культурного досвіду багатих і бідних – із другого. У зв'язку із цим освіті приписано місію сприяння несуперечливому розгортанню процесів самореалізації особи, розвитку спільноти і всього суспільства. Формування через здобуття освіти здатності свідомо долати бідність пояснено як наслідок ефективного педагогічного впливу на особу з метою набуття нею та реалізації усвідомленого ставлення до повсякденної активності. За психологічні складники узвичаєння та подолання бідності як стилю життя в процесі самовизначення у сфері освіти визнано: структурно-дійовий (виявляє власний стиль життєдіяльності як свідоме додання бідності); особистісний (унаочнює становлення поглядів на значущість власної активності як додання бідності); операціональний (засвідчує здійснення повсякденної життєдіяльності як додання бідності за нормами відповідальності та служіння).

Виявлено спектр основних проблем вивчення бідності в контексті правового самовизначення особи: інтеріоризація суб'єктом соціальних регуляторів у процесі соціалізації; відповідальність і ціннісні орієнтації в особистісній системі регуляції поведінки; особливості формування “передморальних” характеристик, моральних рис, моральної мотивації і здійснення моральних учинків; генезис девіантності, пов'язаної з перекручуванням морально-правових уявлень; психологія споживацтва як невротичної потреби володіння; соціальний паразитизм як систематичне присвоєння суспільних благ. Установлено, що феномен самовизначення є головним осередком соціально-правового розвитку особи, психологічними передумовами якого на відповідних вікових етапах стають: досягнення

певного рівня самосвідомості, поява внутрішньої потреби у формуванні власної смислової системи, розвиток ціннісно-орієнтаційної сфери та почуття відповідальності, стабілізація та ієрархізація мотиваційної сфери.

Доведено, що бідність прямо та опосередковано погіршує фізичне, психічне і психологічне здоров'я особи. За головні детермінанти поведінки у сфері здоров'я визнано його соціальну цінність, колективні настановлення щодо медичної допомоги, групові норми, які регулюють індивідуальну поведінку. Установлено, що стан здоров'я бідних погіршується через низький матеріальний рівень та переживання психосоціального стресу. Показано, що бідність спричиняє стани депресії, напруження й пригніченості, фрустрації. Виявлено невідповідність між потребою сучасної людини в доброму здоров'ї і недостатніми зусиллями з його збереження, що зумовлюється соціальними стереотипами, спотворенням уявлень про особистісні ресурси, відчуженням від оцінки власного здоров'я та відмовою від особистої відповідальності за нього. Ставлення до здоров'я розглянуто як систему вибірових зв'язків особи із середовищем, що сприяють або загрожують здоров'ю, визначають оцінку свого фізичного і психічного стану. У його структурі виділено когнітивний, емоційний та мотиваційно-поведінковий компоненти. Показано, що для подолання бідності як стилю життя потрібно дбати про здоров'я як важливий ресурс і сприяти розвитку ціннісного ставлення до нього.

Показано, що професійне самовизначення є складовою частиною особистісного самовизначення. Виділено два основні підходи до проблеми професійного самовизначення – як однієї з форм особистісного самовизначення або як пошуку і вибору конкретної професії. Установлено, що представники малозабезпечених верств населення відносно менше зорієнтовані на професійне самовизначення, мають нижчий рівень фахової кваліфікації, недостатньо мотивовані на постійну професійну роботу, мало використовують свої професійні ресурси. Доведено, що професійне

самовизначення є для них психологічно напруженим. З'ясовано, що безробітні часто здійснюють неадекватний (неусвідомлюваний, несамостійний, невідповідний до типу особистості) професійний вибір, що ускладнює їхній професійний розвиток. Виокремлено категорію “нових бідних”, які за своєю освітою і кваліфікацією, соціальним статусом та демографічними характеристиками раніше не були малозабезпеченими.

У контексті набуття соціального капіталу бідність пояснено як форму соціального виключення, під яким розуміють часткове або повне вилучення індивідів або груп із соціальної структури та суспільних процесів, створення умов, які не дають їм змоги виконувати в суспільстві якусь значущу роль. З'ясовано, що соціальний капітал утворюється з активних взаємозв'язків між людьми, у межах яких довіра і спільні цінності пов'язують членів мереж та спільнот, уможлиблюють і спрощують спільну дію. Виявлено, що брак економічного, культурного і символічного капіталів підриває встановлення довірчих стосунків між представниками різних соціальних груп, а це може призвести до поглиблення соціальної прірви між бідними і заможними верствами населення та, як наслідок, до припинення взаємодії між ними.

Установлено, що закріплення статусу бідності за сім'ями й поколіннями пояснюється наступністю (наслідуванням) способу життя. Виділено типові сімейні чинники, що зумовлюють ризики бідності: велике сімейне “навантаження” (багатодітні, неповні сім'ї та ін.), утрата зв'язків із сім'єю та близькими, підвищена конфліктність внутрішньосімейних стосунків, домінантне становище жінки. З'ясовано, що хоча соціальне дно має переважно “чоловіче обличчя”, загалом можна говорити про фемінізацію бідності. Виявлено, що низький соціально-економічний статус сім'ї ускладнює процес виховання дитини, порушує її соціальну адаптацію, призводить до соціальної ізоляції. Така несприятлива соціально-психологічна ситуація позначається на емоційному, інтелектуальному,

комунікативному розвитку дітей. Установлено, що життєві шанси дітей із бідних сімей є гіршими, оскільки вони запозичують батьківські моделі неефективної фінансової поведінки, мають нижчі можливості в здобутті освіти, а згодом – у працевлаштуванні, що закорінює бідність і в наступному поколінні.

Показано, що переживання та подолання бідності значною мірою залежать від місця проживання особи, а соціально-психологічні характеристики територіальної спільноти можуть бути чинниками формування відповідної субкультури. Доведено, що особливості міської громади дістають відображення в замкненості, усамітненні, культурній та інноваційній активності, соціокультурній гетерогенності, толерантному або байдужому ставленні до інших, високому рівні функціональної залежності. Виявлено психологічні особливості представників сільської громади: щирість, відкритість, комунікабельність, соціокультурна гомогенність, стабільність, трансляція традицій, високий рівень соціального контролю, нетерпимість до відхилень від норми, низький рівень функціональної залежності. З'ясовано, що сільське населення толерантніше ставиться до бідності, пояснює її зовнішніми причинами, віддає перевагу пасивним стратегіям досягнення добробуту. Міські жителі частіше пояснюють бідність особистісними чинниками, серед них більше поширена активно-дійова позиція.

Результати науково-дослідної роботи відображено у 65 публікаціях.

Тема: ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ГРУПОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ОСВІТНІХ ТА СОЦІАЛЬНИХ СЕРЕДОВИЩАХ

Номер держреєстрації: 0109U000110

Термін виконання: 2009 – 2013 рр.

Виконавці – 8,5 (у т.ч. штатних – 8, сумісників – 0,5)

Науковий керівник – д-р психол. наук Горностай П. П.

Розроблено теоретичну концепцію функціонування групової ідентичності як феномена групової психічної реальності (групової свідомості і групового несвідомого), що є системотвірним чинником взаємозв'язку процесів групової динаміки, соціометричної структури та ідентифікаційних процесів у малій групі. Запропоновано теоретичні моделі групової ідентичності в малій групі та довіри як феномену динамічних процесів малої групи, концептуальну модель функціонування лояльності в малій фаховій групі. Здійснено емпіричну перевірку основних положень розроблених моделей та концепцій. Виявлено якісні і кількісні відмінності в рольовій ідентичності учнів з різними рівнями оригінальності мислення. Показано ефективність рефлексивного підходу у формуванні групової ідентичності. Підтверджено вплив статі викладача (тренера) на гендерне самоусвідомлення групової ідентичності в навчальних групах.

Досліджено взаємозв'язок понять “групова динаміка”, “соціометрична структура групи” і “групова ідентичність”; визначено специфіку ідентичності малих груп через специфіку відносин і групової структури в малій групі. Групову ідентичність розглянуто в різних її проявах як психологічну властивість, стан і психічний процес. Зіставлено поняття “груповий суб'єкт” і “синергетична група”. Обґрунтовано взаємозв'язок між рівнем розвитку групової ідентичності в малій групі в

контексті “групового психологічного поля”, процесами групової динаміки і соціально-психологічним кліматом у колективі. Виявлено закономірності групової динаміки в тренінгових групах під кутом зору розвитку групової ідентичності та ідентичності групи як групового суб’єкта психотерапевтичних відносин.

Описано сутність довіри як механізму прийняття та відчуження в групі. З’ясовано, що співвідношення “довіри-недовіри” може зумовлювати особливості груп-динамічних процесів; довіра особистості до членів групи перебуває в стані динамічної зміни та залежить як від індивідуальної історії стосунків у сім’ї, так і сформованої культури довіри. Сформульовано висновок, що довіра в групі – це складне, метапсихологічне утворення, яка охоплює мотиваційні та емоційні компоненти, виражається у взаємоочікуваннях та взаємоставленнях членів групи за умови їх уразливості та залежності один від одного в ситуації спільної діяльності. Сформовано теоретичну модель прояву довіри щодо динамічних процесів малої групи, розкрито сутнісні характеристики групової динаміки через: етапи розвитку групової структури, процеси групової соціалізації, етапи групового членства; визначено суть довірливого емоційного та ціннісно-сміслового обміну під час групових динамічних процесів. Виявлено соціально-психологічні чинники прояву довіри у груповому процесі: саморозкриття, відкритість до нового досвіду, здатність до “ризиків у спілкуванні”, спонтанність, потреба у створенні спільного смислового та етичного поля тощо.

У дослідженні особливостей рольової ідентичності членів малої групи з різними рівнями креативності розроблено процедури аналізу рольових ідентифікацій особистості за допомогою рольових конструктів “Я” і “Ми”. Запропоновано класифікацію типів рольової ідентичності старшокласників: позитивна, сформована та реалістична; позитивна, що формується; “ілюзорна”, нереальна; компенсаторна; суперечлива, “розірвана”;

негативна, що формується; негативно сформована; несформована. Зроблено висновок про переважно стабільний вияв рольових ідентифікацій старшокласників у часі, однак ролі власного “Я” змінюються меншою мірою, а рольові ідентитети, які учні проєктують на інших, – більшою. Виявлено протилежні тенденції процесів рольових ідентифікацій старшокласників, креативність яких визначалася за різними критеріями, а саме: рівнем оригінальності продуктів розумової діяльності та оцінками соціального оточення (однокласників). З’ясовано, що учні з різними рівнями оригінальності мають відмінності у вияві рольової ідентичності. Це свідчить про суперечливу, несформовану або ж таку, що формується, рольову ідентичність особистості старшокласника з високим рівнем оригінальності мислення. Учні з невисоким рівнем оригінальності виявляють майже всі типи рольової ідентичності: переважно позитивну, сформовану або таку, що формується; “ілюзорну” та ін.

У дослідженні когнітивних та емоційних складових групової ідентичності в малих групах розглянуто, як співвідносяться когнітивний та емоційний компоненти самоідентифікації в межах групової ідентичності особистості. Самоідентифікацію було досліджено в таких планах: 1) як умову та інструмент професійної соціалізації, який впливає на зміну ієрархії соціальних пріоритетів у структурі ідентичності; 2) як динамічний процес формування образу професії; 3) як психологічний механізм засвоєння професійної ролі та становлення Я-концепції. Запропоновано модель групової ідентичності в малій групі. З’ясовано, що в структурі як самоідентифікації, так і ідентичності в цілому спостерігається діалектична єдність компонентів. Дуально-діалектичні компоненти загальної ідентичності (наприклад: зовнішня – внутрішня, особистісна – групова, емоційна самоідентифікація – когнітивна самоідентифікація) взаємопов’язані: зростання одного компонента супроводжується зменшенням іншого; центром перетину є наявна на кожний момент часу Я-

концепція. Експериментально доведено, що емоційний компонент ідентичності належать до базових, первинних щодо когнітивного, а когнітивний відіграє завершальну роль: спочатку відбувається емоційна ідентифікація з обраною професійною групою, поступово вона стає все більш усвідомленою, але водночас глибинні рівні первинної самоідентифікації часто залишаються неусвідомленими.

У дослідженні чинників впливу безпосереднього соціального оточення на розвиток гендерної ідентичності лідера малої групи виявлено: значення позитивного потенціалу групового коучингового підходу для прискорення розвитку індивідуальної, групової, рольової та професійної ідентичності; можливість розкриття ресурсу кожного члена групи за умови усвідомлення сильних сторін кожного, змісту власної поведінки кожної особистості, контекстів її змістів відповідно до попереднього неусвідомленого досвіду, усвідомлення можливості корекції за допомогою впливу та підтримки групи; можливість розвитку лідерської позиції кожного члена групи залежно від ситуації, потреби, усвідомлення меж власної і групової компетенції та рівня відповідальності. Сформульовано гіпотезу дослідження: мала група, що формується як команда особистостей з усвідомленою андрогенною ідентичністю, існує як самокерована група лідерів, котрі, виявляючи ресурси та слабкі сторони членів групи, здатні коригувати стосунки на підґрунті взаємовідповідальності за власний та командний результат, у ситуації переходу від неусвідомлення до свідомого взаємовідповідального рішення.

У дослідженні гендерних аспектів вияву групової ідентичності в освітньому середовищі проаналізовано результати емпіричного дослідження в тренінгових та навчальних групах. Дослідження проводилось у середніх загальноосвітніх школах, студентських групах (МІЕСТ ВМУРoЛ “Україна” та Національному медичному університеті ім. О. О. Богомольця). Було показано, що стать викладачів впливає на гендерне самоусвідомлення

учнівської молоді: чоловік-викладач має вплив на уявлення хлопців про образ ідеального чоловіка (збільшується оцінка маскулінних якостей представленого образу), у дівчат змінюється образ ідеальної жінки (зменшуються показники залежності та емоційності). У студентських групах у цілому зросли показники за факторами сили особистості, соціального статусу; спостерігалось зниження показників емоційності, залежності у представників обох статей: у хлопців – емпатійності, фемінності, у дівчат – маскулінності (але зросла й фемінність). Виявлено, що викладач-жінка впливає на збільшення маскулінних проявів у гендерних самоописах хлопців, а в дівчат зростають середні показники фемінності та емпатійності. Що ж до відповідності традиційним образам чоловіка і жінки, то статева належність викладача суттєво не змінює уявлень учнівської молоді про свою відповідність гендерним стереотипам.

У дослідженні лояльності як чинника становлення групової ідентичності членів малої групи з'ясовано, що лояльність є складним (багатовимірним) конструктом, що має свою структуру та спрямованість. Відповідно вона пов'язана з різноманітністю проявів конформності, поступливості, негативізму, а також залежить від статусу учасника групи, його зацікавленості змістом завдань групи. Проаналізовано зв'язок проявів лояльності з певними настановленнями, переконаннями і компетентністю учасника групи. Проаналізовано важливі поняття в контексті лояльності: конформність, поступливість, негативізм. Розроблено дефініцію лояльності: лояльність – це прийняття і дотримання учасником норм, правил конкретної групи та їх інтеграція в систему цінностей та досвіду особистості, а також готовність сприяти групі у виконанні нею поставлених завдань. Запропоновано структурну модель лояльності в групах, до компонентів якої віднесено: зміст спільної діяльності та її результати, єдність цілей учасників групи та ролі, що їм випадають, можливості реалізації та професійного зростання відповідно до цих ролей. Підкреслено значення Я-концепції

учасника групи, соціально-психологічного клімату, рівня довірчих стосунків (повага, розуміння, щирість та ін.), що за своїм впливом мають як свідомий, так і неусвідомлюваний характер.

Результати науково-дослідної роботи відображено у 40 публікаціях. Серед опублікованих праць 1 методичні рекомендації.

**Тема: ПСИХОТЕХНОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ
В ГРОМАДСЬКІЙ ДУМЦІ ПОЗИТИВНОГО ОБРАЗУ
ОСВІТНІХ І СУСПІЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ**

Номер держреєстрації: 0108U001247

Термін виконання: 2008 – 2012 рр.

Основні виконавці – 6,75 (у т.ч. штатних – 6,25, сумісників – 0,5)

Науковий керівник – канд. психол. наук Фролов П. Д.

Здійснено емпіричну перевірку запропонованої на попередньому етапі дослідження системи технологій формування в громадській думці позитивного образу освітніх та суспільних інновацій і критеріїв оцінювання їхньої ефективності. Розроблено типовий алгоритм оцінювання технологій формування в громадській думці образу інновацій. Підтверджено ефективність технологій збагачення громадської думки, показано, що їх застосування підвищує рівень поінформованості про інновацію, сприяє підвищенню рівня цілісності та структурованості її образу, поліпшує ставлення до неї. Виокремлено особливості майєвтичних та індоктринаційних різновидів технології збагачення громадської думки. Виділено комунікативні позиції “спостерігача” та “співрозмовника” як такі, з яких найкраще розкривається особистісний смисл інновацій. Встановлено, що набуттю суб’єктом позитивного досвіду взаємодії з інновацією, формуванню її позитивного образу найбільшою мірою сприяє

застосування індивідуально зорієнтованих технологій, які враховують функціональну типологію образів, і технологій рефлексивного управління. Розроблено програму формування позитивного образу освітньої/суспільної інновації на базі активних методів соціального втручання. Підготовлено рукописи методичного посібника “Соціально-психологічна підтримка освітніх реформ” і навчально-методичного посібника “Молодь та інноваційні технології: перспективи і ризики взаємодії”.

Запропоновано типовий алгоритм оцінювання технології формування в громадській думці образу інновацій, який, зокрема, включає в себе аналіз таких компонентів, як мета, зміст самої інновації (її переваги і недоліки), стартові умови, комунікаційні канали, цільова аудиторія, очікувані результати (основні і побічні, прямі і відстрочені). Обґрунтовано ефективність використання для оцінювання очікуваної ефективності технологій, спрямованих на формування образу інновацій, комп'ютерної експертної системи прогнозування на основі даних, представлених у вигляді емпірично встановлених кореляційних зв'язків. Окреслено напрями інформаційно-роз'яснювальної роботи із формування позитивного образу медіаосвіти, які ґрунтуються на емпірично встановлених розбіжностях її сприймання розробниками і потенційними споживачами (студентами); слід, зокрема, передбачити порівнювання вітчизняної і зарубіжних моделей медіаосвіти, детальніше висвітлення очікуваних наслідків її впровадження/невпровадження, а також безпечності, інноваційності і врахування інтересів особистості. Визначено особливості збагачення громадської думки у випадку застосування майєвтичних та індоктринаційних різновидів технологій: у разі звернення до найбільш звичних індоктринаційних технологій “збагачення” відбувається відповідно до певного еталона (явного чи неявного), майєвтичні ж технології орієнтовані не на еталон, а на способи формування образу.

Встановлено основні передумови ефективного використання рефлексивних технологій управління образом освітніх та суспільних інновацій. Вони полягають у визначенні за предмет рефлексивного управління основних параметрів інновації, знань та уявлень про них; ставлення до інновацій, а також можливі рефлексії щодо них. За результатами психосемантичного дослідження визначено основні параметри інновації як предмета рефлексивного управління формуванням її позитивного образу: актуальність, забезпечення інновації ресурсами, безпечність, відчуття особистої причетності адресата до інновації, її зрозумілість, демократичність та гуманістичне спрямування.

Розроблено та апробовано програму, що є елементом експериментальної технології формування позитивного образу освітньої/суспільної інновації; ця технологія базується на так званих активних методах: наданні повноважень, дослідженні дією, розвитку спроможності тощо. Програма містить інформаційний, промоційний та дієвий (поведінковий) компоненти. Апробація окремих компонентів програми, які, зокрема, включали збагачення громадської думки шляхом презентації ключових ідей болонської системи, а також групову дискусію, засвідчили зростання поінформованості студентів, поліпшення їхнього ставлення до болонської системи. Зафіксовано також підвищення рівня цілісності та структурованості образу болонської системи. Зроблено висновок про результативність розробленої програми та її здатність бути моделлю супроводу для інших інновацій.

Розроблено рекомендації щодо формування позитивного образу освітніх інновацій у студентів та викладачів; вони передбачають розроблення інформаційної кампанії, залучення студентів та викладачів до промоції цих інновацій, а також призначення координатора, який має проводити моніторинг та оцінювати ефективність упровадження інновацій.

Апробовано й доведено ефективність індивідуально зорієнтованих технологій управління процесом формування образу інновацій.

Розроблювана технологія передбачає попереднє оцінювання схильності особистості вибудовувати технологічний, дослідницький, гуманітарний чи сервісний типи образів. Встановлено, що позитивний образ профілізації освіти з найбільшою імовірністю формується в разі відповідності типу образу інновації обраному напрямку профільного навчання – технологічному, природничо-математичному, художньо-естетичному чи суспільно-гуманітарному.

Виявлено залежність оцінювання образу політичного об'єкта від форми прилучення до політики. Результати психосемантичного дослідження, у якому взяли участь 280 студентів Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка, показали, що участь у діяльності політичних, громадських організацій та різним чином організованих дискусіях може змінювати ступінь привабливості образів тих чи тих політичних об'єктів. Висунуто припущення, що форми прилучення до політики задають та підтримують певний дискурс сприйняття об'єкта і в такий спосіб впливають на формування його образу.

З'ясовано ефективність деяких типових прийомів формування образу суспільних та освітніх інновацій у ЗМІ. За результатами експертного опитування журналістів та психологів, сутність найбільш дієвих прийомів полягає в наданні інформації про інновацію особистісного смислу. Встановлено, що найкраще особистісний смисл інновації розкривається аудиторією з позицій “спостерігача” і “співрозмовника”, найгірше – з позиції “реципієнта”. Уведення в позицію “спостерігача” досягається шляхом звернення до конкретних яскравих, емоційно насичених життєвих історій тих, хто на власному досвіді відчуває наслідки впровадження висвітлюваної інновації, у вигляді інтерв'ю з ними. Залучення аудиторії до позиції “співрозмовника” відбувається у вигляді живого спілкування з фахівцями. Низка прийомів, розрахованих на надання аудиторії ролі “реципієнта”, була оцінена як найменш ефективна.

Запропоновано рівневий підхід до аналізу інноваційної культури,

відповідно до якого на рівні суспільства, соціальної групи чи певної організації вона є чинником, а на особистісному – соціально-психологічним механізмом розгортання інноваційної активності. Показано, що інноваційна культура особистості є багатомірним явищем, здатним істотно впливати на сприйняття інновацій. Констатовано недостатній ступінь розробленості методичних засобів її вивчення.

Виокремлено основні параметри оцінювання сайтів провідних університетів України як засобу презентації ними освітніх інновацій. Встановлено, що користувачі оцінюють сайти за такими критеріями: привабливість (дизайн та кольорове оформлення); інформаційна насиченість, швидкість та зручність пошуку, багатомовність, структурованість інформації, інтерактивність, динамічність оновлення сайту, мультимедійність (наявність фото, відео), грамотність.

Результати науково-дослідної роботи відображено у 33 публікаціях. Серед опублікованих праць 2 монографії.

**Тема: ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ СИТУАЦІЙНИХ ЧИННИКІВ
ОСОБИСТІСНОГО І СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ
СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН**

Номер держреєстрації: 0111U001264

Термін виконання: 2011 – 2015 рр.

Виконавці – 9 (у т.ч. штатних – 7, сумісників – 2)

Науковий керівник – канд. пед. наук Григоровська Л. В.

Обґрунтовано концептуальні засади вивчення динаміки ситуаційних чинників особистісного і суспільного розвитку в умовах соціальних змін. Визначено провідні чинники запобігання етногеногенізації українського суспільства, сформульовано умови, необхідні для його безконфліктного

розвитку як поліетнічного. Уведено додатковий параметр оцінювання соціальної ситуації розвитку, що дістав назву “новоутворення”, розроблено й апробовано модель та інструментарій прямого оцінювання дії чинників ситуації з урахуванням їх суб'єктної ідентифікації та відрефлексованих цілей. Виділено основні етапи еволюції підходів до вивчення ситуаційних і середовищних чинників розвитку особистості та суспільства в соціально-економічній сфері, окреслено низку параметрів соціально-економічного середовища, здатних пришвидшувати чи, навпаки, гальмувати розвиток як окремих особистостей, так і суспільства в цілому. Сформульовано гіпотезу про конкурентність як відмітну ознаку сучасного середовища функціонування освіти, обґрунтовано потенціал понять “участь” і “освітня послуга” як перспективних для розуміння напрямів створення ресурсу розвитку в освітній галузі. Уведено поняття навички капіталізації набутого досвіду для подальшого професійного розвитку, операціоналізовано поняття керування власним розвитком у професійній сфері в контексті системного і ситуаційного підходів. Продовжено моніторинг суспільно-політичної ситуації в країні. Підготовлено рукопис інформаційного бюлетеня “Українська держава на рубежі третього десятиріччя незалежності: думки та оцінки громадян”.

Обґрунтовано доцільність застосування спеціалізованих підходів до вивчення ситуаційних чинників особистісного і суспільного розвитку в соціосистемах з різною якістю підсистем суб'єктної ідентифікації та відрефлексованістю цілей розвитку. Запропоновано як модель для вивчення ситуаційних чинників розвитку розглядати соціальні ситуації з визначеною (проголошеною) метою розвитку і усвідомлюваною суб'єктом своєю належністю до них. Розвинуто уявлення про параметри оцінювання соціальної ситуації розвитку: модифіковано особистісно-часовий параметр у суб'єктно-часовий, що містить потенційну можливість диференціювати

особистісну і групову форми суб'єктності та їх динаміку в ситуації; уведено параметр “новоутворення” як результуючої тенденції, породжених у ситуації. Запропоновано тлумачення поняття розвитку як процесу, в якому: а) розвивальний потенціал чинника набуває якості новоутворення або б) через баланс ресурсомісткості/ризикомісткості ситуаційних чинників зберігається розвивальний потенціал ситуації.

У пілотному дослідженні здійснено емпіричну перевірку моделі в ситуації типу інтенсивного навчання. Розроблено та апробовано модель та інструментарій прямого оцінювання прояву чинників за критеріями спрямованості, міри вираженості та їх сприймання суб'єктом ситуації як ресурсу чи ризику для особистісного розвитку. Модельне уявлення щодо діючих у досліджуваній ситуації чинників операціоналізовано через 8 пар спонукальних стимулів і три наскрізні характеристики – наявні в ситуації тенденції, їх сталість, завершеність/незавершеність у новоутворенні. Підтверджено адекватність запропонованого інструментарію для досліджуваного типу ситуацій: показано, що анкета диференціює учасників щодо спрямованості та міри вираженості чинників, сприйняття їх як ресурсу чи ризику для розвитку. Обґрунтовано прийнятність досліджуваного типу ситуацій як моделі для вивчення чинників особистісного і суспільного розвитку в низці соціосистем, зокрема системі освіти.

Визначено провідні чинники запобігання етногеногенізації українського суспільства, якими є: державна етнополітика і вправність управлінської системи у сфері етнонаціонального розвитку. З'ясовано, що умовами, необхідними для безконфліктного розвитку українського поліетнічного суспільства, є: зовнішньополітичні пріоритети і орієнтації України, децентралізація і деконцентрація влади. Запропоновано механізми реалізації децентралізованої моделі управління етнонаціональним

розвитком українського суспільства, що поєднує чинні механізми влади з формами політичної співпраці меншості і більшості.

Виділено основні етапи еволюції підходів до вивчення ситуаційних і середовищних чинників розвитку особистості та суспільства в соціально-економічній сфері, визначено та описано їх специфіку. Виявлено вектор еволюції поглядів щодо впливу ситуаційних і середовищних чинників на розвиток особистості та суспільства в соціально-економічній сфері. Обґрунтовано необхідність перегляду параметрів формування соціально-економічної політики, переорієнтації її із суто економічних показників (мінімальна зарплата, пенсія, прожитковий мінімум тощо) на показники якості життя, що потребує переходу від класичних наукових уявлень про соціально-економічне середовище до уявлень постнекласичних, відповідно до яких воно постає як середовище рефлексивно-активне. порушено питання щодо доцільності запровадження терміна “розвивальне соціально-економічне середовище”. Окреслено низку параметрів соціально-економічного середовища, здатних пришвидшувати або, навпаки, гальмувати розвиток як окремих особистостей, так і суспільства в цілому, до яких, зокрема, віднесено: широту і надлишковість, спосіб організації, мобільність, ресурсний потенціал, усвідомлюваність і рефлексивність, емоцій- та мотивогенність, агентність та інтерактивність, імерсивність та залученість, векторність та модальність, домінантність, когерентність. Запропоновано розширити перелік суб’єктивних індикаторів якості життя в соціально-економічній сфері низкою показників, які, зокрема, дають змогу оцінити самовідчуття здатності людини впливати на соціально-економічну ситуацію, перспективи її розвитку на особистісному та суспільному рівні. На основі зазначених індикаторів розроблено анкету для масового опитування та проведено її апробацію.

Проаналізовано сучасний контекст функціонування освітньої системи, зроблено висновок про конкурентність як відмітну ознаку

сучасного середовища функціонування освіти. Порушено питання захисту процесу соціальних обмінів в освітньому просторі від деструктивних проявів конфліктності, що становлять ризики для розвитку. Запропоновано розуміння збагаченої взаємодії як насиченої рефлексією, що забезпечує розширене відображення реальності. Обґрунтовано поняття участі та освітньої послуги як перспективні для розуміння напряму створення ресурсу розвитку в освітній галузі. Показано, що розуміння/нерозуміння, прийняття/неприйняття освіти як освітньої послуги позначає межу в баченні перспектив і ресурсних джерел розвитку освіти. Висловлено припущення, що одним з вагомих чинників конфліктизації педагогічної взаємодії є недостатньо оброблені свідомістю суб'єктів освітнього процесу ролі “замовника” та “виконавця” (надавача) освітньої послуги. Поставлено завдання розробити показники участі в освітньому процесі в аспекті виконання ролей “замовник” – “виконавець”.

Здійснено аналіз ситуаційних і середовищних чинників розвитку особистості в професійній сфері, зокрема в управлінні, з позицій системного, ситуаційного та ресурсного підходів. У контексті системного підходу процес особистісного розвитку розглянуто як спосіб управління власним розвитком, що базується на усвідомленні особистістю себе як суб'єкта, котрий перебуває в різноплановій взаємодії з іншими – індивідуальними і груповими – суб'єктами. Навичку управління власним розвитком операціоналізовано через розвиток здатності розглядати актуальну ситуацію життя та/або діяльності як таку, що містить одночасно ресурси і ризики для розвитку особистості, здатності виокремлювати чинники і середовищні ознаки, які створюють можливості для розвитку, усвідомлювати загрози і перетворювати їх на ресурси. Обґрунтовано значення цієї властивості як підґрунтя для створення професійного капіталу. З позицій ситуаційного підходу процес особистісного розвитку описано в категоріях здатності суб'єкта адекватно співвідносити чинники і

середовищні ознаки для вибору адекватної стратегії подолання/прийняття ситуації. Розвинутий стан цієї здатності розглянуто як навичку капіталізації набутого досвіду для подальшого розвитку, зокрема в професійній сфері. Запропоновано поділ ситуаційних чинників на такі, що залежать від суб'єкта повною мірою, і такі, що піддаються його впливові частково, розпочато їх змістове наповнення.

На основі аналізу досвіду дослідження ситуаційних чинників відповідно до західної психологічної традиції виокремлено три основні підходи до їх вивчення: соціально-психологічний, з позицій психології особистості та екологічної психології. Проаналізовано та систематизовано параметри моніторингових досліджень соціальної ситуації, проведених ІСПП НАПН України з 2000 по 2010 рік, виділено “політичний вимір” ситуації, який становлять запитання, що стосуються довіри населення до суспільних інститутів та владних структур, готовності громадян брати участь у політичних процесах, їхньої обізнаності із політичними подіями та процесами.

У межах започаткованих у попередні роки моніторингових циклів проведено три всеукраїнських репрезентативних опитування з вивчення громадської думки щодо суспільно-політичної ситуації в країні, проблем освіти та заходів з її реформування, рівня соціальної напруженості в суспільстві. Моніторинг громадської думки щодо проблем освіти та заходів з її реформування підтвердив, зокрема, стабільну підтримку громадянами зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), особливо респондентами, члени родин яких проходили ЗНО цього року (частка позитивних відповідей становить 63,5%). На думку опитаних, у 2011 р. загалом знизився рівень корупції при зарахуванні абітурієнтів до ВНЗ, проте на етапі отримання атестата про закінчення школи частота звернення до корупційних дій порівняно з попереднім роком не лише не знизилася, а й зросла (було “підправлено” більш ніж кожен 9-й атестат, тоді як у 2010 р. –

кожен 12-й). За результатами опитувань підготовлено рукопис інформаційного бюлетеня “Українська держава на рубежі третього десятиріччя незалежності: думки та оцінки громадян”.

Результати науково-дослідної роботи відображено в 23 публікаціях.

Тема: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ТА ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРІВ УКРАЇНИ

Номер держреєстрації: 0109U000109

Термін виконання: 2009 – 2013 рр.

Виконавці – 8,75 (у т.ч. штатних – 8, сумісників – 0,75)

Науковий керівник – канд. психол. наук Найдьонова Л. А.

Розроблено методичний інструментарій дослідження медіапрактик дітей та молоді, зокрема: комплекс методик діагностики рівня медіакультури старшокласника, шкалу нормативної агресії-альтруїзму для вимірювання медіавпливу, шкалу сприйняття інтернету і гайд глибинного інтерв'ю для діагностики особливостей віртуалізації суб'єктивного часу користувачів інтернету, схему аналізу сімейної екранної компетентності як сукупності навичок членів родини та їхньої залученості до спільних медіаподій різного рівня. Укладено програму і забезпечено старт всеукраїнського експерименту з упровадження вітчизняної моделі медіаосвіти в навчально-виховний процес 82-х загальноосвітніх шкіл у 10 регіонах України, проведено етап вхідної діагностики медіакультури учнів. За результатами моніторингу медіакультури різних верств населення виокремлено головні тенденції її динаміки за останні чотири роки. Емпірично виявлено феномен смислової медіаперцептивної комунікації та збагаченої мотивації сприймання візуальних медіатворів, обґрунтовано

поняття ресурсності медіаперцептивної комунікації. З'ясовано типовий рівень сімейної медіакультури в Україні та найпоширенішу стратегію здійснення батьками медіаосвітньої функції, розроблено програму сімейної медіаосвіти. Підготовлено рукописи монографії, підручника і навчального комплексу з 6-ти методичних рекомендацій із серії “Медіаосвіта на допомогу вчителю”.

Обґрунтовано основи рефлексивного підходу в медіапсихології, виявлено зв'язок між характеристиками сучасного інформаційного простору та рефлексивними механізмами, що забезпечують успішність особистості в інформаційному суспільстві. Рефлексивний потенціал медіаосвіти розкривається на основі розробленої концепції рефлексивного капіталу спільноти. Запропоновано визначення медіапсихологічних методів – як методів дослідження взаємодії віртуальної і територіальної реальності життєвого світу індивідуальних і групових суб'єктів. Розроблено шкалу оцінювання середовищного чинника медіакультури особистості “обізнаність у медіаландшафті і медіаполітиці”, а також модифіковано шкалу “нормативної агресії” для оцінювання впливу сцен медіанасильства на дитячу та молодіжну аудиторію. Сформовано комплексний опитувальник для діагностики рівня медіакультури старшокласників. Підготовлено комплект документів для затвердження в МОН молодьспорту всеукраїнського експерименту, сформовано мережу базових навчальних закладів, забезпечено навчання регіональних координаторів, організовано вхідну діагностику понад 3 тисяч учнів.

Розроблено основні теоретичні передумови створення моделі взаємодії інформаційного та освітнього просторів суспільства, зокрема систематизовано й проаналізовано основні методи маніпулювання свідомістю, поширені в системі масової комунікації, запропоновано положення про взаємодію трьох потоків інформації (освітньої, медійної та повсюкде-

ної) в соціалізації дитини, взаємопроникнення функцій і соціальних ролей у цих потоках. Уточнено функції медіаосвіти у вітчизняній моделі, як ключову в системі виокремлено функцію соціалізації.

За результатами аналізу даних моніторингу виявлено основні тенденції розвитку медіакультури особистості, що проявилися протягом останніх років: знизилася частота і тривалість перегляду телепередач учнями і студентами; зросла зорієнтованість молоді в телепросторі; збільшилися її витрати часу на роботу за комп'ютером та перебування в інтернеті; зросла здатність усіх категорій населення більш об'єктивно оцінювати моральність телебачення. Більшого значення саме моральним орієнтирам надає старша вікова категорія населення, виявляючи в той же час пасивність у визнанні ціннісного впливу телебачення; помітно зросло візуальне критичне мислення населення, особливо за показниками зіставлення, аналізу, логіки викладення медіаінформації. Суттєво зросли за два останні роки показники медіакультури студентів, які презентують цю групу як найбільш критичну аудиторію телебачення. Проте в плані становлення поведінкових моделей молодь більше, ніж доросле населення, піддається наслідуванню екранних моделей поведінки. Зросла потреба прояву творчого потенціалу в медіапросторі, використання для цього комп'ютера. Прогресують потреби у спілкуванні через мережу. Потреба задоволення розважальних потреб, у першу чергу ігрових, зростає вищими темпами, ніж задоволення інформаційно-пізнавальних потреб, поширюється ігроманія та малоконструктивні форми взаємодії з мережею, особливо в учнівському середовищі.

Здійснено емпіричне дослідження медіаперцептивної комунікації аматорів. Виявлено соціально-психологічні медіакультурні феномени: а) феномен смислової медіаперцептивної комунікації – взаємодії глядача із системами смислів автора (авторів, авторських колективів, творчих груп) під час сприймання візуальних медіатекстів; б) феномен збагаченої

мотивації медіаперцептивної комунікації, який полягає в тому, що разом із задоволенням рекреаційних, гедоністичних, розважальних потреб під час сприймання візуальних медіатворів глядачі одночасно здійснюють різнобічний аналіз візуального медіатексту, оцінюють його, знаходять нове для себе, а також креативно сприймають його, доповнюючи власними ідеями, знаходячи аналогії з іншими джерелами, подумки перетворюючи й зокрема піддаючи деякі фрагменти мисленнєвій інверсії. Запропоновано поняття ресурсності медіаперцептивної комунікації, яке постає у двох площинах: а) психологічній – як внутрішній “мисленнєвий діалог” з медіатекстом, що веде до задоволення рекреаційних, гедоністичних, розважальних потреб особистості, а також до інтелектуальної активізації, творчих ідей, збагачення змісту свідомості, смислового, візуального досвіду особистості; б) соціальної – як розширення мережі комунікацій за допомогою візуальних медіатекстів й уміння налагоджувати нові контакти в соціальних мережах на підставі сприймання фотозображення іншої людини зокрема.

Операціоналізовано елементи мотиваційно-темпоральної моделі дослідження особливостей формування медіазалежності як неконструктивної форми взаємодії особистості з мультимедійними технологіями. Зокрема, визначено параметри діагностики особливостей інтернет-активності молоді та особливостей суб’єктивного часу користувачів інтернету. До таких параметрів віднесено: використання навичок безпечного та ефективного перебування в інтернеті; рівні інтернет-активності (пасивний/деструктивний (поверховий, нецілеспрямований, компульсивний медіасерфінг, різні прояви інтернет-залежності); активний (критичний, цілеспрямований пошук інформації; достатній рівень емоційно-вольової регуляції, самоорганізації і самоконтролю під час перебування в інтернеті); конструктивний (класифікація та використання різних типів медіаконтенту, продукування нових медіатекстів); контакт (взаємодія) з іншими в інтернеті, залучення до онлайн-соціальних

мереж; самопрезентація в інтернеті; уявлення про тривалість одиниці часу, що безпосередньо переживається кіберкористувачами, в лабораторних умовах інтернет-діяльності; уявлення про тривалість (протяжність) та узгодженість часових модусів – минулого, теперішнього і майбутнього користувачів соціальних мереж; особливості віртуалізації суб'єктивного часу користувачів інтернету. Розроблено шкалу “Сприйняття інтернету”, яка включає такі індикатори: ціннісний вимір та розрізнення віртуального і реального; самоорганізація та самоконтроль в інтернеті; оцінювання, аналіз якості мережевого контенту; створення нового мережевого контенту; соціальні стосунки в інтернеті; управління власною ідентичністю в інтернеті. Розроблено гайд для цілеспрямованого і структурованого глибинного інтерв'ю з метою діагностики особливостей віртуалізації суб'єктивного часу користувачів інтернету.

Проведено емпіричне дослідження якості взаємодії з медіа в родині через зустрічне опитування дітей і батьків. Виявлено низький рівень медіаосвіченості батьків щодо власних дітей: слабе орієнтування в дитячих медіауподобаннях, неконтрольованість часу взаємодії дитини з медіа, збіднене виконання функції медіаосвіти дітей з боку батьків, стратегія якої найчастіше побудована лише на заборонах та лімітуванні часу взаємодії дитини з медіа. Зафіксовано схильність дітей до висловлювання власної точки зору і позиції щодо медіаконтенту, проте діти дошкільного і молодшого шкільного віку частіше обговорюють медіаконтент з друзями, ніж з батьками та вчителями. Виявлено, що діти молодшого шкільного віку забагато уваги приділяють серіалам, новинам та суспільно-політичним передачам, які цікаві їхнім батькам, чого батьки не помічають. Зроблено висновок, що серіальна реальність повинна стати предметом повноцінного наукового аналізу задля оцінювання її впливу на розвиток ціннісно-сміслової сфери дитини. Підтверджено необхідність додаткової мотивації батьків на участь у медіаосвітніх сімейних програмах,

тому що батьки схильні перекладати відповідальність за медіаосвіту дитини на загальноосвітню школу. Розроблено модульну програму “Медіаосвіта сім’ї” для позашкільця, розпочато її експериментальне впровадження на базі Будинку дитячої творчості Подільського району і Центру дитячої та юнацької творчості Солом’янського району м. Києва. Проведено діагностичне дослідження рівня медіакультури сімей, діти яких відвідують гуртки і студії, проведено два курси лекцій для батьків, започатковано сімейний медіаклуб для спільного перегляду й обговорення медіатворів, організовано цикл консультацій і семінарів для педагогів, цикл лекцій з питань сімейної медіаосвіти для психологів і педагогів Подільського району м. Києва.

Здійснено аналіз вітчизняних і зарубіжних досліджень соціально-психологічних особливостей екранних продуктів та зокрема сприйняття кіно й анімації як екранного продукту. Запропоновано інтегральний показник медіатизованого спілкування. Переструктуровано модель родинної медіасоціалізації, операціоналізовано відповідні медіакомпетенції. Розроблено схему аналізу сімейної екранної компетентності як сукупності навичок кожного члена родини та їх залученості до спільних медіаподій різного рівня (активне користування, активне сприймання, медійна творчість) з урахуванням рівня медіатизованої комунікації всередині родини. Проведено дослідження опосередкованої медіавпливом комунікації в родині. Розроблено методичні рекомендації щодо впровадження творчої форми медіаосвіти. Подано на розгляд до затвердження у МОНмолодьспорт Комплексну програму “Медійна творчість” для початкового, основного та вищого рівнів навчання.

Розроблено програму дослідження особливостей взаємодії інформаційного і освітнього просторів для індивідуальних форм освіти (екстернат, дистанційна освіта).

Результати науково-дослідної роботи відображено у 42 публікаціях.

Напрямок 16. ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Тема: ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЯК ЧИННИК СТРУКТУРУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Номер держреєстрації: 0111U001265

Термін виконання: 2011 – 2015 рр.

Виконавці – 7,5 (у т.ч. штатних – 7, сумісників – 0,5)

Науковий керівник – канд. психол. наук Жадан І. В.

Визначено методологічні і методичні засади соціально-психологічного аналізу поля політичної соціалізації молоді. Розроблено теоретичну модель дослідження взаємодії суб'єктів політичної соціалізації як чинника структурування політичної картини світу студентської молоді, визначено базові параметри вивчення особливостей взаємодії суб'єктів політичної соціалізації як джерела змін. Запропоновано типологію мотивів політичної взаємодії і визначено функції політичної картини світу суб'єкта. Уведено поняття: інтерпретаційного поля історичного минулого, яке відображає смислові позиції суб'єктів взаємодії, та політичних практик – як усталених, узвичаєних у суспільстві способів взаємодії, що відтворюють і конструюють суспільно-політичну реальність та передбачають певний набір правил, конвенцій поведінки суб'єктів, застосовуваних з метою реалізації власних цілей та інтересів. Сформульовано нове визначення соціального капіталу як системи індивідуальних і колективних диспозицій, спрямованих на створення, підтримку та розвиток соціальної взаємодії. Виокремлено параметри впливу взаємин батька з іншими членами родини на структурування політичної картини світу особистості.

Встановлено, що змістові і динамічні параметри політичної взаємодії значною мірою визначаються особливостями політичної культури її суб'єктів — політичних (держава, політичні партії, представники політичної еліти) і неполітичних (батьки, вчителі та викладачі, авторитетні дорослі, однолітки). Визначено функції політичної культури у процесі формування політичної картини світу (соціалізувальна, ідентифікаційна, адаптаційна, регуляторна, комунікаційна, ціннісно-смілова). З'ясовано, що структурування політичної картини світу-відбувається в процесі дискурсивної взаємодії, яку пропонується розглядати як семантичну мережу складної топології, що дає змогу організовувати інформацію на різних рівнях узагальнення. Визначено базові параметри дослідження особливостей взаємодії суб'єктів політичної соціалізації (компетентність — некомпетентність; раціональність — ірраціональність; конфліктність — зорієнтованість на консенсус; задоволеність — незадоволеність; толерантність — нетолерантність; стійкість — мінливість; доброзичливість — агресивність; активність — пасивність; узгодженість — неузгодженість; симультанність — сукцесивність; регламентованість — нерегламентованість; спонтанність — наявність попереднього плану), які пропонується застосовувати як для характеристики процесу взаємодії, так і суб'єктивних проявів її учасників, а також наслідків та результатів взаємодії.

Визначено два вектори ціннісної системи координат поля взаємодії суб'єктів політичної соціалізації: одну з осей утворюють цінності-цілі (моделі бажаного майбутнього), а другу — цінності-засоби (прийнятні способи досягнення цілей). У структурі політичних цінностей до першої групи віднесено цінності добробуту, миру, безпеки, порядку, стабільності (розвитку), справедливості, свободи, прав людини; до другої — цінності влади, легітимності, плюралізму, толерантності, законності, відповідальності, еволюційності (революційності), екологізму. Розроблено інструментарій і проведено пілотне дослідження з метою виявлення

ціннісних експектацій студентської молоді щодо цілей та засобів взаємодії громадян і влади.

Запропоновано розглядати історичну пам'ять як “текст”, представлений інтерпретаційними полями історичного минулого, які відображають смислові позиції його нараторів (суб'єктів взаємодії) та виступають моделями продукування та конструювання соціальних і політичних практик. Встановлено, що у формуванні сучасного інтерпретаційного поля історичного минулого задіяні два типи базових структурних елементів, які умовно означені як “константи” – культурні структури, що забезпечують смислову спадкоємність у часі через покоління (стереотипи, міфи, традиції, символи, моделі поведінки тощо) та “декодери” – наративні структури, за допомогою яких актуалізуються і конструюються смисли теперішнього часу. Визначено характеристики (хронотопність, множинна інтерпретативність, метафоричність, суб'єктність, суб'єктивність, багаторівневність) і параметри (зорієнтованість у майбутнє – зациклювання на минулому; відрефлексоване минуле – занурення/застрягання в полі травматичних подій; традиція/інерція – інновація/створення нового; раціональне – архетипове; консолідація – дезінтеграція, “своє” – “чуже”) дослідження семантики сучасного інтерпретаційного поля історичного минулого.

Встановлено, що соціальний капітал можна розглядати у двох аспектах: структурному, як сукупність сталих взаємозв'язків – мереж, у яких відбувається соціальна взаємодія, та культурному, як відданість спільним цінностям, нормам і смислам, на основі яких вибудовуються соціальні зв'язки. Досліджено різні інтерпретації соціального капіталу, який аналізується як індивідуальний і як колективний ресурс на мікро- та макрорівнях і, залежно від соціальної ситуації, цілей та мотиваційно-ціннісних орієнтацій суб'єкта, якому він належить, може мати як позитивні, так і негативні наслідки для активізації громадянської участі. Визначено

параметри виміру соціального капіталу, серед яких: ступінь розуміння та прийняття суб'єктом цінності, правил та цілей соціальної взаємодії; виявлення довіри, відповідальності, солідарності, рівності та толерантності як основ взаємного визнання; усвідомлення власної спроможності створювати соціальні зв'язки з іншими та готовність до взаємодії з ними в межах певної системи.

Визначено теоретико-методологічні засади дослідження мотивації політичної взаємодії як чинника політичної самоідентифікації студентської молоді. Визначено параметри дослідження мотивації як чинника політичної самоідентифікації, основними з яких є: рівень включеності індивіда до політики, ступінь сформованості політичної ідентичності, модель політичної ідентичності, тип конструювання соціально-політичних уявлень. Виявлено мотиваційні чинники, які зумовлюють перебіг процесу політичної самоідентифікації: рівень інтересу до політики, просоціальність/асоціальність загальної спрямованості особистості, рівень політичних домагань, рівень прояву та усвідомлення суб'єктом потреб, які можуть бути задоволені шляхом політичної взаємодії та мотивів такої взаємодії; наявність цілепокладання у сфері політики. Проведено пілотне дослідження з метою виявлення мотивів політичної взаємодії молоді та бачення молоддю власної позиції в політичній картині світу.

Визначено поняття політичних практик як усталених, узвичаєних в суспільстві способів взаємодії, що передбачають певний набір правил, конвенцій поведінки суб'єктів, застосовуваних з метою реалізації власних цілей та інтересів. Практики відтворюють і конструюють суспільно-політичну реальність.

Виокремлено сфери взаємодії з реальністю, в яких відтворюються, продукуються й виявляються політичні практики, що репрезентуються в політичній картині світу особистості, а саме: 1) сфера взаємодії з суспільно-політичною інформацією (різноманітні способи реагування

особистості на інформацію політичного характеру, способи її оцінювання в раціонально-рефлексивних та емоційно-імпульсивних вимірах); 2) сфера взаємодії з іншими: з дорослими і ровесниками, а також із владою (практики відстоювання власних прав, які можуть оцінюватися за ступенем автономності – залежності; конфліктності – зорієнтованості на консенсус; доброзичливості – агресивності); 3) сфера ставлень до себе як суб'єкта політичної взаємодії, що репрезентується категорією політичної ефективності.

Встановлено, що на структурування політичної картини світу студентської молоді справляє вплив базова картина світу, що формується на етапі первинної соціалізації, авторитарність/демократичність взаємодії в батьківській сім'ї та досвід політичної взаємодії. Визначено, що структурування політичної картини світу молоді найбільшою мірою визначається типом взаємин батька з іншими членами родини, відповідно виділено типи такої взаємодії: авторитарно-патріархальний, авторитарно-бюрократичний, авторитарно-харизматичний, демократичний. Виділено параметри, за якими оцінюється тип взаємодії в сім'ї, зокрема: ступінь контролю батьками виконання правил і норм сім'ї, рівень втручання батьків у прийняття рішень молоді людиною, ступінь залученості дитини до вирішення проблем і задач сім'ї, ступінь залученості юнака чи дівчини до обговорення важливих сімейних рішень, рівень прийняття точки зору молоді людини, рівень активності молоді людини в сімейній взаємодії, рівень значимості батьків для юнака чи дівчини. На основі теоретично визначених параметрів підготовлено інструментарій і проведено пілотне дослідження, за результатами якого виявлено такі тенденції: досвід політичної взаємодії батьків сприяє розширенню політичних уявлень молодих людей, успішність політичної взаємодії батьків справляє вплив на афективну складову уявлень молодих людей про політичне життя.

Результати науково-дослідної роботи відображено у 21 публікації.

Тема: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДІ МОТИВАЦІЇ ТА НАВИЧОК ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ

Номер держреєстрації: 0109U000111

Термін виконання: 2009 – 2013 рр.

Виконавці – 8 (у т.ч. штатних – 7, сумісників – 1)

Науковий керівник – канд. психол. наук Кияшко Л. О.

Розроблено систему засобів впливу на формування мотивації та навичок політичної участі. Запропоновано концепцію формування суб'єктної і громадянської позиції молодого людини та структурну модель психологічної готовності молоді до громадської діяльності. Обґрунтовано засади технології впливу на прийняття рішення щодо політичної участі. Експериментально доведено існування часового фреймінгу електоральних рішень. Розроблено та апробовано діагностичний комплекс оцінювання громадянської позиції та соціальної Я-концепції, методикау “Розуміння маніпулятивних впливів”. Здійснено експериментальну перевірку ефективності запропонованих програм розвитку мотивів, комунікативних і поведінкових навичок, емоційної складової політичної участі, навичок прийняття рішення щодо політичної участі, формування громадянської відповідальності молоді.

Запропоновано концепцію формування суб'єктної та громадянської позиції молодого людини. Згідно з цією концепцією розроблено та здійснено експериментальну перевірку ефективності програми формування “соціальної Я-концепції”, громадянської позиції та корекції деструктивних життєвих та політичних настановлень. Проведено експериментальне дослідження ефективності моделі формування мотивації та навичок політичної участі. На основі моделі оцінювання індивідуально-стильових стратегій і типології поведінки молодого людини в політичному середовищі розроблено програму

тренінгу “Реалізація стильових стратегій політичної участі”, спрямовану на розвиток креативного потенціалу молоді в процесі аналізу суспільно-політичних явищ. На базі Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова розпочалося впровадження розроблених розвивально-формуваньних програм, зокрема здійснено початкову діагностику громадянської позиції та соціальної Я-концепції, у співпраці із “Спілкою молодих політологів” проведено організаційно-діяльнісну гру для студентів “Ігри влади: модель державотворення”. За результатами оцінювання ефективності тренінгу виявлено зростання рівня креативності та критичності мислення щодо аналізу політичних явищ, усвідомлення значущості громадянської активності та розвитку “соціального Я”, можливостей реалізації власного потенціалу в рамках визначених стильових стратегій. Дослідження проводилися також на експериментальних майданчиках Донецького інституту ринку і соціальної політики (взяли участь 25 осіб), Донецького обласного дитячо-молодіжного центру (ДОДМЦ) (16 осіб).

Обґрунтовано принцип поєднання в системі темпорального розвитку політичної участі заходів короткотривалого і довготривалого впливів на процес прийняття рішення щодо політичної участі. Комплекс заходів щодо короткотривалого впливу базується на техніках фреймінгу, праймінгу та якоріння, щодо довготривалого – на перетворенні окремих компонент ідентичності. Експериментально доведено існування особливого феномена – часового фреймінгу електоральних рішень. На підставі результатів експерименту продемонстровано відмінність темпоральних процесів, які в одному випадку стосуються самого суб’єкта прийняття рішення, а в іншому – людини, щодо якої приймається рішення. Підтверджено справедливості припущення диференційованого впливу на прийняття рішення виборцем з боку темпоральних процесів, які (а) стосуються сукупності пропозицій та (б) уявного старіння самого суб’єкта прийняття рішення. Розкрито роль темпоральних процесів при прийнятті топікального рішення, а саме

старіння в майбутньому та бар'єрів нульової імовірності, які діють у майбутньому модусі часу. Розроблено класифікацію темпоральних процесів, які було виокремлено в ряді авторських експериментів. Спираючись на дану класифікацію, запропоновано тезу про множинність темпоральних процесів, які можуть долучатися до формування когнітивної репрезентації пропозиції, що є принципово новим у дослідженні прийняття рішення. Завершено збір даних для дослідження феномену “якоріння” при прийнятті рішення.

Визначено психологічні характеристики громадянської відповідальності як однієї з форм еволюційного прояву відповідальності особистості, що має зовнішню і внутрішню структури. У зовнішній структурі виділено три елементи: суб'єкт, об'єкт й інстанція. Внутрішня структура відповідальності представлена у взаємозв'язку таких елементів: зрілого усвідомлення людиною соціальних й політичних норм (правових і моральних) відповідальної поведінки, передбачення наслідків власної діяльності; суспільної політичної мотивації соціально-відповідальної поведінки (усвідомлення політичних цілей і цінностей як особисто значущих при здійсненні діяльності); вибору та дотримання визначеної лінії поведінки (участь у політичних акціях, пропаганді, мітингах, дискусіях, виборах тощо); емоційного переживання з приводу політичної ситуації у власній країні, подій, які відбуваються, і результату цих подій. Визначено особливості впливу найближчого оточення, тобто родини, класного керівника, учителів на особливості процесу формування відповідальності дитини з урахуванням вікових особливостей. Проведено методологічний семінар “Особливості реалізації наукових розробок лабораторії психології політичної участі ІСПП в експериментальній діяльності шкіл” для заступників директорів шкіл з наукової роботи, психологів, соціальних педагогів з метою оптимізації процесу експериментального дослідження

ефективних соціально-психологічних технологій впливу на розвиток громадянської відповідальності молоді.

Розроблено критерії оцінювання системного впливу мікро- і макросередовища на формування політичної активності молоді. Розроблено програму формування політичної активності молоді на рівні мікросередовища, яка містить три складові: активне соціально-психологічне навчання (АСПН), організаційно-ділові ігри (ОДІ), метод навчальних проектів (МНП). Виявлено, що провідна роль в активізації політичної участі належить технологіям, спрямованим на підвищення рівня суб'єктності особистості та на гармонізацію її Я-концепції.

Розроблено й досліджено критерії ефективності програми і тренінгу формування мотивації політичної участі, на основі яких складено комплексний план діагностичного заняття для виявлення початкового рівня розвиненості мотивації політичної участі та її чинників у членів експериментальної групи. Розпочато впровадження та перевірку ефективності програми на експериментальних майданчиках ВМУРОЛ “Україна” та Української республіканської партії “Собор”, ЗОШ № 269 м. Києва та Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Луганського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. У рамках впровадження програми, спрямованої на формування мотивації політичної участі, проведено майстер-класи “Психологічні технології активізації політичної участі” (інтерактивний проект “Молодіжний парламент”) на конференціях “Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави” (м. Київ) та “Людина у сучасному світі: психологічна допомога та супровід” (м. Луганськ).

На основі аналізу теоретичних підходів до моделювання емоційної сфери особистості та її особливостей розроблено тренінг емоційної регуляції політичної активності молоді. Проведено експериментальне дослідження ефективності тренінгу емоційної регуляції.

Розроблено комплексний план діагностичного заняття з метою виявлення початкового рівня комунікативних та поведінкових навичок учасників формувального експерименту. Для дослідження впливу тренінгу “Розпізнавання та нейтралізація маніпулятивних впливів” розроблено опитувальник “Розуміння маніпулятивних впливів”, який апробовано на студентах Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Розроблено тренінгову вправу “Змістовність інформації”, яка вчить аналізувати висловлювання політиків; вправу включено до програми формування комунікативних і поведінкових навичок політичної участі.

Результати науково-дослідної роботи відображено у 29 публікаціях.

II.3. Прикладні дослідження

Напрямок 24. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Тема: НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВІДСТЕЖЕННЯ ДИНАМІКИ ПРЕСТИЖНОСТІ ПРОФЕСІЙ, ЩО КОРИСТУЮТЬСЯ ПОПИТОМ НА РИНКУ ПРАЦІ

Номер держреєстрації: 0110U2242

Термін виконання: 2010 – 2012 рр.

Виконавці – 3,5 (у т.ч. штатних – 0, сумісників – 3,5)

Науковий керівник – д-р психол. наук Найдьонов М. І.

Удосконалено методику оновлення списку професій для організації моніторингу динаміки та чинників престижності професій, що користуються попитом на ринку праці в Україні; запропоновано критерії і формули, які розширюють класифікацію професій за предметом праці з урахуванням ступеня невизначеності і трансформацій сучасних професій. Тривало відстеження основних тенденцій у динаміці рівня престижності професій, що користуються попитом на ринку праці. Проведено три масових опитування дорослого населення України і учнів 9–11-х класів загальноосвітніх шкіл, у яких взяли участь 5080 осіб. Виявлено особливості вибору професії і розуміння престижності професій учнівською молоддю як потенційним носієм професійної свідомості, виокремлено основні тенденції динаміки престижності професій та чинників, що її зумовлюють, протягом останніх чотирьох років: зростає престижність професій виробничої сфери, силових структур; стабілізувався рівень престижності

професій, пов'язаних із законодавством і правочинством; зафіксовано деяке зниження престижності економіко-комерційних професій та професій, що асоціюються з політичною діяльністю; уперше в 2011 р. означилися позитивні зрушення в оцінці престижності професій у сфері науки, зростання ваги такого чинника престижності, як гарна освіта; зберігається значення престижності професії як аргументу професійного вибору; помітно зросло за чотири роки значення для старшокласників медіазасобів, передусім інтернету, як джерела інформації про світ професій. Підготовлено і передано у видавництво рукопис інформаційного бюлетеня, його розширену електронну версію підготовлено для розміщення на сайті Інституту.

Визначено стратегію й методику оновлення списку професій для організації моніторингу динаміки та чинників престижності професій, що користуються попитом на ринку праці в Україні, згідно із завданням якомога достовірнішого охоплення ринку праці та врахування при цьому постійних змін ситуації на ньому. Методика включає новий компонент пілотного відстеження особливостей оцінювання престижності професій певними соціально-професійними групами.

Запропоновано критерії і формули, які дають змогу удосконалювати класифікацію професій за предметом праці (автор – Є. Климов) з урахуванням ступеня невизначеності і трансформацій сучасних професій. Для уточнення невизначених типів орієнтацій на предмет праці введено два нові параметри класифікації: за ступенем невизначеності (до класичних додається три типи за ступенем невизначеності схильності до взаємодії із предметом професії); за ступенем інтеграції типів із провідним “людина – людина” (відповідно утворено два нових типи орієнтації на предмет професії: матеріальність предмета праці, що інтегрує схильність до типів “техніка – природа”, і віртуальність, що поєднує два інших типи – “знакова

система – художній образ”). Уведення цих параметрів дає змогу покращити профорієнтаційну роботу з молоддю на основі механізму вибору професії в діапазоні “доступність – престижність”.

Тривало відстеження динаміки престижності професій, що користуються попитом на ринку праці. Проведено три масових опитування дорослого населення України і учнів 9 – 11-х класів загальноосвітніх шкіл, у яких взяли участь 5080 осіб. Здійснено аналіз емпіричних даних, виявлено особливості вибору професії і розуміння престижності професій шкільною молоддю як носієм потенційної професійної свідомості. Як і в попередні роки, переважна більшість старшокласників і дорослого населення України вважає, що має більш-менш точні уявлення про престижність професій (91,9 % і 80,3 %, відповідно). Проте динаміка цього показника у дорослих і учнів має відмінності. У 2011 р. частка дорослих, упевнених, що вони мають більш-менш точні уявлення про престижність професій, дещо зменшилася, наблизившись до значень 2008 р. (79 %). У кризовому 2009 р. упевненість у розумінні престижності серед дорослого населення мала тенденцію до зниження, а в 2010 р. спостерігалось її зростання. Така динаміка дає підстави для припущення, що існує зв’язок між самооцінкою дорослих щодо розуміння престижності професій і визначеністю та стабільністю загальної соціально-економічної ситуації.

Серед старшокласників частка респондентів, які вважають, що мають уявлення про престижність професій, у 2011 р. в цілому зростає. Спостерігаються хвилеподібні її коливання серед старшокласників різного віку: частка тих, хто переконаний, що він точно знає, що таке престижність професії, трохи зростає серед 14-літніх (на 1,9 %), значно більше (майже на 6 %) – серед 15-літніх, зменшується цей показник серед учнів 16-ти років (на 5,2 %) і знову зростає серед 17-літніх (на 3 %). Відмінність у показниках зумовлена, на наш погляд, різною ситуацією навчання: розбіжності між учнями 9 – 11-х класів свідчать про зростання впевненості учнів випускних

класів, які готуються до змін у ситуації свого життя (відповідно 38,4 %, 35,9 % і 44,2 %). У цілому серед школярів спостерігалася позитивна динаміка оцінки впевненості в розумінні престижності професій, що збільшує розрив (найбільш виразний на Півдні України) між поколіннями у ставленні до особливостей змін на ринку праці.

Відстежувалися, як і в попередні роки, основні тенденції в динаміці рівня престижності професій. Серед високопрестижних професій виявлено тенденцію подальшого зростання престижності професій керуючого банком, судді, директора великого підприємства. Натомість у 2011 р. знизився рівень престижності таких високостатусних професій, як головний бухгалтер, державний службовець, інженер-програміст. Серед інших професій дещо зросла престижність працівника силових структур, деяких професій промислової сфери – інженерних (інженер-технолог, інженер-конструктор) і робітничих (слюсар-сантехнік, фрезерувальник, слюсар-ремонтник, токар, механік), зокрема і вугільної галузі (майстер гірничий, машиніст підземних установок, гірник (шахтар)).

Найбільш помітне зниження оцінок престижності протягом 2010 – 2011 років спостережено щодо професій, які зазвичай асоціюються з низькокваліфікованою працею. Намітилася також тенденція до зниження престижності низки професій економіко-комерційної сфери (економіста, головного бухгалтера, менеджера із збуту, начальника відділу з реклами, касира торговельного залу, експедитора), будівельної (муляр, електрогазозварник), медичної (молодша медична сестра, лікар-терапевт), транспортної (водій вантажівки, водій автобуса, тролейбуса, трамвая, кондуктор громадського транспорту), сфери послуг (офіціант, перукар-модельєр, бармен). Зафіксовано неочікувану, з огляду на державну кампанію підготовки до Євро-2012, тенденцію падіння престижності таких професій, як фахівець із готельної справи, фахівець із санаторно-курортної справи і туризмознавець, що досі мали позитивну динаміку.

Кількісна оцінка громадянами престижності професій сфери освіти загалом не зазнала значних змін: їх престижність протягом 2008 – 2011 років має середні показники. Уперше в 2011 р. потрапила до десятки найбільш престижних професій науковця. Підвищилася престижність професії лаборанта у науковому підрозділі, яка часто стає першою сходинкою в науковій кар'єрі вченого.

У цілому означилася тенденція переважного зростання престижності професій виробничої сфери, силових структур, намітилися позитивні зрушення в оцінці престижності професій у сфері науки; стабілізувався рівень престижності професій, пов'язаних із законодавством і правочинством; натомість триває падіння престижності професій, що асоціюються з політичною діяльністю, означилася тенденція зниження престижності економіко-комерційних професій.

Більшість дорослого населення України (73 %), як і раніше, визначає престижність професії передусім за рівнем матеріальної винагороди за працю. До найвагоміших чинників престижності професій разом із матеріальним забезпеченням доросле населення відносить: те, що професія дає змогу ні від кого не залежати (у 2011 р. 46,8 % респондентів обирають таку альтернативу проти 45,6 % у попередньому році), додає стабільності, упевненості в завтрашньому дні (46,5 % проти 48,6 %), дозволяє мати привілеї, пільги (40,8 % і 40,5 %). Недооцінюється порівняно із світовими традиціями, але має позитивну динаміку такий чинник престижності, як гарна освіта (у 2011 р. його обрали 18,9 % дорослих порівняно з 14,1 % у 2010 р., що визначає зростання рейтингового місця на 4 пункти).

Старшокласники, як і дорослі, головним чинником престижності професії вважають чинник матеріальний (73 %). Проте школярі на відміну від дорослих громадян більше пов'язують поняття престижності професії з її корисністю для суспільства, передбаченою професією необхідністю приймати впливові рішення, можливістю швидкого кар'єрного зростання і

високих професійних досягнень. Натомість менша порівняно з дорослими (на 16,2 %) частина старшокласників до чинників престижності відносить можливість отримання пільг і привілеїв.

Зміни в уявленнях про престижну професію серед дорослих полягають у тому, що зростає роль передусім таких чинників: “дає можливість впливати на думки і погляди багатьох людей”, “потребує непересічних здібностей, через що не всі можуть її опанувати”, “потребує тривалого часу для її опанування, гарної освіти”. Натомість зменшується значення чинників “дає змогу реалізувати творчі здібності”, “дає змогу працювати в комфортних умовах”.

Помітні прогресивні зміни в розумінні престижності професій відбуваються серед старшокласників як вікової когорти, що протягом наступних 5 років поповнить трудові ресурси: якщо в 2010 р. приблизно кожен п'ятий старшокласник вважав, що престижність професії визначається гарною освітою, то в 2011 р. частка тих, хто так вважає, становила майже третину від загальної кількості опитаних (31,4 %).

Серед соціальних аспектів престижності професій для дорослого населення найвагомим у 2011 р. був трансгенераційний компонент родинного прагматизму – здатність престижної професії батьків надати дітям більше шансів у житті (51,5 %), для школярів – здатність престижної професії додати людині значущості, більшої ваги в суспільстві (цю альтернативу обрали 54 % учнів, що на 8,5 % більше, ніж у попередньому році).

У 2011 р., порівняно з попереднім роком, і для дорослих, і для школярів вагомість престижності професій як аргументу професійного вибору дещо знизилася (на 1 %). Серед школярів її як орієнтир при виборі професії використовує майже половина опитаних (47,9 %), що забезпечує престижності четверте місце в рейтингу аргументів, якими послуговуються старшокласники, обираючи майбутню професію. Вагомішими за

престижність для них є аргументи цікавості професії та здібностей до неї, які протягом 2010 – 2011 років виявляють тенденцію до зростання значущості (з 63,0 до 72,5 та з 63,4 до 70,4 %, відповідно). Третє місце посідає такий аргумент, як висока зарплатня: його бере до уваги майже половина старшокласників (49,6 проти 49,3 % у 2010 р). І все ж престижність як аргумент вибору професії старшокласниками використовується значно активніше, ніж дорослим населенням. Дорослі, обираючи професію, використовують ті самі аргументи, що й школярі (цікавість до професії, наявність відповідних здібностей, висока зарплатня), проте кількісно вони виражені помітно менше, ніж у школярів (51,7, 47,6 та 41,8 %). Вельми вагомим для дорослих є й такий аргумент, як можливість працевлаштуватися за фахом, завжди знайти роботу: на нього орієнтується 36 % опитаних, тоді як на престижність – трохи більше 30 %.

Нинішні старшокласники помітно відрізняються від дорослих за пріоритетами щодо джерел отримання інформації про професії. Значну її частину школярі сьогодні отримують із сучасних медіа, якими дорослі користувалися набагато рідше. При цьому значення медіа, передусім інтернету, як джерела інформації про світ професій помітно зростає (із 48,8 % у 2010 р. до 55,5 % у 2011 р.). Більше половини опитаних старшокласників також відмітили як джерело інформації про професії розповіді фахівців; близько третини зазначили, що отримують таку інформацію від батьків та використовують із цією метою спостереження; 20 % старшокласників, тобто кожен п'ятий, отримують інформацію про професії на уроках у школі. Набагато менше, ніж дорослі свого часу, сучасні школярі використовують для отримання інформації про професію нагоду попрацювати (16,9 проти 30,4 % серед дорослих). У 2011 р. зменшилася (до 7,9 %) кількість старшокласників, котрі як джерело інформації називають профконсультанта.

Професійні плани сучасних старшокласників, як і в 2010 р., містять характеристики професійного життя (посада, кар'єра, досягнення), які є більш віддаленими в майбутнє, ніж були в дорослих, коли ті обирали професію. Самооцінка якості професійного плану старшокласників також вища, ніж у дорослих.

Загалом серед учнів старших класів найбільш вираженою, як свідчить аналіз їхніх відповідей на запитання “Яким заняттям ти надав перевагу?”, є схильність до професій типу “людина – людина” (за Є. Климовим), тобто тих, де предметом професійної діяльності є інша людина. На другому місці, на відміну від 2010 р., – тяжіння до професій типу “людина – художній образ”; далі вже йдуть професії типу “людина – знакова система” (які посідали друге місце у 2010 р.); “людина – техніка” і “людина – природа”.

У звітному році здійснено адаптацію методичного інструментарію (анкети) для оцінювання престижності професій та її чинників і розроблено способи його використання з метою створення умов для усвідомлення молоддю особливостей професійної ідентифікації через порівняння власних показників із загальнонаціональними орієнтирами. Анкету апробовано на студентах першого курсу спеціальності “Психологія” Запорізького національного технічного університету, які щойно вступили до ВНЗ. Результати перебувають у процесі обробки.

Результати дослідження відображено у 3-х публікаціях. Підготовлено і передано у видавництво рукопис інформаційного бюлетеня, його розширену електронну версію підготовлено для розміщення на сайті Інституту.

II.4. Публікації

Загалом за звітний період науковцями Інституту підготовлено 597 праць, у тому числі наукової продукції (монографій, збірників наукових праць) – 24 одиниці, навчальної – 15, довідкової – 7, статей – 430. З них у 2011 р. опубліковано 442 праці сумарним обсягом 536,96 друк. арк. У тому числі видано: наукової продукції – 20 одиниць (монографій – 6, збірників наукових праць – 14), навчальної – 9 (навчальних, навчально-методичних, методичних посібників – 5, методичних рекомендацій – 3), довідкової – 6 (інформаційний бюлетень – 1, статей в енциклопедичному словнику – 5), статей – 307 (з них у фахових виданнях – 263, у міжнародних – 5), тез – 70, публікацій у масовій періодиці – 30 (з них 19 – в освітянській пресі).

III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

У звітному році проводилося 10 експериментальних досліджень, у т. ч. 2 – всеукраїнського рівня, 6 – рівня підвідомчої установи, 2 – рівня структурного підрозділу. Експериментальна робота проводилася в 139-ти навчальних закладах, установах та організаціях, з яких 96 були затверджені МОНмолодьспортом, 3 – управлінням освіти і науки Луганської обласної державної адміністрації.

Фінансування експериментальної роботи рівнів підвідомчої установи та структурного підрозділу здійснювалося в межах планової наукової тематики.

Лабораторією методології психосоціальних і політико-психологічних досліджень у звітному році завершено експериментальне дослідження всеукраїнського рівня за темою: “Організація навчально-виховного процесу загальноосвітнього навчального закладу на засадах суб’єктно-вчинкового підходу”, що проводилося на базі Канівської гімназії ім. Івана Франка Черкаської області (2007 – 2011 роки). Науковий керівник експериментальної роботи – головний наук. співробітник, д.психол.н., професор, чл.-кор. НАПН України, автор суб’єктно-вчинкового підходу в психології Татенко В. О.

Головною **інновацією**, що відпрацьовувалася в ході експериментальної роботи, була психолого-педагогічна технологія виховання особистості учня як суб’єкта вчинкової активності.

У звітному році роботу було спрямовано на узагальнення набутого досвіду організації навчально-виховного процесу загальноосвітнього закладу на вчинковій основі. **Результатом** експерименту стали:

- розроблення інноваційної моделі виховання у системі “Школа вчинку”;
- реорганізація виховного процесу, модифікація змісту, форм, методів виховання на засадах суб’єктно-вчинкового підходу;

- розроблення та опрацювання технології виховання учнів на вчинковій основі;
- розроблення та обґрунтування системи психотехнік психолого-педагогічної технології виховання особистості учня як суб'єкта вчинкової активності;
- створення авторських програм, методичних рекомендацій щодо виховання особистості на засадах суб'єктно-вчинкового підходу.

Результативність експерименту підтверджено статистично достовірними емпіричними даними, згідно з якими випускники гімназії вирізняються значно вищим рівнем психологічної готовності до вчинку порівняно як із контрольним “зрізом”, що проводився на початку експерименту, так і з випускниками інших ЗНЗ м. Канева. Частка молодих людей, готових до життя за найвищими моральними стандартами, серед учнів експериментальних класів у 2,5 раза більша, ніж у школі, що слугувала контрольною групою, і в 6,5 раза перевищує “доекспериментальний” рівень.

Проміжні та кінцеві результати експериментальної роботи презентувалися на 19 науково-практичних конференціях та інших масових заходах усеукраїнського та регіонального рівня, на міжнародних і всеукраїнських виставках та фестивалях за освітньою тематикою. Вони отримали схвальну оцінку Науково-методичної ради з питань освіти МОНмолодьспорту (червень 2011 р.). Технологію організації навчально-виховного процесу на засадах суб'єктно-вчинкового підходу занесено до Всеукраїнського електронного каталогу педагогічних інновацій. За підсумками конкурсу-захисту на кращу модель навчального закладу “Школа майбутнього”, що проводився на всеукраїнському рівні серед педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів комунальної форми власності, модель “Школа вчинку” відзначена серед

8-ми найкращих проектів-переможців конкурсу (наказ МОНмолодьспорту № 33 від 18.01.2011 р.).

Результати експерименту доповідалися на засіданні Президії НАПН України, де отримали схвальну оцінку (протокол № 1-7/10-244 від 20 вересня 2011 р.). Активних учасників експерименту відзначено грамотами та подяками НАПН України.

Отримані результати можуть бути **використані** для оптимізації діяльності педагогічних колективів, у роботі психологів освітніх закладів та органів управління системою освіти.

Лабораторією психології масової комунікації та медіаосвіти у звітному році розпочато експеримент усеукраїнського рівня за темою “Науково-методичні засади впровадження вітчизняної моделі медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх закладів” на базі 82-х загальноосвітніх навчальних закладів АР Крим, Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Полтавської, Черкаської областей та м. Києва (наказ МОНмолодьспорту України від 27.07.2011р. №886). Термін проведення експерименту: вересень 2011 – червень 2016 р. Науковий керівник експерименту – заступник директора з наукової роботи, завідувачка лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту к. психол. н. Найдьонова Л. А.

Основною **метою** дослідження є експериментальна перевірка результативності вітчизняної моделі медіаосвіти, відповідних інноваційних технологій у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів, проектів підготовки медіапедагогів та медіапсихологів для роботи в школі.

Інноваціями, які відпрацьовуються в ході експерименту, є:

- психолого-педагогічні засади новітньої системи шкільної медіаосвіти, що має відповідати викликам сучасного суспільства, завданням модернізації освіти в Україні;

- інноваційні технології медіаосвіти, які базуються на вітчизняній моделі;
- умови і способи підготовки дітей та молоді до ефективної взаємодії із світом медіа;
- авторські програми, методичні рекомендації, підручники і посібники, які складатимуть основу цілісної системи психолого-педагогічних технологій розвитку медіакультури учнів;
- концепція фахової підготовки медіапедагогів і медіапсихологів на базі закладів системи післядипломної педагогічної освіти та педагогічних університетів, відповідних проектів освітньо-кваліфікаційної характеристики випускників і освітньо-професійної програми підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр”.

Результати експериментальної роботи за звітний період:

- 1) визначено стратегію підготовки педагогічних колективів і батьків до впровадження медіаосвітніх інновацій;
- 2) розроблено критерії оцінювання готовності суб’єктів навчально-виховного процесу до впровадження медіаосвітніх інновацій;
- 3) створено комплексний опитувальник для діагностики рівня медіакультури старшокласників;
- 4) сформовано мережу базових експериментальних навчальних закладів, яка складається з 82-х загальноосвітніх шкіл в АР Крим, 8-ми областях України та м. Києві;
- 5) проведено навчання регіональних координаторів експерименту;
- 6) організовано вхідну діагностику понад 3 тисяч учнів в експериментальних та “контрольних” навчальних закладах.

Тема експериментального дослідження, що проводилося у звітному році *лабораторією фундаментальних і прикладних проблем спілкування*, – апробація технік активного навчання ефективного спілкування. Науковий керівник експериментальної роботи – завідувач лабораторії

фундаментальних і прикладних проблем спілкування д. психол. н., професор Казміренко В. П.

Проведені дослідження мали на **меті** перевірити напрацьовані в лабораторії соціально-психологічні засоби активізації когнітивних процесів у спілкуванні.

Інноваціями, що відпрацьовувалася в ході експериментальної роботи, є тренінгові програми, техніки та вправи розвитку комунікативної компетентності, в тому числі фахівців, зайнятих у сфері освіти. Здійснювалося розроблення та апробація методичного інструментарію організації ефективного спілкування в ході вирішення завдань соціальної практики.

У результаті експериментальної роботи розроблено та апробовано:

- тренінгові техніки і технології, спрямовані на формування вмінь досягати соціальної злагоди, порозуміння, розв'язувати конфліктні ситуації;
- програму тренінгу з формування комунікативної компетентності спеціалістів, діяльність яких пов'язана із спілкуванням;
- підходи до проектування діалогічного простору;
- комплекс комунікативних практик та оптимальний алгоритм їх застосування в умовах дидактичного діалогічного простору.

Отримані результати можуть бути **використані** в практиці організації психологічного супроводу діяльності працівників різних соціономічних професій. Їх користувачами можуть бути, зокрема, педагоги і психологи, задіяні у сфері загальної, середньої та вищої освіти, професійної підготовки дорослих; соціальні працівники та управлінці, діяльність яких пов'язана з організацією та веденням діалогу, переговорів, пошуком соціального порозуміння тощо.

Тема експериментальної роботи, що проводилася в *лабораторії психології політичної участі*, – формування мотивації та навичок політичної участі. Термін проведення експерименту: 2010 – 2012 роки.

Науковий керівник – завідувачка лабораторії психології політичної участі
к. психол. н. Кияшко Л. О.

У звітному році експериментальна робота лабораторії психології політичної участі була спрямована на розроблення комплексу програм з формування мотивації та навичок політичної участі й вивчення їх ефективності. **Інновацією**, що відпрацьовувалася в ході експериментальної роботи, є технології формування мотивації та навичок політичної участі.

Результатом експериментальної роботи у звітному році стали розроблення та апробація:

- 1) методики “Розпізнавання маніпулятивних впливів”;
- 2) діагностичного комплексу оцінювання громадянської позиції та соціальної Я-концепції;
- 3) формувально-розвивальних програм: формування когнітивної готовності до громадянської активності, мотивації, комунікативних і поведінкових навичок політичної участі, навичок прийняття рішення щодо політичної участі; розвитку громадянської відповідальності, впливу на емоційну складову політичної активності молоді;
- 4) тренінгів: реалізації стильових стратегій політичної участі; розпізнавання вербальних маніпулятивних впливів у політиці та протистояння їм; прийняття рішень щодо політичної участі; емоційної регуляції політичної активності; формування мотивації політичної участі.

Отримані результати можуть бути **використані** у практиці роботи молодіжних громадських та політичних організацій, у закладах освіти, соціальними службами по роботі з молоддю, органами молодіжного самоврядування для оптимізації мотивації та навичок політичної участі.

Лабораторією психології малих груп та міжгрупових відносин продовжено розпочате в 2010 р. експериментальне дослідження групової ідентичності в контексті життєдіяльності малої групи. Науковий керівник

експериментальної роботи – завідувач лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин д. психол. н. Горностаї П. П.

Досліджувалися:

- групова ідентичність як феномен групового свідомого і несвідомого;
- особливості рольової ідентичності членів малої групи з різними рівнями креативності;
- гендерні аспекти вияву групової ідентичності у малих групах в освітньому середовищі;
- феномен довіри в контексті динамічних процесів у групі;
- лояльність як чинник становлення групової ідентичності членів малої групи.

Мета експерименту: вивчення особливостей групової ідентичності, закономірностей її становлення та пов'язаних з нею інтеграційних процесів у малих групах.

Інноваціями, що відпрацьовувалися в ході експериментальної роботи, є методичний інструментарій дослідження групової ідентичності в малих групах освітнього середовища.

У ході експериментального дослідження отримано такі **результати**:

- розроблено методики оптимізації соціально-психологічного клімату групи та процесів групової динаміки в тренінгових та психотерапевтичних групах;
- розроблено методики визначення рольової ідентичності учнів старших класів, виявлено відмінності в структурі рольової ідентичності різних когорт старшокласників, розроблено процедури аналізу рольової ідентичності особистості старшокласника;
- апробовано методики визначення гендерних аспектів групової ідентичності, виділено тенденції її прояву в навчальних групах;

- апробовано методики виявлення лояльності в малих групах учнів старших класів, емпірично підтверджено значення лояльності як чинника становлення групової ідентичності членів малої групи старшокласників;
- виділено емпіричні соціально-психологічні чинники довіри в груповому процесі;
- виділено та описано когнітивні та емоційні складові професійної самоідентифікації студентів-психологів.

Отримані результати можуть бути **використані** для поліпшення соціально-психологічного клімату в малих групах освітнього середовища; удосконалення методик роботи з колективами в системі освіти; розвитку ідентичності суб'єктів освітнього середовища як запоруки ефективності навчально-виховного процесу.

Експериментальне дослідження *лабораторії соціально-психологічних технологій*, темою якого був соціально-психологічний супровід процесів модернізації освіти і суспільства, ставило **за мету** апробацію та оцінювання ефективності окремих елементів психологічних технологій формування образу освітніх та суспільних інновацій.

Науковий керівник експериментальної роботи – завідувач лабораторії соціально-психологічних технологій к. психол. н. Фролов П. Д.

Інноваціями, що відпрацьовувалися в ході експериментальної роботи, були:

- способи збагачення громадської думки, промоційні заходи та форми прилучення до політики;
- прийоми формування образу суспільних та освітніх інновацій у ЗМІ.

За звітний період отримано такі **результати**:

- розроблено методичні засади оцінювання ефективності системи технологій формування в громадській думці позитивного образу освітніх та суспільних інновацій;

- розроблено та апробовано семантичний диференціал для вивчення образу медіаосвіти;
- з'ясовано відмінності образів медіаосвіти, що виникають у її розробників та потенційних споживачів, зокрема щодо її (медіаосвіти) безпечності, інноваційності та врахування інтересів особистості;
- виявлено залежність оцінки образу політичного об'єкта від форми прилучення до політики, що дало змогу висунути припущення про те, що форми прилучення до політики задають певний контекст сприйняття об'єкта і в такий спосіб впливають на формування його образу;
- розроблено та апробовано програму соціально-психологічного супроводу впровадження освітніх інновацій (на прикладі Болонського процесу).

Отримані результати можуть бути **використані** у підготовці фахівців певних спеціальностей у ВНЗ, практиці роботи служб та відділів зв'язків з громадськістю органів державного управління, місцевого самоврядування з метою оптимізації технологій формування в громадській думці позитивного образу освітніх та суспільних інновацій.

Тема експериментальної роботи *лабораторії моніторингу суспільно-політичних процесів* – особливості оцінювання престижності професій різними соціально-професійними групами. Термін проведення експерименту: 2011 – 2012 роки. Науковий керівник – провідний наук. співробітник лабораторії моніторингу суспільно-політичних процесів, д. психол. н. Найдьонов М. І.

Метою дослідження було з'ясування наявності/відсутності залежності оцінювання престижності професій від соціально-професійних характеристик груп респондентів.

Інновацією, що відпрацьовувалася в ході експериментальної роботи у звітному році, є методичний інструментарій оцінювання престижності професій та її чинників через створення умов для усвідомлення

респондентами особливостей професійної ідентифікації шляхом порівняння власних оцінок престижності професій із загальнонаціональними орієнтирами.

Результатом експериментальної роботи у звітному році є методичний інструментарій (анкета) для з'ясування відмінностей оцінювання рівня престижності професій студентами першого курсу спеціальності “Психологія”. Анкету апробовано на студентах Запорізького національного технічного університету, які щойно вступили до ВНЗ (опитування проведено 1 вересня 2011 р.).

Отримані результати **використовуватимуться** під час написання навчально-методичного посібника “Соціально-психологічні чинники престижності професій: підготовка молоді до активного самоздійснення на сучасному ринку праці”, призначеного для працівників Державної служби зайнятості, шкільної психологічної служби, профорієнтаційних центрів, для педагогів, що працюють в системі професійного навчання та післядипломної педагогічної освіти.

У лабораторії соціальної психології особистості в межах теми НДР “Соціально-психологічні практики особистісного життєконструювання в сучасному світі” проводилося експериментальне дослідження за **темою** “Актуалізація та гармонізація індивідуального і групового несвідомого як соціально-психологічна практика особистісного життєконструювання та формування благополучних стосунків ВІЛ-позитивних ЧСЧ у геївській субкультурі”. Науковий керівник експериментальної роботи – провідний наук. співробітник лабораторії, к.філос.н. Лазоренко Б. П.

Розпочате у звітному році дослідження ставить **за мету** з'ясувати, як впливають актуалізація і гармонізація індивідуального несвідомого на процеси особистісного життєконструювання та групові несвідомі процеси в геївській субкультурі ВІЛ-позитивних ЧСЧ, визначити зворотний вплив

геївської субкультури на динаміку особистісного життєздійснення ВІЛ-позитивних ЧСЧ.

До **інновацій**, що відпрацьовувалися в ході експериментальної роботи, належать:

– методика моделювання індивідуального несвідомого ВІЛ-позитивних ЧСЧ засобами групової взаємодії як основи особистісного життєконструювання;

– способи визначення несвідомих системних зв'язків геївської субкультури та з'ясування їх впливу на особистісне життєконструювання ВІЛ-позитивних ЧСЧ.

Дослідження розпочато на базі ВБО “Час життя плюс” (м. Київ), НДІ епідеміології і інфекційних хвороб НАМН України, ВБО “Всеукраїнська мережа ЛЖВС (Людей, що живуть з ВІЛ/СНІД)”, Асоціації організацій і ініціатив позитивних чоловіків України.

За звітний період отримано такі **результати**:

– розпочато розроблення методики моделювання індивідуального несвідомого засобами групової взаємодії як основи особистісного життєконструювання;

– започатковано дослідження несвідомих системних зв'язків геївської субкультури, визначення методичних засобів для діагностики індивідуального та групового несвідомого ВІЛ-позитивних ЧСЧ.

Отримані результати можуть бути **використані** для оптимізації діяльності психологів, соціальних працівників, соціальних педагогів, консультантів центрів соціальних служб для молоді та громадських ВІЛ-сервісних організацій, спеціалізованих навчальних закладів МОНмолодьспорту, міністерств охорони здоров'я та соціальної політики.

Під час роботи над дисертацією на здобуття ступеня доктора психологічних наук (науковий консультант – завідувачка *лабораторії соціальної психології особистості* д. психол. наук, професор,

чл.-кор. НАПН України Титаренко Т. М.) докторант Полунін О. В. виконав експериментальне дослідження “Вивчення властивостей субвиміру тривалостей часового виміру досвіду індивіда”. Вивчалось виконання математичних операцій із суб’єктивними часовими інтервалами, на підставі чого робилися висновки про будову та властивості субвиміру тривалостей у часовому вимірі досвіду індивіда. **Інноваціями**, які відпрацьовувалися в ході дослідження, були способи:

- застосування теорії концептуальних просторів П. Гарденфорса до вивчення часового виміру досвіду індивіда;
- використання математичних операцій із суб’єктивними часовими інтервалами, на підставі яких розкриваються властивості субвиміру тривалостей у досвіді індивіда.

За звітний період отримано такі **результати**: для операцій із суб’єктивними часовими інтервалами встановлено порушення аксіом, які описують евклідов простір; продемонстровано залежність властивостей субвиміру тривалостей від напрямку зміни тривалості сегмента досвіду індивіда.

Отримані результати є важливим внеском у моделювання обробки часової інформації індивідом і можуть бути використані при підготовці курсів із загальної психології та практикуму з експериментальної психології у ВНЗ.

Крім того, в межах згаданої докторської роботи було проведено експериментальне дослідження за **темою** “Суб’єктивне теперішнє”. Дослідження спрямоване на розроблення концепції суб’єктивного теперішнього і вивчення його тривалості, а також закономірностей її динаміки. **Інновацією**, що відпрацьовувалася в ході експериментальної роботи, є метод безперервного відмірювання тривалості теперішнього.

За звітний період отримано такі **результати**: розроблено метод безперервного вимірювання тривалості теперішнього, запропоновано

концепцію суб'єктивного теперішнього, встановлено діапазон його тривалостей та закономірності динаміки. Отримані результати розкривають особливості формування часових меж досвіду, безпосередньо представленого в потоці свідомості, та можуть бути **використані** при підготовці курсів із загальної психології та практикуму з експериментальної психології у ВНЗ.

IV. УПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У звітному та минулих 2009 і 2010-му роках завершено 5 НДР за галузевою тематикою: 4 – фундаментальні, 1 – прикладну. За їх результатами в освітню галузь та інші сфери соціальної практики упроваджено 18 одиниць продукції, у т. ч. наукової – 3, навчальної – 3, довідкової – 11, навчальних програм – 1.

Кількість об'єктів упровадження за завершеними НДР становить 94 одиниці. Серед цих об'єктів: органів державної влади та місцевого самоврядування – 9, навчальних закладів – 34 (у т. ч. загальноосвітніх шкіл – 5, ВНЗ – 27), підвідомчих установ НАПН України – 7, інших установ, підприємств, організацій – 44.

У 2010 – 2011 роках завершено також 3 НДР, що розроблялися на виконання державних і міжгалузевих програм, а саме Державної програми розвитку і функціонування української мови на 2004 – 2010 роки, Міжгалузевої комплексної програми “Здоров’я нації” на 2002 – 2011 роки та Державної програми підтримки сім’ї на період до 2010 року. За їх результатами в освітню галузь та інші сфери соціальної практики упроваджено 12 одиниць продукції, у т. ч. навчальної – 9, довідкової – 2, навчальних програм – 1. Кількість об'єктів упровадження становить 99 одиниць. Серед цих об'єктів: органів державної влади та місцевого самоврядування – 9, навчальних закладів – 14, підвідомчих установ НАПН України – 4, інших установ, підприємств, організацій (переважно обласні універсальні наукові та інші бібліотеки) – 72.

На основі результатів завершених у 2009 – 2011 роках НДР підготовлено та подано до центральних органів державної влади, інших державних установ низку інформаційно-аналітичних матеріалів: до Міністерства України у справах сім’ї, молоді та спорту, Державного інституту розвитку сім’ї та молоді – матеріали до трьох державних доповідей (“Студентська молодь України: сучасний вимір”, “Про стан і

перспективи розвитку освіти в Україні, про становище сімей та стан реалізації державної сімейної політики”, “Становище сімей в Україні (за підсумками 2000 – 2009 років)”); до Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України – інформаційно-аналітичні матеріали “Вступна кампанія 2009 року очима студентів”, в яких проаналізовано вплив впровадження національної системи зовнішнього незалежного оцінювання на подолання негативних тенденцій у системі освіти; “Динаміка громадської думки щодо переходу до 12-річного терміну навчання та профілізації старшої школи”, які було використано також на Парламентських слуханнях “Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання” (9 червня 2010 р.); до Президії НАПН України – інформаційно-аналітичні матеріали для підготовки Національної доповіді про стан і розвиток освіти в Україні, пропозицій до основних напрямів реформування вітчизняної освіти в сучасних умовах; до Національного інституту стратегічних досліджень – матеріали до гуманітарного розділу Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України за підсумками 2011 року; інформаційні матеріали щодо проблеми інтернет-залежності молоді. На запит Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі підготовлено 3 експертних висновки.

Згідно з рекомендаціями завершених фундаментальних досліджень у звітному періоді розпочато 3 фундаментальні НДР: “Соціально-психологічні практики особистісного життєконструювання в сучасному світі”, “Особливості динаміки ситуаційних чинників особистісного і суспільного розвитку в умовах соціальних змін”, “Взаємодія суб’єктів політичної соціалізації як чинник структурування політичної картини світу студентської молоді”. Також у 2010 р. розпочато прикладну НДР “Науково-методичні засади відстеження динаміки престижності професій, що користуються попитом на ринку праці”, якою продовжено розроблення проблематики, що досліджувалася протягом 2008 – 2009 років під час

виконання науково-дослідних робіт за темою “Моніторинг рівня та чинників престижності професій”.

Результати досліджень Інституту у звітному році також **ВИКОРИСТАНО:**

- *на Парламентських слуханнях* “Стан суспільної моралі в Україні”;
- *у психологічному індивідуальному і груповому консультуванні* за тематикою: “Кризові життєві ситуації”, “Психокорекція депресивних, агресивних станів”, “Налагодження комунікації з близьким оточенням та колегами по роботі, навички психоемоційної саморегуляції, подолання конфліктних ситуацій, профілактика психологічних криз за життя з ВІЛ”, “Смисловтрата, оречевлене самонастановлення в основних сферах життєвих завдань”, “Сімейні стосунки, психологія розвитку дитини та підлітків, взаємодія у колективі, адаптація дітей у навчальному закладі”;
- *у розробленні програм і проведенні тренінгів:* “Забезпечення якості політичної освіти”, “Впровадження самооцінювання діяльності школи з громадянської освіти” (для інспекторів шкіл з країн Південно-східної Європи), “Арт-терапевтичні техніки в роботі психолога” (для психологів, соціальних працівників), “Реінтеграція неповнолітніх осіб, що звільняються з місць позбавлення волі, в спільноти постійного перебування” (упроваджується в Павлоградській виправній колонії Дніпропетровської області);
- *у розробленні навчальних програм:* із психології влади, психології масової поведінки, психології конфлікту (що впроваджуються у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка);
- *під час проведення занять на курсах підвищення кваліфікації:* “Сімейна арт-терапевтична студія. Спільна творчість дітей та батьків”, “Арт-терапія в роботі із сім’єю: діагностичні та терапевтичні можливості” (для психологів мережі ЦСССДМ), “Арт-терапія в роботі з дітьми та підлітками” (для психологів, соціальних працівників);

- *у циклах лекцій та спецкурсах:* “Чинники деструктивного впливу” (Міністерство у справах сім’ї, молоді та спорту), “Технології моніторингу соціально-психологічних процесів”, “Психотехнології моделювання та моніторингу електоральної поведінки” (Київський національний університет імені Тараса Шевченка);

- *під час провєння масових заходив, зокрема круглих столів:* “Соціально-психологічні чинники інтеграції російськомовної спільноти в сучасне українське суспільство” (студенти і викладачі Севастопольського міського гуманітарного університету, Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, Луганського національного університету імені Т. Г. Шевченка); “Індустріальна соціальна психологія – практиці: від престижності професії до конкурентоспроможності продукції” (студенти та викладачі Академії муніципального управління);

- *під час проведення практики студентів* столичних вищих навчальних закладів, зокрема Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного авіаційного університету, Київського національного торговельно-економічного університету.

V. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Інститут видає збірники і журнали, включені ВАК України до переліку фахових видань із психології, а саме:

- **збірник статей “Наукові студії із соціальної та політичної психології”**. Голова редакційної ради – чл.-кор. НАПН України Слюсаревський М. М., редакційної колегії – чл.-кор. НАПН України, д. психол. н., професор Титаренко Т. М. У звітному році видано 5 випусків збірника – 25(28) – 29(32), в яких представлено результати науково-дослідної роботи Інституту соціальної та політичної психології НАПН України за 2011 рік, розміщено статті учасників Першого всеукраїнського конгресу із соціальної психології (три випуски) та наукового семінару “Життєвий досвід і практики життєконструювання особистості”.

Загальний тираж збірника становить 1500 примірників, обсяг – 96,2 друк. арк.;

- **збірник наукових праць “Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави”**. Редакційну раду очолює чл.-кор. НАПН України Слюсаревський М. М., редакційну колегію – чл.-кор. НАПН України, д. психол. н., професор Татенко В. О. У звітному році видано 11-й і 12-й випуски збірника. Загальний тираж становить 600 примірників, обсяг – 36,0 друк. арк. У двох випусках збірника вміщено статті учасників VI Всеукраїнської наукової конференції “Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави”. Розглядаються теоретико-методологічні проблеми та актуальні завдання політичної психології на сучасному етапі її розвитку, аналізуються соціально-психологічні чинники демократизації політичного життя та побудови громадянського суспільства. Розглядається широкий спектр політико-психологічних проблем соціалізації молоді, її громадянського виховання в умовах суспільних трансформацій і реформування освіти. Розкриваються гендерні, індивідуально-психологічні та інші аспекти

політичного лідерства і аутсайдерства, моделюється система конкурентоздатності політика. Розглядаються соціально-психологічні закономірності і психотехнологічні механізми політичної комунікації. Аналізуються окремі аспекти міжгрупових відносин у контексті глобалізаційних процесів, зокрема механізми трансгенераційної передачі колективної психотравми, стратегії адаптації трудових мігрантів, особливості становлення геополітичної свідомості. Публікуються результати перших розвідок з проблеми бідності як способу життя. Обговорюється сутність медіаосвіти, шляхи модернізації засад медіапсихології. Досліджуються інформаційні впливи, маніпуляції свідомістю, медіаефекти, а також політичні міфи, технологічні компоненти і психологічні ресурси політичного PR, управління образом суспільних інновацій;

- *журнал “Психологічні перспективи”* (видається спільно з Волинським національним університетом імені Лесі Українки). Очолює редакційну раду чл.-кор. НАПН України Слюсаревський М. М., заступник головного редактора – д. психол. н., професор Васютинський В. О., члени редакційної колегії – співробітники Інституту: доктори психол. н., професори Татенко В. О., Титаренко Т. М., Казміренко В. П., Донченко О. А., к. психол. н. Найдьонова Л. А. У журналі публікуються результати новітніх досягнень у галузі соціальної психології та суміжних наук. У 2011 р. видано два спецвипуски журналу. У першому розміщено статті учасників Всеукраїнської наукової конференції “Проблеми етнопсихології та політичної психології у XXI столітті”. Увагу зосереджено на найактуальнішій етнопсихологічній проблематиці сьогоденного українського суспільства: складних процесах етнонаціональної ідентифікації населення України, формування сучасної української політичної нації, доланні постгеноцидних і постколоніальних психологічних синдромів. Обговорюються психологічні проблеми білінгвізму в Україні, роль міфології у житті суспільства. Досліджується

вплив ЗМІ і різноманітних політичних психотехнологій на згадані процеси. У другому спецвипуску журналу, що складається з трьох томів, представлено результати теоретичних та експериментально-пошукових досліджень у галузях соціальної та політичної психології, психології особистості; окремі розділи присвячено психологічним проблемам освіти, психологічної практики. Загальний тираж випусків – 1200 примірників, обсяг – 74,4 друк. арк.;

- **збірник наукових праць “Психологічні науки: проблеми і здобутки”** (видається спільно з Київським міжнародним університетом). Головний редактор – чл.-кор. НАПН України, д.психол.н., професор Татенко В. О. Періодичність видання – двічі на рік. У звітному році вийшли 2-й і 3-й випуски збірника (обсяг – 46,5 друк. арк.), у яких представлено результати теоретико-методологічних та експериментально-пошукових досліджень у різних галузях психологічної науки і психологічної практики.

Інститут також є співвидавцем **журналу “Психологія і суспільство”** (засновник – Тернопільський національний економічний університет, головний редактор – д. психол. н. Фурман А. В.). Журнал є фаховим виданням у галузях психології, соціології, філософії. До складу керівних органів журналу входять директор Інституту чл.-кор. НАПН України Слюсаревський М. М. (заступник голови редакційної ради), провідні науковці Інституту – доктори психол. н. Казміренко В. П., Татенко В. О., Титаренко Т. М., д. соціол. н. Донченко О. А. (члени редакційної колегії). Журнал висвітлює теоретичні, методологічні та управлінські проблеми розвитку психології, соціології, економіки, а також презентує інноваційні проекти соціогуманітарного спрямування, фундаментальні і прикладні розробки у сфері суспільного виробництва. Виходить щоквартально накладом 350 примірників.

Крім періодичних видань, включених ВАК України до переліку фахових, Інститут спільно з громадською організацією “Асоціація

психодрами” видає науково-теоретичний та науково-практичний журнал **“Психодрама і сучасна психотерапія”** (голова редакційної ради – чл.-кор. НАПН України Титаренко Т. М., головний редактор – д. психол. н. Горностаї П. П.). У 2011 р. вийшли 2 номери журналу.

Згідно з Планом випуску друкованої продукції НАПН України у звітному році видано колективну монографію **“Інформаційний вплив: теорія і практика прогнозування”** за ред. П. Д. Фролова (К. : Міленіум, 2011. – 304 с.) та методичний посібник **“Активізація когнітивних процесів у спілкуванні”** за ред. В. П. Казміренка (К. : Міленіум, 2011. – 268 с.). На видавничі послуги з випуску цих видань витрачено 57870 грн.

У межах фінансування, виділеного на розроблення тематики на виконання завдань Міжгалузевої комплексної програми “Здоров’я нації” на 2002 – 2011 роки, у звітному році видано навчальний посібник **“Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій”** за наук. ред. Т. М. Титаренко (К. : Міленіум, 2011. – 272 с.). На видавничі послуги з випуску цього видання витрачено 2600 грн.

Спільно з іншими установами та організаціями у 2011 р. опубліковано збірник **“Простір арт-терапії: витоки натхнення”**, у якому вміщено тези доповідей та матеріали творчих майстерень і лабораторій учасників однойменної VIII Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (обсяг – 6,0 друк. арк., тираж – 300 примірників).

За даними масових опитувань, проведених Інститутом у звітному році, видано також **інформаційний бюлетень** “Динаміка оцінки престижності професій, що користуються попитом на ринку праці: 2009 – 2011 роки”.

Видруковано 6 найменувань анкет для масових опитувань різних категорій населення загальним тиражем 9000 примірників.

VI. ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ

У 2011 р. Інститутом соціальної та політичної психології організовано і проведено 15 наукових масових заходів, включених до Плану роботи НАПН України, у тому числі 7 конференцій, 4 семінари, 4 круглі столи, а саме:

VIII Міждисциплінарну науково-практичну конференцію з міжнародною участю “Простір арт-терапії: витоки натхнення” (лютий, м. Київ) – спільно із Національним медичним університетом ім. О. О. Богомольця, Національною медичною академією післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика, громадськими організаціями “Арт-терапевтична асоціація” та “Центр психології руху та творчого самовираження”. Учасники конференції – шкільні, медичні психологи та психологи, що працюють у сфері бізнесу, психіатри, соціальні працівники, викладачі і студенти, представники громадських організацій із Києва, Одеси, Вінниці, Мелітополя, Луцька, Житомира, Черкас, Рівного, Івано-Франківська, Київської, Миколаївської та Луганської областей, а також зарубіжні гості: викладач евристичної та лікувально-евристичної освіти Гунна Гузевскі (м. Базель, Швейцарія), терапевти Гештальт-інституту Любарець О. В., Лобанов С. О. (м. Москва, РФ) працювали в різних напрямках арт-терапії і мали можливість ознайомитися з найновішими знахідками практиків у сфері корекційної роботи. Було проведено 13 майстер-класів і 5 творчих лабораторій. Конференція дала змогу обмінятися досвідом у галузі застосування арт-терапії, вийти на новий рівень, а саме побудову простору арт-терапевтичної освіти;

IV Всеукраїнську науково-практичну конференцію з міжнародною участю “Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери: криза як ресурс” (у рамках Всеукраїнського фестивалю науки) (травень, м. Мелітополь) – спільно з Мелітопольським державним педагогічним університетом ім. Богдана Хмельницького, ГО “Арт-терапевтична асоціація” та ін. У конференції брали участь зарубіжні

гості – д. психол. н. Наговіцин О. Є. та к. психол. н. Федорова О. В. (м. Москва, РФ). Розглядалися теорія і практика соціальної роботи, її соціально-психологічні аспекти і технології. У межах конференції презентували майстер-класи завідувач лабораторії малих груп та міжгрупових відносин д. психол. н. Горностай П. П., д. психол. н. Найдьонов М. І., кандидати психол. н. Вознесенська О. Л., Скнар О. М., докторант Яремчук О. В., молодший наук. співробітник Плетка О. Т., ст. лаборант Савінов В. В. та ін. Тези учасників конференції надруковано у виданні: “Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери: криза як ресурс” : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю / упоряд. О. Т. Плетка. – Київ–Мелітополь, 2011;

XVII щорічну (звітну) наукову конференцію Інституту “Соціальна і політична психологія сьогодні: здобутки, проблеми, нові рубежі” (березень, м. Київ). З доповідями виступили директор Інституту чл.-кор. НАПН України Слюсаревський М. М., заступник директора Інституту з наукової роботи к. психол. н. Найдьонова Л. А., чл.-кор. НАПН України, д. психол. н. Татенко В. О., завідувачі лабораторій чл.-кор. НАПН України, д. психол. н. Титаренко Т. М., доктори психол. н. Васютинський В. О., Казміренко В. П., Горностай П. П., кандидати психол. н. Жадан І. В., Кияшко Л. О., Фролов П. Д. та ін. Загалом було заслухано 27 доповідей, в яких представлено результати виконання науково-дослідних робіт науковими підрозділами Інституту. За підсумками конференції видано черговий збірник наукових праць “Наукові студії із соціальної та політичної психології”. – Вип 29 (32). – К. : Міленіум, 2011;

звітну науково-практичну конференцію “Школа вчинку: Організація навчально-виховного процесу на засадах суб’єктно-вчинкового підходу” (квітень, м. Канів) за результатами експерименту всеукраїнського рівня, що проводився на базі гімназії ім. Івана Франка

(м. Канів Черкаської обл.). Співорганізатори конференції – МОНмолодьспорт, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, Головне управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації, Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників та ін. У конференції брали участь: Слюсаревський М. М. – чл.-кор. НАПН України, директор Інституту; Татенко В. О. – чл.-кор. НАПН України, головний наук. співробітник лабораторії методології психосоціальних і політико-психологічних досліджень Інституту, д. психол. н., професор, науковий керівник експерименту, а також запрошені та гості конференції: Бех І. Д. – академік НАПН України, директор Інституту проблем виховання НАПН України, д. психол. н., професор; Кириленко С. В. – начальник відділу моніторингу освітньої діяльності і педагогічних інновацій Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорту, заступник голови Комісії з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково-методичної ради з питань освіти МОНмолодьспорту; науковці, педагогічний та учнівський колективи гімназії, батьки. Експеримент отримав високу оцінку доповідачів, було наголошено на необхідності поширення апробованих інноваційних підходів та методичних напрацювань у вітчизняній освітній практиці. Результати експерименту широко висвітлювались освітянською пресою;

VI Міжнародну науково-практичну конференцію “Сучасний інформаційний простір: журналістика та медіаосвіта” (вересень, м.Алушта) (назва за Планом масових заходів НАПН України “Актуальні проблеми медіаосвіти в Україні”) спільно з Інститутом журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Таврійським національним університетом ім. В. І. Вернадського. На конференції з доповідями виступили заступник директора Інституту, завідувач лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти

Найдьонова Л. А., старший наук. співробітник лабораторії к.психол.н. Череповська Н. І. У межах конференції під керівництвом Найдьонової Л. А. було проведено семінар “Шкільна медіаосвіта: старт всеукраїнського експерименту” та інструктаж координаторів всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів щодо проведення вхідної діагностики;

VI Всеукраїнську конференцію “Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави” (жовтень, м. Київ) спільно з Асоціацією політичних психологів України. На пленарному засіданні з доповіддю “Політичні реалії сьогодення і завдання політичної психології” виступив директор Інституту, чл.-кор. НАПН України Слюсаревський М. М. У виступах науковців на секціях розглянуто психологічні чинники демократизації політичного життя та побудови громадянського суспільства, політико-психологічні проблеми соціалізації молоді в умовах суспільних трансформацій і реформування освіти, соціально-психологічні закономірності та психотехнологічні механізми політичних комунікацій. Загалом виступили із доповідями 38 та брали участь в обговоренні 42 співробітники, докторанти та аспіранти Інституту. Статті учасників конференції надруковано в збірнику наукових праць: “Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави” : зб. наук. праць / Асоціація політ. психологів України, Інститут соц. та політ. психології НАПН України ; за заг. ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. Л. А. Найдьонова, Г. В. Мироненко. – К. : Міленіум, 2011. – Вип. 11;

інтернет-конференцію “Соціальна ситуація особистісного та суспільного розвитку: досвід та проблеми дослідження” (30 вересня – 11 листопада) – співробітниками лабораторії моніторингу суспільно-політичних процесів. Головна ідея конференції полягала в залученні до обговорення широкої аудиторії фахівців у галузі гуманітарних наук

(психології, соціології, політології, філософії, педагогіки). Обговорення відбувалося за напрямками: соціальна ситуація як об'єкт психологічного дослідження: історія, досвід, перспективи; ситуаційні чинники особистісного та суспільного розвитку в суспільстві, що трансформується; ресурси і ризики соціальної ситуації для розвитку особистості і суспільства; освітній вимір соціальної ситуації в сучасній Україні. Активність (відвідуваність зазначених напрямів обговорення) становила від 2023 до 7046 переглядів. Було організовано обговорення актуальних питань на форумі, в якому взяли участь науковці, викладачі ВНЗ і студенти-психологи. За результатами конференції готується електронний збірник матеріалів;

IX Міжінститутський семінар з медіапсихології та медіаосвіти (травень, м. Київ) у вигляді семінару-наради з приводу організації всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх шкіл. На семінарі співробітниками лабораторії психології масових комунікацій та медіаосвіти, а саме завідувачкою лабораторії к. психол. н. Найдьоновною Л. А., к. іст. н. Баришпольцем О. Т., кандидатами психол. н. Вознесенською О. Л., Череповською Н. І., виголошено 4 доповіді, у яких ішлося про концепцію впровадження медіаосвіти, візуальні аспекти медіакультури, стратегію сімейної медіаосвіти. У роботі брали участь представники АР Крим, Харківської, Луганської, Київської, Житомирської, Запорізької, Черкаської, Дніпропетровської областей та м. Києва. Учасниками семінару розроблено стратегію об'єднання зусиль науковців, викладачів та практиків з метою розвитку медіаосвіти в Україні та підготовки до старту всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти;

IV щорічний науково-практичний семінар з медіапсихології та медіаосвіти й кіномистецтва (липень, м. Суми), який відбувся у межах XX Міжнародного дитячого молодіжного фестивалю аудіовізуальних

мистецтв “Кришталеві джерела”. У роботі семінару взяли участь керівники дитячих студій аудіовізуальних мистецтв майже з усіх областей України, вчителі Сумщини. У виступах науковців лабораторії психології масових комунікацій та медіаосвіти розглянуто перспективи розвитку медіаосвіти та кінопедагогіки, зокрема зосереджено увагу на розробленні стандартів фахової підготовки викладачів кіномистецтва і медіапедагогів для загальноосвітніх шкіл та позашкільної роботи з дітьми. У підсумку роботи семінару визначено організаційні основи започаткування експериментального майданчика в Сумській області, досягнуто домовленості про використання творів переможців фестивалю в медіаосвітній роботі із школярами;

міжінститутський семінар із психології інтернету, кіберпсихології та медіаосвіти (жовтень, м. Київ) – лабораторіями соціально-психологічних технологій і психології масових комунікацій та медіаосвіти спільно з Інститутом журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Київським славістичним університетом у межах конференції “Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави” у вигляді панорамної дискусії, що охопила найгостріші питання поєднання віртуалізації сьогоденного життя, відображення освітніх інновацій у кіберпросторі, використання новітніх технологій як у технічній, інформаційно-комунікаційній, так і в психотехнологічних, соціально-технологічних складових. Прийнято рішення продовжити практику проведення міжінститутських семінарів, інтенсифікувати обмін досвідом між науковцями, що досліджують різні аспекти складних феноменів кіберпростору;

науковий семінар “Життєвий досвід і практики життєконструювання особистості” (червень, м. Київ) – лабораторією соціальної психології особистості Інституту соціальної та політичної

психології спільно з лабораторією когнітивної психології Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. На семінарі з науковими доповідями виступили 4 співробітники та 3 аспірантами лабораторії соціальної психології особистості. Було обговорено теоретико-методологічні та прикладні проблеми практик особистісного життєконструювання та психологічної герменевтики, що дало змогу відкрити нові ракурси в баченні проблем життєздійснення особистості та апробування нових процедур і методів дослідження прикладних аспектів конструювання життєвого досвіду. За результатами роботи наукового семінару видано збірку статей (Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – Т. II. Психологічна герменевтика. – Вип. 7. – 250 с.).

круглий стіл “Соціальне навчання й соціалізаційні процеси в умовах модернізації освіти” (березень, м. Київ) – співробітниками лабораторії психологічних проблем політичної соціалізації молоді Інституту соціальної та політичної психології та лабораторії психології особистості ім. П. Р. Чамати Інституту психології ім. Г. С. Костюка. На заході, що відбувся у формі дискусії, було заслухано доповіді учасників, в обговоренні виступили всі охочі. За результатами роботи круглого столу було визначено напрями подальшого дослідження особливостей політичної соціалізації молоді, зокрема визнано продуктивним підхід до політичної соціалізації як до процесу дискурсивної взаємодії;

круглий стіл “Освітні інновації: проблеми впровадження” (жовтень, м. Київ) – співробітниками лабораторії соціально-психологічних технологій спільно з кафедрою психології Київського славістичного університету, на якому співробітниками лабораторії було виголошено 7 наукових доповідей. У доповідях окреслено коло соціально-психологічних перепон, що перешкоджають впровадженню освітніх інновацій, та визначено технології їх подолання. Робота круглого столу висвітлювалась

освітянською пресою: Фролов П. Д. Інновації для позитивного іміджу / П. Д. Фролов // Педагогічна газета. – 2011. – № 6. – С. 4;

2 круглі столи на тему “Соціально-психологічні чинники інтеграції російськомовної спільноти в сучасне українське суспільство” – за ініціативи лабораторії психології мас та спільнот на базі кафедри практичної психології Запорізького національного університету (травень, м. Запоріжжя) та спільно з Донецьким інститутом ринку та соціальної політики (грудень, м. Донецьк). У роботі круглого столу в Запоріжжі брали участь завідувач лабораторії д. психол. н. Васютинський В. О., к. психол. н. Мяленко В. В., молодші наук. співробітники Вінков В. Ю., Голота А. С. та викладачі, аспіранти і студенти ЗНУ, представники ЗМІ. Було висвітлено проблеми самовизначення російськомовних жителів України, обговорено перспективи етнічної та мовної інтеграції українського суспільства. На круглому столі в Донецьку співробітниками лабораторії було виголошено 4 наукові доповіді. У заході взяли участь викладачі і студенти ДІРСП, представники громадськості. Обговорено актуальні проблеми інтеграції російськомовної та україномовної спільнот українського суспільства, розглянуто питання гармонізації етнолінгвістичних відносин у сучасній Україні.

Науковці Інституту брали участь у **методологічних семінарах НАПН України**: 1). **“Інформаційно-комунікаційні технології навчання: стратегія розвитку і досвід упровадження”** (16 березня, м. Київ), де на секційних засіданнях виголошено доповіді співробітниками лабораторії психології масових комунікацій та медіаосвіти: завідувачкою лабораторії к. психол. н. Найдьоновною Л. А., к. іст. н. Барішпольцем О. Т., кандидатами психол. н. Вознесенською О. Л., Мироненко Г. В. Череповською Н. І., молодшим наук. співробітником Голубевою О. Є, у яких висвітлено психологічні проблеми впровадження медіаосвіти в Україні; 2). **“Концептуальні засади підвищення економічної ефективності системи професійної і вищої**

освіти” (9 листопада, м. Київ), де на секціях з доповідями виступили заступник директора з наукової роботи к. психол. н. Найдьонова Л. А., співробітники лабораторії моніторингу суспільно-політичних процесів д. психол. н. Найдьонов М. І., к. пед. н. Григоровська Л. В., Дергач М. С. (“Інноваційні технології забезпечення ефективних стратегій вибору професії та професіоналізації”), молодший наук. співробітник Хоріна О. І. (“Розвиток психологічних ресурсів особистості як інвестиція в людський капітал”), старший наук. співробітник лабораторії психології мас та спільнот к. психол. н. Мяленко В. В. (“Психологічні особливості професійної самореалізації української молоді та емігрантів українського походження”). Загалом на секційних засіданнях співробітниками Інституту було виголошено 7 доповідей. Рукописи статей учасників методологічних семінарів НАПН України подано для розміщення у відповідних збірниках наукових праць.

Інститут, як і в попередні роки, брав участь в освітянських виставках. На *XIV Міжнародній виставці навчальних закладів “Сучасна освіта в Україні – 2011”* (16–18 лютого, м. Київ) було презентовано комплекс науково-методичних матеріалів “Потенціал медіаосвіти в духовному розвитку молоді в інформаційному суспільстві”, у межах виставки відбувся *науковий семінар “Виховний потенціал медіаосвіти: психологічний аспект (новітні технології в позакласній роботі з учнями на базі бібліотеки)”*, на якому було представлено результати спільного проекту лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту і міської спеціалізованої молодіжної бібліотеки “Молода гвардія”. За результатами виставки Подякою Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та НАПН України за плідну організаторську і творчу роботу з удосконалення навчально-виховного процесу в національній системі освіти України нагороджено директора Інституту чл.-кор. НАПН України Слюсаревського М. М., почесними дипломами Міністерства

освіти і науки, молоді та спорту України та НАПН України за поширення освітніх ідей та досвіду сучасних закладів освіти – заступника директора з наукової роботи, завідувачку лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту к. психол. н. Найдьонову Л. А., співробітників лабораторії к. іст. н. Баришпольця О. Т., молодшого наукового співробітника Голубеву О. Є.

На *II Міжнародній виставці “Сучасні навчальні заклади – 2011”* (3 березня, м. Київ) було представлено комплекс науково-методичних матеріалів “Психологічні передумови підвищення престижності україномовного спілкування в студентському середовищі”, а також проведено *науковий семінар “Соціально-психологічні засоби формування мовної толерантності студентів”* під керівництвом завідувача лабораторії психології мас та спільнот Інституту д. психол. н., професора Васютинського В. О. за участю старшого наук. співробітника лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин к. психол. н. Циганенко Г. В. За результатами виставки керівники семінару нагороджені дипломами.

За результатами *III національної виставки-презентації “Інноватика в сучасній освіті України”* (18–20 жовтня, м. Київ), де проведено *науковий семінар “Розвиток медіакультури сім’ї в системі позашкільної освіти: оптимізація взаємодії інформаційного та освітнього просторів у сучасній Україні”* й представлено науково-методичний комплекс “Розвиток медіакультури молоді: оптимізація взаємодії інформаційного та освітнього просторів – допомога відділам освіти в упровадженні медіаосвітніх інновацій (що став переможцем конкурсу “Науково-методична допомога закладам освіти по впровадженню педагогічних інновацій у навчально-виховний процес” у номінації “Упровадження інновацій міськими, районними відділами освіти, методичними кабінетами (центрами) при підвищенні професійної

майстерності педагогічних кадрів”), Інститут нагороджено *Золотою медаллю*, почесними дипломами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та НАПН України. За активну участь у розробленні й упровадженні освітніх інновацій нагороджено директора Інституту чл.-кор. НАПН України Слюсаревського М. М., заступника директора з наукової роботи, завідувачку лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту к. психол. н. Найдьонову Л. А., старшого наук. співробітника, к. психол. н. Вознесенську О. Л.

Окрім того, відповідно до плану масових науково-практичних заходів Інституту організовано і проведено:

всеукраїнську науково-практичну конференцію “Людина в сучасному світі: психологічна допомога та супровід” (листопад, м. Луганськ) – спільно з Луганським національним університетом ім. Тараса Шевченка. На конференції обговорювалися проблеми особливостей становлення особистості як суб’єкта свого життєвого шляху, психологічні проблеми навчання на сучасному етапі розвитку суспільства, новітні технології психологічної допомоги. З доповіддю на пленарному засіданні конференції виступив завідувач лабораторії психології мас та спільнот Інституту д. психол. н., професор Васютинський В. О., на секційних засіданнях виголошено доповіді завідувачем лабораторії малих груп та міжгрупових відносин Горностаєм П. П., старшим наук. співробітником к. психол. н. Циганенко Г. В., наук. співробітником Карабановою О. Л., докторантом Семилітом М. В. та ін. Статті учасників конференції опубліковано в журналі “Психологічні перспективи”: спеціальний випуск “Становлення особистості як суб’єкта життєвого шляху” (у 3-х томах);

всеукраїнську наукову конференцію “Актуальні проблеми психології малих груп” (14–15 лютого, м. Київ) за ініціативи лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин Інституту. На конференції

було розглянуто теоретичні і прикладні проблеми психології малих груп: групової ідентичності, креативності особистості і групи, групової динаміки, соціокультурні аспекти психології малих груп тощо. Загалом співробітниками Інституту виголошено 13 доповідей та продемонстровано 5 майстер-класів. Статті учасників конференції буде надруковано у фаховому збірнику наукових праць;

міжнародну науково-практичну онлайн конференцію “Етнокультурні особливості спілкування в українській та шведській спільнотах” (21 жовтня) – лабораторією фундаментальних і прикладних проблем спілкування спільно із “Союзом українок Скандинавії” (м. Стокгольм, Швеція), на якій науковцями лабораторії представлено 3 доповіді. Розглянуто проблеми використання запропонованих лабораторією психологічних прийомів і технологій у практиці адаптації українських родин іммігрантів до іншомовного середовища, запропоновано низку рекомендацій щодо організації процесу такої адаптації, обговорено перспективи подальшої співпраці;

інтернет-конференцію “Актуальні проблеми когнітивної психології спілкування: практика оптимізації професійного спілкування” (5–30 листопада), на якій співробітниками лабораторії фундаментальних і прикладних проблем спілкування представлено 6 доповідей. Наукова дискусія, яка розгорнулася у віртуальному просторі, дала змогу налагодити діалог науковців і практиків щодо використання новітніх прийомів, інноваційних форм організації когнітивного спілкування в різних сферах життєдіяльності та актуалізувати питання практики психологічної допомоги засобами когнітивної організації спілкування й покращення якості спілкування інтелектуального;

інтернет-конференцію “Молодь незалежної України: сучасний стан і нові горизонти політичної участі” до 20-річчя незалежності України (з 15 квітня по 15 травня) за ініціативи лабораторії психології

політичної участі. Усього в заході взяли участь 34 особи, у т.ч. 6 співробітників лабораторії, які оформили свої виступи у вигляді статей. Найбільший інтерес викликала тема “Проблеми взаємодії в політичному просторі” (911 переглядів). Режим доступу до сайту: <http://ispp.org.ua/forum/viewforum.php?f=6&sid=79cc600ef7d0bdcf2671c1e0008c8b99>;

семінар-тренінг з упровадження стандарту соціальних послуг догляду і підтримки людей, які живуть з ВІЛ/СНІД, для керівників та працівників державних та громадських ВІЛ-сервісних організацій (лютий, м. Київ) спільно з Всеукраїнською благодійною організацією (ВБО) “Коаліція ВІЛ-сервісних організацій”. У ході семінару його учасники ознайомилися з основними видами соціальних послуг, що надаються людям, які живуть із ВІЛ/СНІД (ЛЖВС). Основний акцент було зроблено на медико-соціальних та психологічних послугах. В анкеті зворотного зв’язку учасники відмітили високий рівень ефективності проведення заняття та його практичну значимість. Опрацьовані документи направлено до робочої комісії з підготовки Державного стандарту надання соціальних послуг ЛЖВС;

круглий стіл “Образ суспільних та освітніх інновацій як складова позитивного іміджу України” (травень, м. Київ) – лабораторією соціально-психологічних технологій спільно з відділом моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій Інституту економіки і прогнозування НАНУ, Центром соціальних досліджень “Софія”, департаментом інновацій та трансферу технологій МОНмолодьспорту, Запорізьким державним університетом, Чернігівським національним педагогічним університетом ім. Т. Г. Шевченка. Співробітниками лабораторії було виголошено 5 наукових доповідей; у заході взяли участь політологи В. Стоякін і А. Фінько. У виступах та доповідях наголошувалося, що в процесі формування позитивного образу освітніх та суспільних інновацій слід застосовувати не лише найбільш уживані нині технології інформування, а й новітні технології: збагачення громадської

думки, конструювання соціальної мережі, активного соціального втручання тощо;

круглий стіл “Методи активізації когнітивних процесів у спілкуванні” (травень, м. Київ) – лабораторією фундаментальних і прикладних проблем спілкування, на якому співробітниками було виголошено 5 наукових доповідей. Обговорено актуальні питання розроблення та впровадження технологій організації когнітивного спілкування в освітній процес, узагальнено пропозиції щодо забезпечення впровадження наукових розробок у соціально-психологічну практику;

круглий стіл “Філософсько-методологічні аспекти визначення обдарованості” (жовтень, м. Київ) – спільно з Інститутом обдарованої дитини НАПН України та Національним центром “Мала академія наук України”. У підготовці програми круглого столу та його проведенні безпосередню участь брала старший наук. співробітник лабораторії малих груп та міжгрупових відносин к. психол. н. Чорна Л. Г. На дискусійних сесіях обговорено проблеми визначення обдарованості, історичні, соціокультурні, логіко-філософські, власне психологічні змісти поняття “обдарованість”, окреслено основні парадигми дослідження обдарованості як психологічного феномена. За результатами круглого столу видано матеріали: Філософсько-методологічні аспекти визначення обдарованості : матеріали круглого столу 26 жовтня 2011 р., м. Київ. – К. : Ін-т обдарованої дитини, 2011;

навчально-терапевтичний проект “Арт-калейдоскоп 2011: Люди зустрічаються, люди закохуються...” – спільно з Арт-терапевтичною асоціацією і Національним медичним університетом ім. О. О. Богомольця (11–18 серпня), де співробітниками Інституту проведено 5 майстер-класів.

Загалом у звітному році Інститутом організовано і проведено 28 масових заходів, серед яких 12 конференцій (у т. ч. 4 міжнародних), 8 наукових семінарів, 7 круглих столів.

**VII. ПІДГОТОВКА ТА АТЕСТАЦІЯ
НАУКОВИХ І НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ
КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ**

VII.1. Діяльність аспірантури та докторантури

Підготовка спеціалістів вищої кваліфікації в аспірантурі та докторантурі Інституту соціальної та політичної психології здійснюється за трьома спеціальностями, а саме: 19.00.01 – загальна психологія, історія психології; 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи (дозвіл на підготовку фахівців за цими спеціальностями регламентовано наказом МОН України “Про перереєстрацію діючої аспірантури і докторантури в наукових і вищих навчальних закладах Академії педагогічних наук”, витяг з протоколу № 612 від 25.10. 02) та 19.00.11 – політична психологія (наказ МОН України №1169 від 24.12.07 “Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України”, яким надано дозвіл відкрити спеціальність).

Станом на 01.01.2012 р. в аспірантурі Інституту навчається 58 аспірантів, із них за рахунок внутрішньовідомчого бюджету – 24, фізичних та юридичних осіб – 34. За спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи в стаціонарній аспірантурі навчається 22 аспіранти, в заочній – 18; за спеціальністю 19.00.11 – політична психологія навчається 13 осіб (8 – у стаціонарній, 5 – у заочній); за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології – 5 осіб (у стаціонарній – 4, в заочній – 1).

У вересні звітнього року проведено набір до аспірантури Інституту на 2011/2012 навчальний рік. За результатами складання вступних іспитів до бюджетної аспірантури зараховано 5 осіб, до госпрозрахункової – 7. За спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи розпочали навчання 6 аспірантів: 5 осіб – на стаціонарному та 1 – на заочному відділеннях; за спеціальністю 19.00.11 – політична психологія – 4 особи: 3 особи на стаціонарному та 1 – на заочному відділеннях; за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології – 2 особи: 1 – на стаціонарному та 1 – на заочному відділеннях. Протягом звітнього року

на навчання поновлено 3-х аспірантів. Із них – 2 (1 – на стаціонарне відділення, 1 – на заочне) на спеціальність 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи; 1 – на спеціальність 19.00.01 – загальна психологія, історія психології (стаціонарне відділення).

У 2011 р. план випуску з аспірантури становив 12 осіб: 6 – з бюджетної та 6 – із госпрозрахункової. Фактично завершили навчання 8 аспірантів. Випуск із бюджетної аспірантури зменшено на 3 особи (трьом аспірантам надані академвідпустки у зв'язку із народженням дітей). Випуск із госпрозрахункової аспірантури зменшено на одну особу: випускниця переведена на заочне відділення і термін її навчання продовжено на один рік. У 2011 р. до завершення терміну навчання з бюджетної аспірантури Інституту відраховано 2 особи: за сімейними обставинами аспірантка 2-го року навчання стаціонарного відділення Башлик М. А.; у зв'язку з невиконанням індивідуального плану роботи аспірант 2-го року навчання стаціонарного відділення Гончаренко Д. М. З госпрозрахункової аспірантури відраховані 5 осіб: у зв'язку з виконанням індивідуального плану роботи у повному обсязі аспірантка 3-го року навчання заочного відділення Ніконова О. Ю.; через неможливість подальшої оплати за навчання, з правом поновлення: аспіранти 3-го року навчання заочного відділення Пахомов І. В., Горбачова І. О.; за сімейними обставинами аспіранти 2-го року навчання заочного відділення Горяча Т. К., Фадєєв В. О.

Два випускники бюджетної аспірантури працевлаштовані на посади молодших наукових співробітників в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України: Кальницька Ю. С. в лабораторію методології психосоціальних та політико-психологічних досліджень; Голота А. С. – в лабораторію психології мас та спільнот. На посаді асистента кафедри психології Бердянського державного педагогічного університету працює випускниця Фролова О. В.

Наукове керівництво аспірантів здійснюють 8 докторів психологічних наук (із них 4 – професори), 14 кандидатів психологічних наук, 2 кандидати філософських та 1 кандидат юридичних наук.

Дисертаційні роботи зі спеціальності 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи Кальницької Ю. С. “Соціально-психологічні ідеї в українській інтелектуальній спадщині другої половини XIX – початку XX століття” (науковий керівник – чл.-кор. НАПН України Слюсаревський М. М.; робота виконувалася в лабораторії методології психосоціальних та політико-психологічних досліджень); Голоти А. С. “Соціально-психологічні особливості етнонаціональної ідентичності українсько-російських білінгвів” (науковий керівник – д. психол. н., професор Васютинський В. О.; робота виконувалася в лабораторії психології мас та спільнот); Белінської М. І. “Особливості співвідношення адаптивних і креативних компонентів комунікативної компетентності майбутніх психологів” (науковий керівник – чл.-кор. НАПН України, д. психол. н., професор Татенко В. О.; робота виконувалася в лабораторії методології психосоціальних та політико-психологічних досліджень); Ніконової О. Ю. (науковий керівник – д. психол. н., старший наук. співробітник Горностаї П. П.; робота виконувалася в лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин) рекомендовані до захисту. У звітному році захистили дисертації з цієї ж спеціальності: випускниця аспірантури 2011 р. Сидоренко Ж. В. “Соціально-психологічні передумови постановки молоддю життєвих завдань із досягнення психологічного здоров’я” (науковий керівник – к. психол. н., старший наук. співробітник Ларіна Т. О.; аспірантка навчалася за рахунок фізичних та юридичних осіб, робота виконувалася в лабораторії соціальної психології особистості); випускники аспірантури 2010 р.: Гавриленко Я. А. “Соціально-психологічні чинники міжособистісної залежності в ранньому юнацькому віці” (науковий керівник – чл.-кор. НАПН України, д. психол. н., професор Титаренко Т. М.; аспірантка навчалася за рахунок внутрішньовідомчого бюджету, робота

виконувалася в лабораторії соціальної психології особистості); Сидоркіна М. Ю. “Спільна художня творчість як чинник гармонізації сімейних стосунків” (науковий керівник – к. психол. н., старший наук. співробітник Вознесенська О. Л.; аспірантка навчалася за рахунок внутрішньовідомчого бюджету, робота виконувалася в лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти); випускниця аспірантури 2009 р. Кухар Т. В. “Комунікативні стратегії соціально-психологічної адаптації безробітних” (науковий керівник – д. психол. н., професор Васютинський В. О.; аспірантка навчалася за рахунок фізичних та юридичних осіб, робота виконувалася в лабораторії психології мас та спільнот).

У звітному році для аспірантів та молодих науковців Інституту лабораторією соціальної психології особистості (завідувач – чл.-кор. НАПН України, д. психол. н., професор Титаренко Т. М.) проведено методологічний семінар на тему: “Рівні конструювання наукового дослідження: епістемологія, методологія, теорія”.

У 2011 р. виконано план випуску з докторантури Інституту: з 30.09.11 р. відраховані докторанти Никоненко Л. В. та Полунін О. В., які навчалися за кошти внутрішньовідомчого бюджету. На посаду старшого наукового співробітника лабораторії психології політичної участі Інституту працевлаштовано к. психол. н. Полуніна О. В. Його дисертація “Психологічні механізми часової організації життєвого досвіду індивіда” прийнята до захисту у спеціалізованій вченій раді Д26.457.01 при Інституті соціальної та політичної психології НАПН України. З 01.10.11 р. на посаді проректора Донецького інституту ринку та соціальної політики працює Никоненко Л. В. У звітному році захистила докторську дисертацію “Автентичність особистості в інтерсуб’єктивному просторі” випускниця докторантури 2010 р. Кочубейник О. М. (науковий консультант – чл.-кор. НАПН України, д. психол. н., професор Титаренко Т. М.; докторант навчалася за рахунок внутрішньовідомчого бюджету, робота виконувалася в лабораторії соціальної психології особистості).

У вересні 2011 р. здійснено набір до докторантури на 2011/12 навчальний рік. На спеціальність 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи зараховано доцента кафедри соціальної та практичної психології Житомирського державного університету імені Івана Франка, к.психол.н., доцента Горбунову В. В. На спеціальність 19.00.11 – політична психологія конкурс не відбувся. Наукове консультування докторантів здійснюють 3 доктори психологічних наук, із них 2 – чл.-кор. НАПН України, професори. Станом на 01.01.2012 р. в докторантурі Інституту перебуває три докторанти.

У звітному році для складання кандидатських іспитів, написання та захисту кандидатських (докторських) дисертацій до наукових підрозділів установи прикріплено 7 здобувачів, відраховано – 1 у зв'язку зі вступом до докторантури. Кандидатську дисертацію “Громадянські уявлення як психологічний чинник розвитку політичної культури молоді” із спеціальності 19.00.11 – політична психологія захистила здобувач Інституту Позняк С. І. (науковий керівник – к. психол. н., старший наук. співробітник Жадан І. В.; робота виконувалася в лабораторії психологічних проблем політичної соціалізації молоді). Станом на 01.01.12 р. в Інституті соціальної та політичної психології в статусі здобувача перебуває 18 осіб, наукове керівництво якими здійснюють 7 провідних учених установи.

У 2011 р., як і в попередні роки, на засіданнях вченої ради систематично розглядаються питання щодо підвищення ефективності діяльності аспірантури та докторантури Інституту. Практикується заслуховування звітів та наукових доповідей докторантів, а також звітів наукових керівників тих аспірантів, які завершують навчання в аспірантурі в поточному році. Успішній роботі докторантів сприяє постійно діюча комісія з питань проведення їх атестації; аспірантів – планові обговорення результатів їхньої роботи на засіданнях лабораторій з призначенням внутрішніх рецензентів. Забезпечується відповідний рівень кваліфікації учасників обговорення (у т. ч. проводяться спільні засідання кількох підрозділів чи

залучаються до обговорень доктори наук з інших підрозділів). Здійснюється постійний контроль за поточною роботою аспірантів, зокрема за чітким дотриманням ними термінів виконання робіт, затверджених індивідуальними планами.

У підготовці науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в аспірантурі та докторантурі існують певні проблеми. Не зняті з порядку денного питання забезпечення пошукачів наукового ступеня комп'ютерною та іншою оргтехнікою, їх доступу до інтернет-мережі, надання відряджень до провідних наукових бібліотек близького зарубіжжя. Актуальним залишається й питання надання аспірантам заочної форми навчання місць у гуртожитку для тимчасового проживання (на період атестації, роботи в наукових бібліотеках м. Києва тощо).

VII.2. Робота спеціалізованої вченої ради

Спеціалізовану вчену раду Д 26.457.01 в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України створено за наказами ВАК України (№ 269 від 06.05.2009 р., № 477 від 01.06.2011 р.) і надано право приймати до розгляду та проводити захисти дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальностями: 19.00.01 – загальна психологія, історія психології; 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи та 19.00.11 – політична психологія. Термін повноважень спеціалізованої вченої ради Д 26.457.01 – 3 роки.

Очолює раду чл.-кор. НАПН України, д.психол.н., професор Титаренко Т. М., заступником голови ради є чл.-кор. НАПН України, д. психол.н., професор Татенко В. О., вченим секретарем – старший наук. співробітник, к.психол.н. Жадан І. В.

Відповідно до плану роботи спеціалізованої вченої ради за звітний період було проведено **13 засідань**, на яких відбулося 10 захистів дисертацій, у т. ч.:

2 – на здобуття наукового ступеня доктора наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

6 – на здобуття наукового ступеня кандидата наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи;

2 – на здобуття наукового ступеня кандидата наук за спеціальністю 19.00.11 – політична психологія.

Захищені дисертації, а також автореферати всіх дисертацій написано українською мовою.

Випадків відхилення дисертацій не було.

Основні напрями досліджень

Дисертація **Блинової О. Є.** *“Трудова міграція населення України: соціально-психологічні механізми”* присвячена проблемі пояснення та прогнозування міграційної поведінки особистості, значущість якої зумовлена поширенням та збільшенням масштабів виїзду українських громадян за кордон з метою працевлаштування. Автором розроблено соціально-психологічну концепцію трудової міграції населення України.

Дослідження **Кочубейник О. М.** *“Автентичність особистості в інтерсуб’єктивному просторі”* висвітлює актуальну соціально-психологічну проблему автентичності особистості. У роботі представлено цілісну соціально-психологічну концепцію автентичності особистості, вперше розглянуто автентичність особистості як соціально-психологічний феномен.

У дисертації **Гавриленко Я. А.** *“Соціально-психологічні чинники міжособистісної залежності в ранній юності”* наведено теоретичне узагальнення та запропоновано новий підхід до дослідження проблеми соціально-психологічних чинників міжособистісної залежності в ранньому юнацькому віці. З’ясовано сутність феномена міжособистісної залежності, визначено параметри, за якими розрізняються конструктивна і деструктивна форми залежності.

У роботі **Кухар Т. В.** *“Комунікативні стратегії соціально-психологічної адаптації безробітних”* визначено комунікативні стратегії соціально-психологічної адаптації безробітних як цілісну систему психологічної саморегуляції, адекватної самооцінки, асертивної поведінки, розвитку комунікативних здібностей, активного професійного самовизначення.

У дисертації **Лисенко-Гелемб’юк К. М.** *“Саморегуляція як чинник розв’язування міжособистісних конфліктів студентської молоді”* теоретично узагальнено й розширено уявлення про саморегуляцію як

чинник розв'язування міжособистісних конфліктів студентської молоді; виявлено специфіку її прояву в юнацькому віці, а також закономірності, передумови й механізми та функції саморегуляції особистості; особливості впливу саморегуляції на розв'язування міжособистісних конфліктів у студентському віці.

Робота Сидоркіної М. Ю. *“Спільна художня творчість як чинник гармонізації сімейних стосунків”* присвячена проблемі впливу спільної художньої творчості на систему сімейних стосунків. Розроблено стратегію гармонізації сімейних стосунків шляхом організації спільної художньої творчості на основі методології арт-терапії.

У дисертації Сидоренко Ж. В. *“Соціально-психологічні передумови постановки молоддю завдань із досягнення психологічного здоров'я”* запропоновано новий підхід до вирішення проблеми постановки молоддю життєвих завдань з досягнення психологічного здоров'я, що ґрунтується на визначенні особливостей моделювання молоддю майбутнього в напрямі досягнення психологічного здоров'я та структури соціально-психологічних передумов цього процесу.

У роботі Турецької Х. І. *“Особистісна ідентичність схильних до інтернет-залежності осіб”* запропоновано нове вирішення проблеми особливостей особистісної ідентичності та віртуальної самопрезентації осіб, схильних до інтернет-залежності; сформульовано трирівневу модель чинників інтернет-залежності.

Позняк С. І. в дослідженні *“Громадянські уявлення як психологічний чинник розвитку політичної культури молоді”* запропонувала новий підхід до дослідження проблеми розвитку політичної культури, згідно з яким громадянські уявлення суб'єктів навчально-виховного процесу розглядаються як чинник формування політичної культури учнівської молоді. Розроблено методичні засади розвитку

громадянських уявлень учнівської молоді в школі та рекомендації щодо формування освітніх впливів на цей процес.

Дослідження **Чолій С. М.** *“Мотивація участі молоді в діяльності громадських організацій”* присвячене розробленню та емпіричній перевірці моделі мотивації участі молоді в діяльності громадських організацій. Запропонована модель розкриває структуру (потреби, цілі, цінності, настановлення, мотиви та мотиваційні стилі) та спрямованість (соціальну та індивідуальну) мотивації.

ІХ. ЗВ'ЯЗКИ ІЗ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ГРОМАДСЬКІСТЮ

Результати досліджень Інституту активно висвітлювались у засобах масової інформації.

Заступник директора з наукової роботи, завідувачка лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти к.психол.н. Найдьонова Л. А., завідувач лабораторії психології мас та спільнот д.психол.н. Васютинський В. О., завідувач лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин д.психол.н. Горностай П. П., завідувач лабораторії соціально-психологічних технологій к.психол.н. Фролов П. Д. виступили з оцінками політичної ситуації, електоральних намірів і думок громадян. на *провідних вітчизняних телеканалах* – “Першому національному”, “1+1”, ТРК “Ера”, “TVI”, “СТБ”, “Новий канал”, “Інтер” (у передачах “Телеакадемія”, “Факти”, “ТСН”, “Новини”, “Ранок з TVI”, “Підсумки” та ін.). Інтерв’ю й коментарі, що торкалися найрізноманітніших проблем суспільного життя, переліченим та іншим телеканалам, у т.ч. і регіональним, зокрема міст Одеси (у передачах “5 днів”, “Факти”, “Освіта”), Дніпропетровська (у передачі “Новини”) та Запоріжжя (у передачі “Альфа і Омега”), були надані співробітниками Інституту докторами психол.н. Васютинським В. О., Найдьоновим М. І., Петрунью О. В., провідним наук. співробітником, к.філос.н. Лазоренком Б. П., старшим наук. співробітником к.психол.н. Вознесенською О. Л., наук. співробітниками Бубликом П. І., Климчук Н. В., Хоріною О. І., молодшим наук. співробітником Голубевою О. Є., аспірантом Захаровим К. В.

Окрім того, д.психол.н. Васютинським В. О. надано експертне інтерв’ю телеканалу ТВЦентр (м. Москва) для передачі “У центрі подій” за темою “Психологічні чинники трансформації суспільної моралі”.

Низка виступів співробітників Інституту, а саме: Васютинського В. О., Найдьонові Л. А., Фролова П. Д., Горностая П. П., Кочубейник О. М., Хазратові Н. В., Вознесенської О. Л., Скнар О.М., Сидоркіної М. Ю., Циганенко Г. В., Гридковець Л. М., Плетки О. Т. відбулася на *радіоканалах*

“УНР-1”, “Свобода”, “Ера”, “Ера-FM”, “Культура”, “Промінь”, FM 72.08 “Радіо Мама” у передачах “Вечірні зустрічі”, “Виміри життя”, “На перетині думок”, “Подія тижня”, “Школа безпеки”, “Порядок денний”, “Право на слово”, “Ньюзмейкер”, “Медіа-клас” та ін.

Усього впродовж 2011 р. відбулося близько 75 *виступів* співробітників Інституту на телебаченні та радіо.

В *інтернет-виданнях* опубліковано статті та коментарі (більш як 80 адрес електронного ресурсу) заступника директора з наукової роботи, завідувачки лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти к.психол.н. Найдьоновой Л. А., завідувача лабораторії психології мас та спільнот д.психол.н. Васютинського В. О., завідувача лабораторії соціально-психологічних технологій к.психол.н. Фролова П. Д., завідувачки лабораторії психології політичної участі к.психол.н. Кияшко Л. О.

Співробітники Інституту активно презентують свої наукові здобутки в *освітнянській пресі*. Так, у зв’язку із завершенням експерименту всеукраїнського рівня, що проводився на базі гімназії ім. Івана Франка (м. Канів Черкаської обл.), було надруковано низку статей за даною тематикою чл.-кор. НАПН України, головного наук. співробітника лабораторії методології психосоціальних і політико-психологічних досліджень Інституту, д.психол.н., професора, наукового керівника експерименту Татенка В. О. та аспірантки Інституту Шульги В. Д. у журналах “Педагогічний вісник”, “Школа”, “Світ виховання”.

Статтю “Перерваний політ” чл.-кор. НАПН України, д.психол.н. Титаренко Т. М. розміщено в журналі “Дитячий садок”; у всеукраїнському громадсько-політичному тижневику “Освіта” надруковано статтю к.філос.н. Лазоренка Б. П., к.іст.н. Баришпольця О. Т. “Стреси у молоді. В чім їх причини?”, а у новоутвореному журналі “Профтехосвіта” – статтю “Проблеми ринку праці: погляд з позицій престижності професій” д.психол.н. Найдьонова М. І. і к.пед.н. Григоровської Л. В.

У часописі для керівників освітньої галузі “Управління освітою” та газеті “Соціальний педагог” опубліковано статті кандидатів психол.н. Череповської Н. І., Мироненко Г. В., наук. співробітника Грибенко І. В., молодшого наук. співробітника Сергійчука Г. В., аспірантки Волкової Л. Ю., присвячені проблемам медіакомунікації, медіаосвіти та медіакультури.

Ряд статей завідувача лабораторії соціально-психологічних технологій к.психол.н. Фролова П. Д., співробітників лабораторії соціальної психології особистості д.психол.н. Кочубейник О. М., к.психол.н. Черемних К. О., лабораторій психології масової комунікації та медіаосвіти й фундаментальних і прикладних проблем спілкування кандидатів психол.н. Вознесенської О. Л., Осадько О. Ю., наук. співробітника лабораторії психологічних проблем політичної соціалізації молоді Вольфовської Т. О., молодшого наук. співробітника лабораторії психології політичної участі Бородчак М. В., у яких висвітлено науковий доробок підрозділів та окремих співробітників, розмістили на своїх сторінках “Педагогічна газета” і газета “Психолог”.

У регіональних ЗМІ “Освіта регіону”, “Освіта на Луганщині”, “Таврійський вісник освіти” за тематикою дослідження підрозділів надруковано статті співробітників Інституту Васютинського В. О., Іванченко С. М., Баранової С. В., Бородчак М. В.

Результати досліджень Інституту популяризуються і в інших **друкованих ЗМІ**. Публікації співробітників Інституту Найдьонової Л. А., Васютинського В. О., Горностає П. П., Жадан І. В., Фролова П. Д., Петрунько О. В., Романюка Ю. Г., Белавіної Т. І., Вознесенської О. Л., Циганенко Г. В., Овдієнко Л. Н., Клименко Г. Г., Голубевої О. Є., Обухової Н. О. розміщено в журналах “Країна”, “Фокус”, “Журналіст України”, “24 години”, “Будь щасливою”, “Легко худеем”, у жіночому журналі “Здоровье”, в газетах “Аргументы и факты”, “Дзеркало тижня”, “День”, “Урядовий кур’єр”, “Голос України”, “Україна молода”, “Нова газета”, “Львівська газета” та ін.

Загалом науковцями Інституту в засобах масової інформації, у т. ч. й освітянській пресі, опубліковано понад 30 статей.

Як повноправний суб'єкт громадського життя країни, Інститут є співзасновником Асоціації політичних психологів України, колективним членом Асоціації психологів України, Соціологічної асоціації України.

Співробітники Інституту очолюють громадські організації, є їхніми співзасновниками. Директор Інституту чл.-кор. НАПН України Слюсаревський М. М. – президент *Асоціації політичних психологів України*, віце-президент *Асоціації психологів України*; завідувач лабораторії фундаментальних і прикладних проблем спілкування д.психол.н., професор Казміренко В. П. – президент *Київської асоціації практичних психологів і психотерапевтів*; завідувач лабораторії соціально-психологічних технологій к.психол.н. Фролов П. Д. – віце-президент Асоціації політичних психологів України, віце-президент *Міжнародної спілки іміджмейкерів*; завідувач лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин к.психол.н. Горностаї П. П. – співзасновник громадського об'єднання *“Асоціація психодрами”*; старший наук. співробітник лабораторії методології психосоціальних і політико-психологічних досліджень к.філос.н. Скорик М. М. – виконавчий директор громадського об'єднання *“Київський інститут гендерних досліджень”*; старший наук. співробітник лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти, к.психол.н. Вознесенська О. Л. – виконавчий директор громадської організації *“Центр екології сім'ї”*, президент громадського об'єднання *“Арт-терапевтична асоціація”*; провідний наук. співробітник лабораторії соціальної психології особистості к.філос.н. Лазоренко Б. П. – співзасновник і заступник голови правління громадської організації *“Молодь – Резерв XXI”*; наук. співробітник лабораторії психологічних проблем політичної соціалізації молоді Позняк С. І. – співзасновник *Всеукраїнської спілки викладачів суспільних дисциплін і громадянської освіти*.

Співробітники Інституту як члени або партнери беруть активну участь у роботі більш як 60 громадських організацій.

X. МІЖНАРОДНЕ НАУКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Основні завдання і функції установи в забезпеченні розвитку та налагодженні наукових зв'язків із спорідненими науковими установами інших держав полягали в активізації роботи за такими пріоритетними напрямками: забезпечення довготривалих зв'язків із міжнародною фаховою спільнотою через членство в міжнародних асоціаціях психологічного профілю, подання публікацій в іноземних, зокрема англійських, виданнях, організація міжнародних заходів та заходів з міжнародною участю на території України, представлення результатів наукової роботи установи на міжнародних заходах за кордоном, входження Інституту в міжнародні проекти як партнера з проведення досліджень.

Протягом звітнього року Інститут представляв НАПН України в міжнародному проекті “Багатомовна Європа”, що проводиться за ініціативою Британської ради й охоплює 19 країн Європи (про що укладено відповідну угоду). Як партнер, що відповідає за забезпечення досліджень в Україні, Інститут провів дослідження за методикою Тілбурзького університету, спрямоване на виявлення стану використання іноземних мов, мов меншин і мігрантів у семи секторах суспільного життя в Україні: нормативно-правове забезпечення, освіта різних рівнів (від початкової школи до професійно-технічної освіти й університетів), медіапростір (бібліотеки і книгарні, друковані періодичні видання, електронні медіа), громадське життя, бізнес різного профілю (торгівля, готельна справа, банкова справа, будівельні компанії). За результатами дослідження готується видання книги “Показник багатомовності в Європі” мовами всіх учасників проекту.

У межах виконання науково-дослідних робіт систематично проводиться аналіз світових тенденцій розвитку соціально-психологічної та політико-психологічної науки. Так, співробітниками лабораторії

психології мас та спільнот (керівник – Васютинський В. О.) проведено оцінювання рівня розвитку досліджень з тематики культури бідності в зарубіжних країнах; співробітниками лабораторії психології політичної участі (керівник – Кияшко Л. О.) вивчено основні підходи в психології прийняття електоральних рішень та ролі темпоральних процесів у політичній участі; науковцями лабораторії моніторингу суспільно-політичних процесів (керівник – Григоровська Л. В.) у межах виконання прикладної тематики (керівник – Найдьонов М. І.) проаналізовано методичні підходи до вивчення престижності професій у світі; співробітниками лабораторії психотехнологій (керівник – Фролов П. Д.) узагальнено досвід використання активних методів соціального втручання при формуванні громадської думки. Тривало вивчення, узагальнення та поширення зарубіжного досвіду проведення медіапсихологічних досліджень та організації медіаосвіти науковцями лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти (керівник – Найдьонова Л. А.).

Спільно з партнерами по проведенню Першої літньої школи з медіаосвіти (Академія української преси, Інститут інноваційних технологій та змісту освіти МОНмолодьспорту, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського) було прийнято делегацію РФ під керівництвом відомого медіапедагога, голови Асоціації кіноосвіти та медіапедагогіки Росії д. пед. н., професора Федорова О. В. За результатами співпраці проведено заняття з теоретичних основ медіаграмотності, провідних методик медіаосвіти в зарубіжних країнах тощо для методистів обласних інститутів післядипломної освіти, що беруть участь у всеукраїнському експерименті з упровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів.

У звітному році працівники Інституту мали 8 закордонних відряджень: 6 – до м. Стамбул (Туреччина) для участі в міжнародних конгресах (Європейському конгресі із психології та Конгресі з політичної психології), 1 – до м. Познань (Польща) для участі в з'їзді польських психологів, 1 – до м. Берлін для участі в робочій зустрічі учасників проекту “Багатомовна Європа”. З них за рахунок установи профінансовано одне відрядження до м. Стамбул терміном на 11 днів (загальний обсяг фінансування – 10886,80 грн). Представлення доповідей про результати наукових досліджень сприяло зростанню авторитету українських дослідників у світі, розширенню міжнародної співпраці, що є важливою складовою покращення інвестиційного клімату в Україні. За результатами участі в Європейському конгресі із психології Найдьонова М. І. було запрошено до співпраці як фахівця для проведення рефлексивного тренінг-практикуму на базі Інституту міжкультурних комунікацій для міжнародної групи психологів-стажерів.

Спільні наукові дослідження проводили й окремі співробітники установи за запрошенням Інституту експериментальної психології Академії наук Словаччини (Полунін О. В.), Центру соціологічних досліджень Католицького університету Лювена, Бельгія (Найдьонов М. І., Найдьонова Л. А., Григоровська Л. В.), Східно-Європейського Гештальт-Інституту в Санкт-Петербурзі (Савінов В. В.) та ін.

Організовано й проведено 4 міжнародні наукові конференції в Україні, до роботи у яких долучилися загалом близько тисячі учасників і понад 10 гостей із зарубіжних країн (Росії, Білорусі, Грузії, Казахстану). За результатами проведення кожного такого заходу видано збірник найкращих доповідей (статей), які можна використовувати в системі фахової підготовки психологів і педагогів для інформування студентів і молодих науковців про найновіші здобутки галузі.

Співробітники Інституту взяли участь у 14 міжнародних наукових заходах за межами України і 40 міжнародних масових заходах в Україні, на яких обговорювалося широке коло теоретичних питань із соціальної психології та шляхи використання соціально-психологічного знання на практиці. У результаті активізації міжнародної співпраці науковцями установи за звітний період опубліковано розділи підручників, статті, тези англійською, німецькою, російською мовами.

Відбувався у міру можливостей обмін друкованими виданнями та іншими видами інформації з науковими установами, вищими навчальними закладами, інформаційними центрами, бібліотеками і музеями, іншими організаціями і фондами в Україні та за її межами.

У результаті міжнародної співпраці науковцям установи вдалося досягти суттєвого покращення міжнародних зв'язків за всіма пріоритетними напрямками, виконати в цілому основні завдання і функції наукової установи в налагодженні та забезпеченні розвитку наукової співпраці, реалізації заходів, що планувалися на 2011 р., спільно із спорідненими науковими установами інших держав.

У наступному році передбачається активізувати роботу з підготовки аплікації науковців на отримання міжнародних грантів, укладання договорів про тривалу співпрацю, проведення спільних дослідницьких проектів. Надалі стратегічним напрямом міжнародного наукового співробітництва має бути збільшення кількості публікацій в іноземних виданнях, розширення кола осіб, зокрема молодих науковців, що беруть участь у міжнародній діяльності.

XI. РОБОТА ВЧЕНОЇ РАДИ

У звітному році рішенням Президії НАПН України від 20 квітня 2011 р., протокол № 1-7/5-129 затверджено новий склад вченої ради Інституту. На кінець 2011 р. до її складу входило 17 осіб, серед них 10 докторів і 7 кандидатів наук. Мають учені звання: професора – 5, старшого наукового співробітника чи доцента – 11 науковців. Три члени ради є членами-кореспондентами НАПН України. 16 членів вченої ради працюють в Інституті соціальної та політичної психології як штатні співробітники, один – на засадах сумісництва.

Голова вченої ради – директор Інституту, чл.-кор. НАПН України Слюсаревський М. М., заступник голови ради – заступник директора Інституту з наукової роботи, к. психол. н., старший наук. співробітник Найдьонова Л. А., учений секретар – учений секретар Інституту, к. пед. н., доцент Григоровська Л. В.

Згідно з планом роботи у 2011 р. передбачалося провести 12 засідань вченої ради, на яких розглянути 61 питання. Проведено 13 засідань, розглянуто понад 90 питань, найважливішими серед яких були такі:

1) *планування наукової діяльності*, під час розгляду якого затверджено:

- перспективний тематичний план наукових досліджень на 2012 – 2015 роки і тематичний план науково-дослідної роботи на 2011 р.;
- перспективний план видання друкованої продукції Інституту на 2012 – 2014 роки;
- план виступів науковців Інституту в освітянській пресі на 2011 р.;
- план роботи вченої ради на 2012 р.;
- план проведення масових заходів на 2012 р.;
- зміни до:
  - тематичного плану наукових досліджень Інституту на 2010 і 2011 роки;
  - технічних завдань на виконання НДР;

– комплексного перспективного плану експериментальної роботи Інституту та його підрозділів на 2011 – 2014 роки;

– перспективного плану масових заходів на 2013 – 2015 роки;

2) *підбиття підсумків науково-дослідної роботи* Інституту за 2010 р. та визначення завдань на 2011 р.; затвердження звітів керівників 11-ти перехідних та однієї завершеної теми, що розроблялася за Міжгалузевою комплексною програмою “Здоров’я нації” на 2002 – 2011 роки;

3) *поточний контроль за станом виконання планів науково-дослідної роботи, постанов Президентів та загальних зборів НАПН України, рішень вченої ради;*

- про підсумки виконання планів науково-дослідної роботи в структурних підрозділах Інституту за перше півріччя 2011 р., у т. ч. про стан виконання НДР “Соціально-психологічна профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій”, що виконувалася в межах Міжгалузевої комплексної програми “Здоров’я нації” на 2002 – 2011 роки;

- про хід виконання планових тем НДР (заслухано доповіді за двома темами);

- про стан експериментально-дослідної роботи, здобутки та проблеми напрацювання методичного забезпечення в наукових підрозділах Інституту;

- про стан упровадження наукових розробок Інституту, організацію моніторингу ефективності впровадження результатів наукових досліджень в освітянську практику, інші сфери суспільного життя;

- про стан реалізації плану масових заходів Інституту на 2011 р., виконання заходів Всеукраїнського фестивалю науки та їх висвітлення в ЗМІ;

- про висвітлення в ЗМІ наукової діяльності Інституту та виконання плану виступів науковців в освітянській пресі;

- про хід виконання заходів щодо посилення впливу результатів досліджень Інституту на розвиток соціально-психологічної науки в Україні та на психологічну освіченість її громадян;

- про розвиток міжнародних наукових зв'язків Інституту;
- про виконання індивідуальних планів співробітниками Інституту (заслухано звіт молодшого наукового співробітника лабораторії малих груп та міжгрупових відносин);

- про виконання рішень вченої ради, зокрема щодо підвищення ефективності роботи аспірантури і докторантури Інституту, планування публікацій результатів досліджень у зарубіжних виданнях та фахових виданнях, що обліковуються в міжнародній системі наукових комунікацій, а також питань, що перебувають на контролі (щоквартально);

- про хід виконання постанов загальних зборів НАПН України (листопад 2010 р., березень 2011 р.), постанови Президії НАПН України “Про висвітлення діяльності НАПН у “Педагогічній газеті” та плану виступів науковців в освітянській пресі;

4) діяльність докторантури та аспірантури:

- затвердження:
  - тем дисертаційних досліджень аспірантів та здобувачів (затверджено 20 тем кандидатських і дві – докторських дисертацій);

- результатів атестації докторантів, аспірантів та здобувачів Інституту за 2010/2011 навчальний рік;

- індивідуальних програм аспірантів та здобувачів до складання кандидатських іспитів із спеціальності 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи та 19.00.11 – політична психологія;

- плану-графіка заслуховування наукових керівників аспірантів на засіданнях вченої ради на 2011 рік;

– оновленого переліку основних наукових напрямів і найважливіших проблем у галузях соціальної та політичної психології для аспірантів, докторантів та здобувачів Інституту;

- про зарахування до аспірантури та докторантури Інституту;
- про хід виконання індивідуальних планів докторантами та аспірантами в першому півріччі 2010/2011 навчального року;
- про наукове керівництво аспірантами (заслухано 13 наукових керівників);

5) *атестація наукових кадрів, інші кадрові питання:*

- затвердження результатів планової атестації наукових співробітників Інституту (атестовано 3 особи);
- підбиття підсумків конкурсу на заміщення вакантних посад (проведено за конкурсом 9 осіб);
- висунення кандидатури на здобуття стипендії Кабінету Міністрів України для молодих учених і затвердження результатів наукової роботи стипендіата Кабінету Міністрів України.

Продовжено практику заслуховування вченою радою наукових доповідей співробітників за темами індивідуальних досліджень (у звітному році заслухано дві наукові доповіді). Заслухано також дві наукові доповіді за темами досліджень на здобуття вченого ступеня доктора психологічних наук.

Крім того, у звітному році на засіданнях вченої ради обговорювалися питання:

- про постанову Президії НАПН України (протокол № 1-7/10-244 від 20 вересня 2011 р.) щодо підсумків експерименту всеукраїнського рівня з організації навчально-виховного процесу на засадах суб'єктно-вчинкового підходу;

- порушення клопотання щодо створення в Інституті спеціалізованої вченої ради для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) психологічних наук;
- висування наукових праць співробітників Інституту на здобуття премії НАПН України за 2010 р.;
- про підсумки конкурсу друкованих праць, опублікованих співробітниками Інституту у 2011 р.;
- рекомендації до друку збірників наукових праць, які видає Інститут, та інших рукописів;
- про надання творчої відпустки заступнику директора Інституту з наукової роботи Найдьоновій Л. А. та звіт про її використання;
- порушення клопотання перед Президією НАПН України про нагородження низки співробітників Інституту відзнаками НАПН України тощо.

Як і в попередні роки, головну увагу у звітному році вчена рада приділяла плануванню науково-дослідної роботи Інституту; забезпеченню виконання науковими підрозділами планів науково-дослідної роботи та її відповідності технічним завданням на поточний рік, розширенню експериментальної бази та підвищенню ефективності наукових досліджень; інтенсифікації впровадження та практичного використання наукових розробок; зростанню фахового рівня наукових співробітників. На постійному контролі вченої ради були питання поліпшення роботи аспірантури і докторантури, підвищення якості дисертаційних робіт, дотримання аспірантами навчальної дисципліни. Оновлено перелік основних наукових напрямів і найважливіших проблем у галузях соціальної та політичної психології для аспірантів, докторантів та здобувачів Інституту.

Під контролем вченої ради перебувало виконання заходів щодо посилення впливу результатів досліджень Інституту на розвиток соціально-

психологічної науки в Україні та на психологічну освіченість її громадян. На засіданні вченої ради прийнято рішення про розроблення стратегії подальших дій у цьому напрямі на 2012 – 2014 роки.

Протягом 2011 р. на засіданнях вченої ради розглянуто й рекомендовано до друку 5 монографій, 1 науково-методичний посібник, 2 навчальних посібники, 5 збірників наукових праць. 2 номери журналу “Психодрама и современная психотерапия”, 2 спецвипуски (з них один у 3-х томах) журналу “Психологічні перспективи” (усього 19 рукописів).

XII. КАДРИ

На кінець грудня 2011 р. в Інституті працювало загалом 109 осіб, з них штатних наукових співробітників – 91, сумісників – 18. Серед штатних наукових працівників членів-кореспондентів НАПН України – 3, докторів наук – 4, кандидатів наук – 46. Науковий ступінь мають 56% науковців, з них вчене звання професора – 5 осіб, старшого наукового співробітника або доцента – 27. Серед сумісників 2 члени-кореспонденти, 6 докторів наук, 3 кандидати наук. Вчене звання професора мають 7 осіб, старшого наукового співробітника або доцента – 6.

Чл.-кор. НАПН України *Слюсаревський М. М.* на громадських засадах керує лабораторією методології психосоціальних і політико-психологічних досліджень. Під його керівництвом триває розроблення планової теми “Історіогенез і методологічний простір побудови соціально-психологічних теорій”. У звітному році обгрунтував оригінальний підхід, що дає змогу реконструювати і зіставляти траєкторії розвитку суспільства, з одного боку, і соціальної психології як науки, з другого, запропонував теоретичну модель типології та актуалізації соціально-психологічних проблем у межах культурно-історичного циклу.

Є співавтором тексту Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України “Модернізація України – наш стратегічний вибір” за підсумками 2010 року, Національної доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, опублікував статті з проблем соціальної психології. У складі сформованої Президією робочої групи підготував зауваження та пропозиції НАПН України до проекту Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року. Входить до складу робочої групи з підготовки Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України, що готується за підсумками 2011 року.

Виголосив наукові доповіді на XVII звітній науковій конференції Інституту “Соціальна і політична психологія сьогодні: здобутки, проблеми, нові рубежі”, VI Всеукраїнській науковій конференції “Проблеми

політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави”, науково-теоретичній конференції “Засоби масової інформації як феномен культури і культура у засобах масової інформації”.

Взяв участь і виступив на Парламентських слуханнях “Стан суспільної моралі в Україні”, спільному засіданні науково-консультативних рад Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі “Про основні завдання розвитку державної політики у сфері захисту суспільної моралі на сучасному етапі”, нараді з обговорення Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, розширеному засіданні Колегії Головного управління освіти і науки Івано-Франківської обласної державної адміністрації, круглому столі “На шляху до “розумного суспільства”: інформаційні технології як фактор суспільних перетворень в Україні”, що відбувся в Національному інституті стратегічних досліджень, всеукраїнській науково-практичній конференції “Школа вчинку: організація навчально-виховного процесу на засадах суб’єктно-вчинкового підходу” за підсумками всеукраїнського експерименту, що проводився Інститутом на базі Канівської гімназії ім. Івана Франка Черкаської області.

М. М. Слюсаревський є президентом Асоціації політичних психологів України, віце-президентом Асоціації психологів України, головою редакційних рад журналу “Психологічні перспективи”, фахових збірників “Наукові студії із соціальної та політичної психології”, “Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави”, заступником голови редакційної ради журналу “Психологія і суспільство”, входить до складу редколегій і редакційних рад інших наукових видань. Керує науково-дослідною роботою 2-х аспірантів.

Чл.-кор. НАПН України **Татенко В. О.** обіймає посаду головного наук. співробітника лабораторії методології психосоціальних і політико-психологічних досліджень. У межах планової тематики лабораторії виконує індивідуальну тему “Соціально-психологічна модель інтимно-особистісної

сфери людських стосунків”. Згідно з планом у 2011 р. провів емпіричне дослідження, результати якого дали змогу верифікувати запропоновану на попередніх етапах виконання теми теоретичну модель інтимного життя людини та інтимно-особистісної сфери людських стосунків. Оpubлікував низку статей за темою дослідження.

Під науковим керівництвом В. О. Татенка у звітному році завершено експеримент всеукраїнського рівня з організації навчально-виховного процесу загальноосвітнього навчального закладу на засадах суб’єктно-вчинкового підходу, що протягом понад трьох років здійснювався на базі Канівської гімназії ім. Івана Франка Черкаської області. Підсумки експерименту обговорено і схвалено на засіданні Президії НАПН України (Постанова № 1-7/10-244 від 20 вересня 2011 р.).

Виступив з доповідями на конференціях, семінарах, зокрема, на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Тенденції розвитку психології в Україні: історія та сучасність”. Викладав курси “Теоретичні та методологічні проблеми психології”, “Соціальна психологія”, “Політична психологія” на психологічних факультетах низки вищих навчальних закладів України. Виконував функції консультанта 3-х докторських дисертацій, керував науково-дослідною роботою 3-х аспірантів та здобувачів. Є членом експертної ради з питань проведення експертизи дисертаційних робіт з педагогічних, психологічних наук, фізичного виховання та спорту, заступником голови спеціалізованої вченої ради Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, головою редакційних колегій фахових збірників “Психологічні науки: проблеми і здобутки”, “Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави”.

Чл.-кор. НАПН України **Титаренко Т. М.** працює на посаді завідувача лабораторії соціальної психології особистості. Здійснює наукове керівництво плановою темою “Соціально-психологічні практики

особистісного життєконструювання у сучасному світі”. У звітному році підготувала низку статей, присвячених життєконструюванню особистості, особливостям соціально-психологічних практик у постнекласичних персонологічних дослідженнях, у т. ч. дві статті в іноземних виданнях. Як автор і науковий редактор взяла участь у написанні планового науково-методичного посібника “Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій” (12 друк. арк.). Спільно з лабораторією когнітивної психології Інституту психології ім. Г. С. Костюка провела ІХ науковий семінар “Життєвий досвід і практики життєконструювання особистості”. На ІІІ Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми переживання життєвої кризи” (м. Ніжин) керувала секцією “Психологічна сутність переживання особистістю життєвої кризи” та зробила наукову доповідь на пленарному засіданні. Брала участь у роботі Четвертого всеукраїнського наукового семінару “Методологічні проблеми психології особистості” (м. Івано-Франківськ).

Т. М. Титаренко – голова спеціалізованої вченої ради Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, член спеціалізованої вченої ради Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Вона є головою редколегії фахового збірника “Наукові студії із соціальної та політичної психології”, редакційної ради журналу “Психодрама и современная психотерапия”, входить до складу редколегій та редакційних рад інших фахових видань. Під керівництвом Т. М. Титаренко протягом звітнього року захищено одну кандидатську й одну докторську дисертації; ще одну докторську роботу прийнято до розгляду.

За звітний період з Інституту звільнилося 11 штатних працівників (у т. ч. 7 – з посад наукових працівників) і 6 сумісників (у т. ч. 4 – з посад наукових працівників). Всі наукові співробітники звільнилися за власним бажанням. Прийнято на роботу 14 штатних співробітників (з них на посади наукових співробітників – 8) і 9 сумісників (у т. ч. 7 на посади наукових

співробітників). Серед прийнятих на роботу 5 докторів наук, 6 кандидатів наук.

У звітному році двом співробітникам Інституту – старшому наук. співробітнику лабораторії соціально-психологічних технологій к.соціол.н. Овчарову А. О. та старшому наук. співробітнику лабораторії психології політичної участі к.психол.н. Полуніну О. В. – було присвоєно вчене звання старшого наук. співробітника із спеціальності 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Науковий ступінь доктора психологічних наук із спеціальності 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи присуджено Петрунько О. В., кандидата психологічних наук з тієї ж спеціальності – Сидоркіній М. Ю.

За значний внесок у розвиток психологічної науки, багаторічну сумлінну працю, високий професіоналізм медалью Національної академії педагогічних наук України “Ушинський К. Д.” нагороджено д. психол. н., професора, завідувача лабораторії фундаментальних і прикладних проблем спілкування Казміренка В. П. та к. психол. н., провідного наук. співробітника лабораторії соціальної психології особистості Лепіхову Л. А.; 6-х співробітників установи відзначено Почесною грамотою НАПН України – за вагомий особистий внесок у розвиток психологічної науки, сумлінну працю, 2-х співробітників – Грамотою НАПН України – за плідну наукову діяльність та сумлінну працю.

У 2011 р. за результатами конкурсу на здобуття премій НАПН України за кращі наукові роботи, виконані в попередньому році, співробітники Інституту отримали 2 премії: у номінації “За кращу монографію” першу премію з врученням диплома I ступеня присуджено завідувачу лабораторії психології мас та спільнот, д. психол. н., професору В. О. Васютинському – за монографію “Психологічні виміри спільноти”; в номінації “За кращу науково-методичну роботу (навчально-методичний,

методичний посібник, словник-довідник тощо) для вчителів, викладачів” третю премію з врученням диплома III ступеня – заступнику директора Інституту з наукової роботи, завідувачці лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти, к. психол. н. Л. А. Найдьоновій та провідному наук. співробітникові цієї ж лабораторії, к. іст. н., доценту О. Т. Барішпольцю – за навчально-методичний посібник “Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід”.

Стипендію Кабінету Міністрів України для молодих вчених присуджено к. психол. н., старшому наук. співробітникові лабораторії соціальної психології особистості Черемних К. О.

XIII. ІНФОРМАТИЗАЦІЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Доступ фахівців Інституту до інтернет-мережі забезпечує ТОВ “Інтернет-центр “СКІФ” через канал безпосереднього зв’язку на швидкості 2 Мбіт/с.

Інтернет-сайт Інституту (<http://www.ispp.org.ua>) функціонує в робочому режимі. Здійснюється його систематичне оновлення та наповнення. Зокрема, на сайті розміщуються електронні версії наукових видань Інституту, результати масових опитувань. Під час організації та проведення масових заходів інтернет-сайт виступає основним джерелом оперативної інформації про їх роботу, на ньому здійснюється реєстрація учасників та публікація тез виступів. У звітному році на сайті працювало 3 інтернет-конференції, модераторами яких були науковці Інституту.

Електронна адреса Інституту: info@ispp.org.ua.

Зареєстровано поштовий домен Інституту (ispp.org.ua), функціонує *поштовий сервер*. Це дає можливість кожному науковому й адміністративному підрозділу Інституту мати персональні електронні адреси. Парк комп’ютерної техніки Інституту налічує 36 одиниць ПЕОМ, з яких у користуванні науковців перебуває 22 одиниці, тобто у середньому 1 комп’ютер припадає на 4-х (із сумісниками – 5-х) наукових співробітників. Середній ступінь зносу ПЕОМ по Інституту становить 74%. У звітному році придбано 5 сучасних комп’ютерів. З огляду на необхідність належного супроводу науково-дослідної роботи фахівців Інституту, забезпечення їхніх запитів щодо отримання та обробки інформації, оформлення результатів наукової діяльності залишається актуальним питання *поповнення та оновлення парку комп’ютерної техніки*.

Функціонує *локальна обчислювальна мережа Інституту* (з розрахунку на 52 робочих місця). До мережі підключено 36 одиниць комп’ютерної техніки, що дає змогу забезпечити доступ широкого загалу науковців установи, аспірантів, докторантів та пошукачів до електронного банку результатів НДР, публікацій, авторських методик, текстів

дисертаційних досліджень тощо, підвищити ефективність експлуатації оргтехніки (зокрема принтерів), а також належним чином використовувати інтернет-ресурси Інституту. На сьогоднішній день користування глобальною мережею забезпечено з 36 робочих місць.

XIV. ФІНАНСУВАННЯ. МАТЕРІАЛЬНО- ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Економічно обґрунтований плановий обсяг бюджетного фінансування, необхідний для забезпечення успішного виконання тематичного плану фундаментальних науково-дослідних робіт Інституту на 2011 р., був затверджений кошторисом бюджетних доходів та видатків у сумі 5 млн 815,5 тис. грн на рік. Зазначена сума на 320 тис. грн більша від основного кошторису попереднього року.

У звітному році керівництву Інституту вдалося успішно і своєчасно забезпечити (станом на 31.12.2011 р.) повне, у стовідсотковому обсязі, виконання затвердженого кошторису видатків.

Додатково було виділено 57,870 тис. грн на друк наукової продукції, які повністю освоєно.

Крім основного кошторису, Інститут освоїв ще 1 млн 297 тис. грн бюджетних коштів, виділених на виконання державних цільових програм, галузевої прикладної тематики та підготовку наукових кадрів. У т. ч. на:

- виконання завдань за тематикою Міжгалузевої комплексної програми “Здоров’я нації” на 2002 – 2011 роки – 154,3 тис. грн;
- виконання прикладної теми “Науково-методичні засади відстеження динаміки престижності професій, що користуються попитом на ринку праці” – 507,2 тис. грн;
- підготовку наукових кадрів – 635,5 тис. грн.

Додатково до бюджетних коштів на спецрахунки Інституту надійшло 237,355 тис. грн на виконання робіт згідно з функціональними повноваженнями установи. У т. ч.:

- за послуги госпрозрахункової аспірантури – 183,445 тис. грн;
- за виконання договорів замовної (госпдоговірної) тематики – 45,0 тис. грн;
- стипендія Кабінету Міністрів України молодим ученим – 8,910 тис. грн.

Загалом у 2011 р. установою освоєно 7 млн 407,725 тис. грн бюджетних коштів.

Дебіторська заборгованість станом на 01.01.2012 року відсутня.

Кредиторська заборгованість станом на 01.01.2012 року в сумі 21,52316 тис. грн утворилась у зв'язку з непроплатою постачальникам коштів УДК у Подільському районі м. Києва за отримані Інститутом основні засоби.

Перспективним плануванням на 2011 рік передбачалося здійснення ряду організаційних заходів щодо поліпшення стану основних елементів і конструкцій адміністративної будівлі Інституту. На жаль, гострий дефіцит бюджетного фінансування не дозволив здійснити планові заходи другого етапу виконання офіційних рекомендацій, викладених у технічному звіті Спеціалізованої організації ПП “Діагностика” в листопаді 2009 р. після обстеження нею технічного стану будівлі на предмет її відповідності вимогам безпечної експлуатації та нормативно-технічної документації. З метою подальшого збереження будівлі та окремих конструкцій, а також безпеки людей було передбачено завершити протягом 2011 – 2012 років низку ремонтно-відновлювальних заходів, які перелічено в 6-му розділі згаданого технічного звіту. Фактично у звітному році здійснено лише поточний ремонт 2-х службових приміщень першого поверху загальною площею 100 кв. м, що становить близько 30% площ приміщень, які потребують ремонту.

У рамках заходів з підготовки до нового опалювального сезону здійснено профілактику й поточний ремонт технічних вузлів тепlopункту та аварійної ділянки водовідводу, виявленої під час гідравлічних випробувань тепломережі та діагностики каналізації.

На наступний 2012 рік одним з найбільш нагальних завдань залишається проведення профілактичних і ремонтно-відновлювальних робіт, фінансування яких включено до проекту кошторису видатків Інституту. Плануючи фінансове забезпечення цих робіт, слід врахувати те, що їхня вартість за цінами 2011 р. становить близько 414 тис. грн, у т. ч. на:

- поточний ремонт службових приміщень 1-го поверху – 75 тис. грн;
- реставрація покрівлі гаражного комплексу – 60 тис. грн;
- завершення відновлення внутрішніх фасадів будівлі – 65 тис. грн;
- встановлення охоронної сигналізації – 100 тис. грн;
- завершення реконструкції тепломережі та системи опалення приміщень 1-го поверху – 74 тис. грн;
- косметичний ремонт стін внутрішньої огорожі території Інституту – 40 тис. грн.

Не менш актуальними є також роботи, на які з року в рік не виділяються кошти, а саме:

- обладнання системної пожежної сигналізації приміщень – 60 тис. грн;
- проведення вогнезахисної обробки дерев'яних конструкцій даху адмінбудівлі, горючих конструкцій гаража – 29 тис. грн;
- завершення доукомплектування приміщень первинними засобами пожежогасіння згідно з нормами належності – 60 тис. грн;
- завершення реставрації застарілих електричних мереж службових приміщень 1-го поверху – 10 тис. грн;
- реставрація зношеного оздоблення стін гаражного комплексу та прилеглої огорожі – 36 тис. грн;
- обладнання оцинкованої покрівлі будівлі установи термообігрівом з метою запобігання обледенінню карнизів, зривам-падінню льоду (бурульок) з карнизів 4-поверхової будівлі і затопленню приміщень – 65 тис. грн.

Таким чином, зазначена у вищеперелічених пунктах річна потреба в коштах на завершення поточних ремонтів приміщень та зовнішніх конструкцій і вузлів будівель становить 674 тис. грн. Крім того, на поповнення та оновлення парку комп'ютерної техніки та належний технічний супровід науково-дослідної роботи, у т. ч. придбання обладнання та ліцензійного програмного забезпечення за КЕКВ 2410 “Капітальні

трансфери підприємствам (установам, організаціям)”, потрібно близько 180 тис. грн.

Загалом завершення процесу реконструкції будівлі, благоустрою території Інституту та покращення умов життєдіяльності наукового колективу потребують цільового фінансового забезпечення обсягом близько 854 тис. грн.

Дирекція Інституту постійно й активно вишукує можливості для вирішення певної частини таких завдань власними силами. Однак обмеженість наявних можливостей постійно дається взнаки і наразі збільшується. Тому вважаємо за необхідне звернути увагу Президії НАПН України на нагальну потребу виділення відповідних бюджетних асигнувань.

XV. ВИСНОВКИ

Основні здобутки установи за рік знайшли відображення в теоретичних, методичних і практичних розробках, виконаних у межах планових фундаментальних та прикладних досліджень, у розширенні експериментально-дослідної роботи на всеукраїнському рівні, активізації співпраці з іншими установами щодо впровадження наукових розробок, збільшенні кількості масових заходів та виступів у засобах масової інформації, зокрема в інтернет-ресурсах. Помітно активізувалася видавнича і виставкова діяльність, покращилися показники роботи аспірантури, докторантури та спеціалізованої вченої ради.

Результатом завершеної науково-дослідної роботи **“Соціально-психологічна профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій”** (керівник *Титаренко Т. М.*), що розроблялася на виконання завдань Міжгалузевої комплексної програми “Здоров’я нації” на 2002 – 2011 роки, стали такі напрацювання:

– виявлено умови й механізми, що знижують адаптивність молоді до стресів і криз, та запропоновано систему засобів профілактики і подолання стресових ситуацій (*Титаренко Т. М.*);

– розроблено типологію ставлення молоді до кризи (ігнорувальний, перебільшувальний, демонстративний, волюнтаристський та продуктивний типи) і відповідні стратегії надання психологічної допомоги особам, котрі її потребують (*Титаренко Т. М. та ін.*);

– визначено найбільш продуктивну стратегію копіngu, якою є перевизначення ситуації, що спровокувала стресовий стан;

– розроблено техніки її підтримки і рекомендації щодо самостійного підвищення проблемною молоддю своєї стресостійкості (*Лазоренко Б. П.*);

– запропоновано засоби психологічної самопомоги у стресових ситуаціях (*Баришполец О. Т.*);

– виокремлено продуктивні метафори повсякденного життя, що сприяють підвищенню стресостійкості (*Черемних К. О.*).

За підсумками перехідних науково-дослідних робіт отримано такі основні змістові результати:

за темою **“Історіогенез і методологічний простір побудови соціально-психологічних теорій”** (керівник *Слюсаревський М. М.*):

– намічено нові підходи до ретроспективного оцінювання соціально-психологічних теорій минулого (*Скорик М. М.*);

– виокремлено і проаналізовано в першому наближенні соціально-психологічні ідеї видатних діячів української науки і культури другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (*Кальницька Ю. С.*);

– уведено поняття історичних ліній генезису соціально-психологічних ідей, концепцій і теорій та простежено виникнення й розвиток цих ліній у вітчизняній науковій спадщині 20 – 60-х років ХХ ст. (*Рибалка В. В.*);

– розроблено критерії наявності/відсутності та міри вираженості впливу зарубіжних соціально-психологічних ідей і теорій на розвиток вітчизняної соціальної психології (*Хазратова Н. В.*);

– верифіковано в емпіричному дослідженні запропоновану на попередніх етапах виконання теми теоретичну модель інтимного життя людини та інтимно-особистісної сфери людських стосунків (*Татенко В. О.*);

– розкрито діалектичний взаємозв’язок двох буттєвих шарів психічного (життя поза часом і в сьогоденні) і під цим кутом зору витлумачено поняття душі як центрального в оформленій теорії архетипового менеджменту (*Донченко О. А.*);

– розроблено основні положення і понятійні апарати теорій соціалізації особистості в освітньому процесі (*Овдієнко Л. Н.*) та етнокультурної міфотворчості особистості (*Яремчук О. В.*);

за темою **“Особливості становлення групової ідентичності в освітніх та соціальних середовищах”** (керівник *Горностаї П. П.*):

– обґрунтовано теоретичну концепцію функціонування групової ідентичності як феномена групової психічної реальності (групової свідомості та групового несвідомого), що виступає системотвірним чинником взаємозв’язку процесів групової динаміки, соціометричної структури та ідентифікаційних процесів у малій групі (*Горностаї П. П.*);

– розроблено в першому наближенні і частково перевірено в емпіричних дослідженнях теоретичні моделі: групової ідентичності в малій групі (*Горностаї П. П.*), довіри як феномена динамічних процесів малої групи (*Циганенко Г. В.*), лояльності у малій фаховій групі (*Скрипник О. В.*);

– емпірично виявлено якісні і кількісні відмінності становлення рольової ідентичності учнів з різними рівнями оригінальності мислення (*Чорна Л. Г.*);

за темою **“Психотехнологічні складові формування в громадській думці позитивного образу освітніх і суспільних інновацій”** (керівник *Фролов П. Д.*):

– розроблено типовий алгоритм оцінювання технологій формування в громадській думці образу інновацій, виокремлено особливості майєвтичних та індоктринаційних різновидів технології збагачення громадської думки (*Фролов П. Д.*);

– виділено комунікативні позиції “спостерігача” та “співрозмовника” як такі, з яких найкраще розкривається особистісний смисл інновацій (*Романюк Ю. Г.*);

– встановлено, що набуттю суб’єктом позитивного досвіду взаємодії з інновацією, формуванню її позитивного образу найбільшою мірою сприяє застосування індивідуально зорієнтованих технологій, які враховують функціональну типологію образів (*Овчаров А. О.*), і технологій рефлексивного управління (*Петрунько О. В.*);

– розроблено програму формування позитивного образу освітньої/суспільної інновації на базі активних методів соціального втручання (Іванченко С. М.);

за темою **“Соціально-психологічні аспекти взаємодії інформаційного та освітнього просторів України”** (керівник Найдьонова Л. А.);

– розроблено методичний інструментарій дослідження медіапрактик дітей та молоді, зокрема комплекс методик діагностики рівня медіакультури старшокласника (Мироненко Г. В. та ін.), шкалу нормативної агресії-альтруїзму для вимірювання медіавпливу (Найдьонова Л. А., Мазур Р. І.), гайд глибинного інтерв'ю для діагностики особливостей віртуалізації суб'єктивного часу користувачів інтернету (Мироненко Г. В.), схему аналізу сімейної екранної компетентності як сукупності навичок членів родини та їх залученості до спільних медіаподій різного рівня (Голубєва О. Є.);

– укладено програму і забезпечено старт всеукраїнського експерименту з упровадження вітчизняної моделі медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх шкіл (Найдьонова Л. А. та ін.);

– за результатами моніторингу медіакультури різних верств населення виокремлено визначальні тенденції її динаміки за останні чотири роки (Баршполець О. Т. та ін.);

– обґрунтовано поняття ресурсності медіаперцептивної комунікації, емпірично виявлено феномени смислової медіаперцептивної комунікації та збагаченої мотивації сприймання візуальних медіатворів (Череповська Н. І.);

– з'ясовано типовий рівень сімейної медіакультури в Україні та найпоширенішу стратегію здійснення батьками медіаосвітньої функції, розроблено програму сімейної медіаосвіти (Вознесенська О. Л.);

за темою **“Соціально-психологічні умови формування у молоді мотивації та навичок політичної участі”** (керівник *Кияшко Л. О.*):

– побудовано концепцію формування суб’єктної і громадянської позиції молодій людині та структурну модель психологічної готовності молоді до громадської діяльності (*Кияшко Л. О.*);

– розроблено та апробовано діагностичний комплекс оцінювання громадянської позиції молоді (*Кияшко Л. О.*), методику “Розуміння маніпулятивних впливів” і тренінгову вправу “Змістовність інформації” для навчання старшокласників та студентів аналізу висловлювань політиків (*Бородчак М. В.*);

– запропоновано класифікацію темпоральних процесів політичної участі та експериментально доведено існування особливого часового фреймінгу електоральних рішень (*Полунін О. В.*);

за темою **“Теоретико-методологічні засади і прикладний потенціал когнітивної психології спілкування”** (керівник *Казміренко В. П.*):

– визначено критерії ефективності перебігу когнітивного спілкування та організації евристично-когнітивної взаємодії групових суб’єктів пізнавальної та практичної діяльності (*Казміренко В. П.*);

– підготовлено методичні розробки для конструювання професійних комунікативних кейсів як інструментів формування психологічної готовності молодих учителів до вирішення професійних завдань (*Духневич В. М.*);

– запропоновано та апробовано блок діагностичних методів для вивчення типології дисфункціональних когнітивних конструкцій особистості, що утруднюють розвиток її комунікативної компетентності (*Осадько О. Ю.*);

– розроблено техніки застосування вербальних патернів для оптимізації мовленнєвого впливу на поліпшення якості спілкування (Сіверс З. Ф.);

за прикладною темою **“Науково-методичні засади відстеження динаміки престижності професій, що користуються попитом на ринку праці”** (керівник Найдьонов М. І.):

– запропоновано критерії і формули, що розширюють класифікацію професій за предметом праці з урахуванням ступеня невизначеності та інтеграції сучасних професій (Найдьонов М. І.);

– описано особливості вибору професії і розуміння престижності професій учнівською молоддю як потенційним носієм професійної свідомості (Григоровська Л. В.);

– виокремлено основні тенденції динаміки престижності професій та чинників, що її зумовлюють, протягом останніх чотирьох років (Найдьонов М. І., Григоровська Л. В.);

У межах розпочатих у звітному році науково-дослідних робіт отримано такі результати:

за темою **“Соціально-психологічні практики особистісного життєконструювання в сучасному світі”** (керівник Титаренко Т. М.):

– визначено поняття соціально-психологічних практик як повторюваних, звичних актів повсякденного життєконструювання, що акумулюють та артикулюють досвід особистості, її індивідуальну історію (Титаренко Т. М.);

– розроблено концептуальну модель впливу соціально-психологічних практик на особистісне життєконструювання, в межах якої запропоновано низку компонентів життєпрактикування в сучасній соціокультурній ситуації, а саме: гру з умовностями і реальностями (Кочубейник О. М.), самоконфігурування текстуальної конструкції в комунікативному процесі (Черемних К. О.), взаємодію з ризиками та невизначеностями (Ларіна Т. О.),

віртуальні форми та субкультурні втілення життєконструювання (Посохова В. В.);

– розроблено зміст і процедуру застосування авторської “Техніки ініціювання смислоутворення” для дослідження життєконструювання в професійній сфері (Лозова О. М.);

за темою **“Соціально-психологічні чинники подолання бідності як стилю життя”** (керівник Васютинський В. О.);

– обґрунтовано соціально-психологічну категорію бідності як стилю життя; визначено бідність як особливу субкультуру, де виробляються власні, відмінні від загально визнаних, цінності і моделі поведінки, що утриваються та передаються від покоління до покоління; побудовано систему гіпотез щодо соціально-психологічних характеристик, які підвищують імовірність виникнення об’єктивної і суб’єктивної бідності (Васютинський В. О.);

– виокремлено категорію “нових бідних”, які за своєю освітою і кваліфікацією, соціальним статусом та демографічними характеристиками раніше не були малозабезпеченими (Мяленко В. В.);

– сформульовано місію освіти у сфері подолання бідності, яка полягає у сприянні несуперечливому розгортанню процесів самореалізації особи, розвитку спільноти і всього суспільства через нівелювання наслідків різного соціального старту для різних осіб (Жорнова О. І.);

за темою **“Особливості динаміки ситуаційних чинників особистісного і суспільного розвитку в умовах соціальних змін”** (керівник Григоровська Л. В.);

– визначено провідні чинники запобігання етногеногенізації українського суспільства, сформульовано умови, необхідні для його безконфліктного розвитку як поліетнічного (Євтух В. Б.);

– уведено додатковий параметр оцінювання соціальної ситуації розвитку, що дістав назву “новоутворення”, розроблено й апробовано

модель та інструментарій прямого оцінювання дії чинників ситуації з урахуванням їх суб'єктної ідентифікації та відрефлексованих цілей (Найдьонов М. І.);

– виділено основні етапи еволюції підходів до вивчення ситуаційних і середовищних чинників розвитку особистості та суспільства в соціально-економічній сфері, окреслено низку параметрів соціально-економічного середовища, здатних пришвидшувати чи, навпаки, гальмувати розвиток як окремих особистостей, так і суспільства в цілому (Фролов П. Д.);

– сформульовано гіпотезу про конкурентність як відмітну ознаку сучасного середовища функціонування освіти, обґрунтовано потенціал понять “участь” і “освітня послуга” як перспективних для розуміння напрямів створення ресурсу розвитку в освітній галузі (Григорівська Л. В.);

– уведено поняття навички капіталізації набутого досвіду для подальшого професійного розвитку, операціоналізовано поняття управління власним розвитком у професійній сфері в контексті системного і ситуаційного підходів (Хоріна О. І.);

за темою **“Взаємодія суб'єктів політичної соціалізації як чинник структурування політичної картини світу студентської молоді”** (керівник Жадан І. В.):

– розроблено теоретичну модель дослідження взаємодії суб'єктів політичної соціалізації як чинника структурування політичної картини світу студентської молоді, визначено базові параметри вивчення особливостей взаємодії суб'єктів політичної соціалізації (Жадан І. В.);

– уведено нові поняття: інтерпретаційного поля історичного минулого, яке відображає смислові позиції суб'єктів взаємодії (Вольфовська Т. О.), та політичних практик – як усталених, узвичаєних у суспільстві способів взаємодії, що відтворюють і конструюють суспільно-політичну реальність та передбачають певний набір правил, конвенцій

поведінки, застосовуваних з метою реалізації суб'єктами власних цілей та інтересів (Скнар О. М.);

– запропоновано нове визначення соціального капіталу як системи індивідуальних і колективних диспозицій, спрямованих на створення, підтримку та розвиток соціальної взаємодії (Позняк С. І.);

– виокремлено параметри впливу взаємин батька з іншими членами родини на структурування політичної картини світу особистості (Келепко О. В.).

Важливим здобутком установи у звітному році стали результати *дослідно-експериментальної роботи* на всеукраїнському рівні та її розширення. Завершено всеукраїнський експеримент на базі Канівської гімназії ім. Івана Франка Черкаської області, підсумки якого схвалено Президією НАПН України (Постанова № 1-7/10-244 від 20 вересня 2011 р.). У ході цього експерименту розроблено психолого-педагогічну технологію організації навчально-виховного процесу на засадах суб'єктно-вчинкового підходу, що підтвердила свою ефективність на статистично достовірному рівні, отримала схвальну оцінку Науково-методичної ради з питань освіти МОНмолодьспорту, визнання з боку широкої педагогічної громадськості. А з вересня звітнього року розпочато експеримент всеукраїнського рівня з упровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів (Наказ МОНмолодьспорту № 886 від 27 липня 2011 р.), у якому беруть участь 82 школи в АР Крим, Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Полтавській, Черкаській областях та м. Києві.

Активізувалася співпраця з іншими установами НАПН України, зокрема щодо *впровадження* наукових розробок Інституту в освітянську практику. Підтвердила свою ефективність презентація результатів наукових розробок на засіданнях вчених рад і творчих колективів (кафедр) інших

наукових установ та навчальних закладів. Потенціалові впровадження наукових здобутків в освітянську практику був присвячений, зокрема, виступ заступника директора з наукової роботи Л. А. Найдьоновой на грудневому засіданні вченої ради ДВНЗ “Університет менеджменту освіти”. Розроблений лабораторією психології масової комунікації та медіаосвіти науково-методичний комплекс “Медіапсихологія” успішно пройшов апробацію на засіданнях кафедри психології управління ЦППО та управління навчальними закладами ІВО, на ознайомчих медіаосвітніх заняттях із слухачами курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників і в кінцевому підсумку був затверджений науково-методичною радою Університету менеджменту освіти та включений до плану підвищення кваліфікації методистів районних (міських) методкабінетів з проблем упровадження медіаосвіти.

Значних зрушень досягнуто у *виставковій діяльності* установи: було організовано семінари з актуальних питань упровадження наукових розробок в освітянську практику за тематикою розвитку престижності україномовного спілкування та різних форм медіаосвіти в межах трьох провідних освітянських виставок, за що 6 співробітників Інституту відзначено відповідними дипломами. Поданий Інститутом науково-методичний комплекс “Розвиток медіакультури молоді: оптимізація взаємодії інформаційного та освітнього просторів – допомога відділам освіти в упровадженні медіаосвітніх інновацій” став переможцем конкурсу “Науково-методична допомога закладам освіти по упровадженню педагогічних інновацій у навчально-виховний процес” за номінацією “Упровадження інновацій міськими, районними відділами освіти, методичними кабінетами (центрами) при підвищенні професійної майстерності педагогічних кадрів” і отримав золоту медаль Третьої національної виставки-презентації “Інноватика в сучасній освіті” (18-20 жовтня 2011 р.).

Міжнародне визнання у звітному році отримав доробок 23 науковців установи, що реалізувався, зокрема, у формі публікації розділу підручника з політичної психології, статей у зарубіжних виданнях (США, Польща, Грузія), виступів на міжнародних фахових конгресах (Європейський конгрес із психології, Міжнародний конгрес із політичної психології), проведення на запрошення іноземних установ досліджень і тренінгів (Інститут експериментальної психології Академії наук Словаччини, Полунін О. В.; Інститут міжкультурної комунікації, Німеччина, Найдьонов М. І.; Східно-Європейський Гештальт-інститут у Санкт-Петербурзі, Савінов В. В.). Інститут представляв НАПН України і виступив партнером, що відповідає за забезпечення дослідження в Україні, у масштабному міжнародному проекті “Багатомовна Європа”, що проводиться за ініціативою Британської ради й охоплює 19 країн Європи. У межах цього проекту було проведено дослідження за методикою Тілбурзького університету, спрямоване на виявлення стану використання іноземних мов, мов меншин і мігрантів у таких секторах суспільного життя в Україні, як нормативно-правове забезпечення, освіта різних рівнів (від початкової школи до професійно-технічної освіти і університетів), медіапростір (бібліотеки і книгарні, друковані періодичні видання, електронні медіа), громадське життя та бізнес. За результатами дослідження готується видання книги “Показник багатомовності в Європі” мовами всіх учасників проекту.

Помітно зросла активність учених установи у висвітленні результатів наукової роботи в *засобах масової інформації*, зокрема з використанням новітніх медіатехнологій. У звітному році проведено три всеукраїнські інтернет-конференції на форумі сайту Інституту, в ході яких розгорталися дискусії та відбувалося критичне обговорення виступів (загальна кількість переглядів матеріалів конференцій досягла понад 20 тис.). Для забезпечення дистанційної участі іногородніх науковців у роботі VI Всеукраїнської наукової конференції з політичної психології у звітному році вперше було

використано Skype-технології. Підготовлено і розміщено в інтернет-мережі відеолекції (podcast) з актуальних питань медіаосвіти.

Разом з тим у роботі установи за звітний період мали місце деякі ***труднощі, що стали для керівництва і науковців установи певною перешкодою у вирішенні поставлених завдань:***

– повільними темпами підвищувався рівень інформаційно-комунікаційної компетентності наукових співробітників і особливо лаборантського корпусу;

– не вдалося уникнути елементів дублювання в напрямках досліджень окремих наукових підрозділів (лабораторія психологічних проблем політичної соціалізації молоді та лабораторія психології політичної участі);

– досі гостро стоять питання оновлення комп'ютерної техніки і переходу до нового програмного забезпечення науково-дослідної роботи.

Актуальні завдання на найближчу перспективу і конкретні шляхи їх розв'язання:

– забезпечити поєднання наступності та інноваційності в плануванні нової тематики наукових досліджень згідно з основними напрямками і актуальним соціальним запитом, що сприятиме підвищенню якості наукових результатів установи і загальному розвитку соціально-психологічної і політико-психологічної науки в Україні;

– оптимізувати напрями подальших досліджень наукових підрозділів, у діяльності яких спостерігаються елементи дублювання;

– сконцентрувати зусилля на експериментальній перевірці діагностичних і розвивальних методик, здатних задовольнити попит освітян на ефективний методичний інструментарій;

– забезпечити зручний технологічний формат подачі соціально-психологічного знання, зокрема на виставках і під час проведення масових заходів;

– продовжити розбудову системи ефективного впровадження наукових розробок у широку освітянську практику, зокрема в роботу шкільної та вузівської психологічної служби, навчально-виховний процес усіх ланок освіти, а також в інші сфери суспільної практики (державне управління, громадське життя тощо);

– посилити підтримку молодих учених, сприяти підготовці та публікації ними одноосібних праць, національному і міжнародному визнанню внеску молоді у розвиток вітчизняних соціально-психологічних наукових шкіл;

– вжити заходів щодо оволодіння науковими співробітниками новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями, осучаснити роботу сайту Інституту і підвищити періодичність його наповнення, зорієнтувати науковців на ефективніше використання національних та міжнародних інформаційно-комунікаційних сервісів у експериментально-дослідній роботі та впровадженні її результатів;

– порушити перед Президією НАПН України клопотання про невідкладне оновлення парку комп'ютерної техніки та придбання ліцензійного програмного забезпечення.

**Заступник директора
з наукової роботи,
канд. психол. наук**

Л. А. НАЙДЬОНОВА

XVI. СПИСОК ОСНОВНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Наукова продукція (монографії)

1. *Блинова О. Є.* Трудова міграція населення України в соціально-психологічному вимірі : [монографія] / О. Є. Блинова. – Херсон : РІПО, 2011. – 28,4 друк. арк.
2. *Євтух В. Б.* Соціально-економічні чинники розвитку регіонів в етнополітичних контекстах / [М. Панчук, В. Євтух, В. Войналович та ін.] // Етнополітичні процеси в Україні: регіональні особливості. – К. : ІПіЕНД, 2011. – 3,0 друк. арк.
3. Інформаційний вплив: теорія і практика прогнозування : монографія / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології ; [за ред. П. Д. Фролова]. – К. : Міленіум, 2011. – 15,2 друк. арк.
4. *Лозова О. М.* Методологія психосемантичних досліджень етносу : [монографія] / О. М. Лозова. – К. : Вид. Дім “Слово”, 2011. – 7,5 друк. арк.
5. *Петрунько О. В.* Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіасередовищі : [монографія] / О. В. Петрунько. – [2-ге вид.]. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2011. – 27,0 друк. арк.
6. *Полунін О. В.* Переживання людиною плину часу: експериментальне дослідження : [монографія] / О. В. Полунін. – К. : [Гнозіс], 2011. – 22,5 друк. арк.

Збірники наукових праць

1. Збірник наукових статей Київського міжнародного університету й Інституту соціальної та політичної психології НАПН України : [зб. наук. праць]. – К., 2011. – Вип. 2. – Серія: “Психологічні науки: проблеми і здобутки”. – 24,1 друк. арк.
2. Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / НАПН України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2011. – Вип. 25 (28). – 8,7 друк. арк.

3. Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / НАПН України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2011. – Вип. 26 (29). – 25,2 друк. арк.
4. Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / НАПН України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2011. – Вип. 27 (30). – 21,5 друк. арк.
5. Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / НАПН України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2011. – Вип. 28 (31). – 21,3 друк. арк.
6. Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / НАПН України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2011. – Вип. 29 (32). – 19,5 друк. арк.
7. Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць / Асоц. політ. психологів України, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України ; за заг. ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. Л. А. Найдьонова, Г. В. Мироненко. – К. : Міленіум, 2011. – Вип. 11. – 18,5 друк. арк.
8. Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць / Асоц. політ. психологів України, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України ; за заг. ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. Л. А. Найдьонова, Г. В. Мироненко. – К. : Міленіум, 2011. – Вип. 12. – 17,5 друк. арк.
9. Простір арт-терапії : витоки натхнення : матеріали VIII міжнар. міждисциплін. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24–26 лютого 2011 р.). – К., 2011. – 6,0 друк. арк.
10. Психодрама и современная психотерапия : Науч.-теорет. и науч.-метод. журнал. – К., 2011. – №. 1-2. – 7,0 друк. арк.

11. Психологічні науки: проблеми і здобутки : збірник / Київський міжнар. ун-т, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К., 2011. – Вип. 3. – 22,4 друк. арк.

12. Психологічні перспективи : [наук. журн.] / [Ін-т соц. та політ. психології НАПН України]. – 2011. – Спец. вип. “Становлення особистості як суб’єкта життєвого шляху”. – Т. 1. – 18,6 друк. арк.

13. Психологічні перспективи : [наук. журн.] / [Ін-т соц. та політ. психології НАПН України]. – 2011. – Спец. вип. “Становлення особистості як суб’єкта життєвого шляху”. – Т. 2. – 18,6 друк. арк.

14. Психологічні перспективи : [наук. журн.] / [Ін-т соц. та політ. психології НАПН України]. – 2011. – Спец. вип. “Становлення особистості як суб’єкта життєвого шляху”. – Т. 3. – 18,6 друк. арк.

Навчальна продукція

1. Активізація когнітивних процесів у спілкуванні : метод. посіб. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології; за ред. В. П. Казміренка. – К. : Міленіум, 2011. – 12,0 друк. арк.

2. *Жорнова О. І.* Науково-дослідна практика : метод. матеріали / Олена Жорнова, Ольга Жорнова. – К., 2010. – 1,9 друк. арк. – (Фактично вийшла у 2011 р.).

3. *Жорнова О. І.* Організаційні засади управління вищим навчальним закладом : навч.-метод. посіб. / Олена Жорнова, Ольга Жорнова. – К., 2011. – 4,5 друк. арк.

4. *Жорнова О. І.* Організаційні засади управління вищим навчальним закладом: Робочий зошит / Олена Жорнова, Ольга Жорнова. – К., 2011. – 2,3 друк. арк.

5. *Жорнова О. І.* Організаційно-методичні засади викладання у вищій школі : навч. посіб. / Олена Жорнова, Ольга Жорнова. – К., 2011. – 5,0 друк. арк.

6. *Казміренко В. П.* Психологічні засади підготовки в підрозділах органів внутрішніх справ МВС України : наук.-практ. рек. / В. П. Казміренко та ін. ; Нац. акад. внутр. справ, каф. юрид. психології. – К., 2011. – 5,0 друк. арк.

7. *Лозова О. М.* Психологічні аспекти засвоєння іноземної мови : [навч.-метод. посіб.] / О. М. Лозова. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 4,5 друк. арк.

8. Оптимізація соціально-психологічного клімату групових суб'єктів освітньої діяльності : метод. рек. / [П. П. Горностай, О. Л. Вознесенська, Л. Г. Чорна, І. В. Грибенко, Л. В. Никоненко, О. Т. Плетка] ; за ред. П. П. Горностая ; НАПН України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2011. – 3,0 друк. арк.

9. Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій : навч. посіб. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології ; за наук. ред. Т. М. Титаренко. – К. : Міленіум, 2011. – 12,0 друк. арк.

Довідкова продукція

1. *Васютинский В. А.* Взаимодействие интересубъектное (межсубъектное, интересубъектное) / В. А. Васютинский // Психология общения : энциклопед. слов. / под общ. ред. А. А. Бодалева. – М. : Когито-Центр, 2011. – 0,3 друк. арк.

2. *Васютинский В. А.* Идентичность этническая / В. А. Васютинський // Психология общения : энциклопед. слов. / под общ. ред. А. А. Бодалева. – М. : Когито-Центр, 2011. – 0,2 друк. арк.

3. *Васютинский В. А.* Интеграция этническая / В. А. Васютинський // Психология общения : энциклопед. слов. / под общ. ред. А. А. Бодалева. – М. : Когито-Центр, 2011. – 0,1 друк. арк.

4. *Васютинський В. А.* Язык общения : социально-политические факторы выбора языка / В. А. Васютинський // Психология общения : энциклопед. слов. / под общ. ред. А. А. Бодалева. – М. : Когито-Центр, 2011. – 0,2 друк. арк.

5. *Мяленко В. В.* Этнические стереотипы / В. В. Мяленко // Психология общения : энциклопед. слов. / под общ. ред. А. А. Бодалева. – М. : Когито-Центр, 2011. – 0,3 друк. арк.

6. *Найдьонов М. І., Григоровська Л. В.* Динаміка оцінок престижності професій, що користуються попитом на ринку праці. Чинники, умови та особливості вибору професії. Листопад'2010 : інформ. бюл. / Ін-т соц. та політ. психології НАПН України ; упоряд. О. М. Лисенко. – К. , 2010. – 5,2 друк. арк. – (Не ввійшов до звіту про діяльність Інституту за 2010 р.).

Статті

1. *Анцибор А. І.* Соціальна природа сміху та її вплив на психологію аутсайдерства / А. І. Анцибор // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 12. – 0,5 друк. арк.

2. *Баранова С. В.* Психологічні особливості громадянської відповідальності особистості / С. В. Баранова // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 0,5 друк. арк.

3. *Баришполець О. Т.* Медіаосвіта, масові комунікації – конфронтація чи паралельний розвиток? / О. Т. Баришполець // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 12. – 0,8 друк. арк.

4. *Баришполець О. Т.* Соціальні функції основних різновидів інформації – істини, правди та брехні / О. Т. Баришполець // Наукові студії

із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,8 друк. арк.

5. *Белавін С. П.* Теоретичні підходи до вивчення проблеми формування образів “свій-чужий” у представників етнолінгвістичних спільнот / С. П. Белавін // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 26 (29). – 0,5 друк. арк.

6. *Белавіна Т. І.* Копінг-стратегії адаптації представників етнолінгвістичних спільнот в Україні / Т. І. Белавіна // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,5 друк. арк.

7. *Белавіна Т. І.* Особливості фрустраційної поведінки представників етнолінгвістичних груп / Т. І. Белавіна, С. П. Белавін // Психологічні перспективи : [наук. журн.]. – К., 2011. – Спец. вип. “Психологічні виміри українського соціокультурного простору”. – 0,5 друк. арк.

8. *Белавіна Т. І.* Проблеми взаємозумовленості економічної депривації і правового самовизначення особистості / Т. І. Белавіна // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 0,5 друк. арк.

9. *Белавіна Т. І.* Проблеми оптимізації соціально-психологічної адаптації російськомовної спільноти / Т. І. Белавіна // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 26 (29). – 0,5 друк. арк.

10. *Белавіна Т. І.* Соціально-психологічні характеристики особистості як умови подолання ситуації економічної депривації / Т. І. Белавіна // Психолого-педагогічні проблеми розвитку особистості в сучасних соціокультурних умовах : зб. наук. праць ВОПОПП. – Вінниця, 2011. – 0,4 друк. арк.

11. *Белінська М. І.* Здатність до адаптації студентів з різними рівнями креативності / М. І. Белінська // Збірник наукових статей Київського

міжнародного університету й Інституту соціальної та політичної психології НАПН України : [зб. наук. праць]. – К., 2011. – Вип. 2. – Серія: “Психологічні науки: проблеми і здобутки”. – 0,5 друк. арк.

12. *Белінська М. І.* Особливості взаємозв’язку між адаптивністю та креативністю майбутніх психологів / М. І. Белінська // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць за матеріалами XI міжнар. наук. психол. конф. “Психологічні проблеми творчості”, 25–26 лип. 2011 р. – К., 2011. – Т. XII. – Вип. 13. – 0,5 друк. арк.

13. *Белоножко Є. В.* Ситуація існування як об’єкт соціально-психологічної практики / Є. В. Белоножко // Актуальні проблеми психології. Екологічна психологія : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – Т. 7. – Вип. 25. – 0,5 друк. арк.

14. *Блинова О. Є.* Дослідження впливу особистісних характеристик на успішність адаптації трудових мігрантів / О. Є. Блинова // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – Т. 13. – Ч. 4. – 0,5 друк. арк.

15. *Блинова О. Є.* Емпіричне дослідження соціально-психологічної адаптації трудових мігрантів України в інокультурному середовищі / О. Є. Блинова // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ, 2011. – Вип. 16. – Ч. 1. – 0,7 друк. арк.

16. *Блинова О. Є.* Психологічна адаптація трудових мігрантів України в інокультурному середовищі / О. Є. Блинова // Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості : зб. наук. праць. – К., 2011. – Т. 11. – Вип. 4. – Ч. 1. – 0,5 друк. арк.

17. *Блинова О. Є.* Психологічні чинники визначення стратегій адаптації трудових мігрантів України в країні працевлаштування / О. Є. Блинова // Проблеми політичної психології та її роль у становленні

громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 0,6 друк. арк.

18. *Бублик П. І.* Проблема діалогічного виміру самопізнання: від філософської рефлексії до психотерапевтичної практики / П. І. Бублик // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – Вип. 29 (32). – К., 2011. – 0,7 друк. арк.

19. *Бублик П. І.* Філософсько-психологічні аспекти соціальної ідентичності / П. І. Бублик // Соціальна психологія. – 2011. – № 1. – 0,6 друк. арк.

20. *Васильченко О. М.* Застосування системного підходу до аналізу соціальної поведінки особистості / О. М. Васильченко // Актуальні проблеми психології. Екологічна психологія : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Житомир, 2011. – Т. 7.– Вип. 26. – 0,5 друк. арк.

21. *Васильченко О. М.* Проблеми вивчення впливу мікросередовища на формування громадянської відповідальності / О. М. Васильченко, О. В. Бичко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 28 (31). – 0,5 друк. арк.

22. *Васютинський В. О.* “Велика Логіка Вчинку” Володимира Роменця як утвердження колективної феноменології / В. О. Васютинський // Психологія і суспільство. – 2011. – № 2. – 0,4 друк. арк.

23. *Васютинський В. О.* Інтеракційний дискурс психоаналітичних тлумачень / В. О. Васютинський // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Психологія. Педагогіка. Соціальна робота. – 2011. – № 1. – 0,5 друк. арк.

24. *Васютинський В. О.* Особливості ціннісно-орієнтаційного самовизначення громадян із різним соціальним становищем / В. О. Васютинський // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб.

наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2001. – Т. 13. – Ч. 4. – 0,6 друк. арк.

25. *Васютинський В. О.* Пошуки і вибори самовизначення російськомовною спільнотою в Україні / В. О. Васютинський // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,6 друк. арк.

26. *Васютинський В. О.* Рівень матеріальної забезпеченості як чинник соціальних орієнтацій російськомовних жителів України / В. О. Васютинський // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. праць. – К., 2011. – Т. 3. – 0,6 друк. арк.

27. *Васютинський В. О.* Ціннісні орієнтації мешканців великих міст України з різним соціально-економічним статусом / В. О. Васютинський // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 0,6 друк. арк.

28. *Васютинський В. О.* Ціннісні орієнтації працівників освіти як представників середнього класу / В. О. Васютинський // Психолого-педагогічні проблеми розвитку особистості в сучасних соціокультурних умовах : зб. наук. праць ВОПОПП. – Вінниця, 2011. – 0,4 друк. арк.

29. *Вінков В. Ю.* До проблеми набуття соціального капіталу людьми, які належать до бідних верств населення / В. Ю. Вінков // Психологічні перспективи : [наук. журн.]. – 2011. – Спец. вип. “Становлення особистості як суб’єкта життєвого шляху”. – Т. 2. – 0,5 друк. арк.

30. *Вінков В. Ю.* Особливості сприймання громадсько-політичної інформації російськомовною спільнотою / В. Ю. Вінков // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 26 (29). – 0,5 друк. арк.

31. *Вознесенская Е. Л.* Работа с психологическими границами в арт-терапии / Е. Л. Вознесенская // Простір арт-терапії : зб. наук. праць. – 2011. – Вып. 1 (9). – 0,7 друк. арк.

32. *Вознесенська О. Л.* Робота з психологічними границями в арт-терапії / О. Л. Вознесенська // Простір арт-терапії: витоки натхнення : матеріали VIII Міжнар. міждисципл. наук.-практ. конф., 24-26 лют., 2011 р., м. Київ. – К., 2011. – 0,4 друк. арк.

33. *Вознесенская Е. Л.* Тело в театре или Театр тела / Е. Л. Вознесенская, В. В. Савинов // Простір арт-терапії : витоки натхнення : матеріали VIII міжнар. міждисциплін. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24–26 лютого 2011 р.). – К., 2011. – 1,0 друк. арк.

34. *Вознесенська О. Л.* Комплексний медіакультурний феномен / О. Л. Вознесенська, О. Є. Голубєва // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 27 (30). – 0,5 друк. арк.

35. *Вознесенська О. Л.* Розвиток колективу першого класу та оптимізація соціально-психологічного клімату через творчу взаємодію “батьки-діти” / О. Л. Вознесенська // Оптимізація соціально-психологічного клімату групових суб’єктів освітньої діяльності : метод. рек. – К., 2011. – 0,5 друк. арк.

36. *Вознесенська О. Л.* Сімейна медіаосвіта в системі позашкільної освіти / О. Л. Вознесенська, М. Ю. Сидоркіна // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова : [зб. наук. праць]. – К., 2011. – Вип. 26. – (Серія 5 “Педагогічні науки: реалії та перспективи”). – 0,5 друк. арк.

37. *Вознесенська О. Л.* Тіло в театрі або Театр тіла / О. Л. Вознесенська // Простір арт-терапії: Простір арт-терапії: витоки натхнення : матеріали VIII Міжнар. міждисципл. наук.-практ. конф., 24-26 лют., 2011 р., м. Київ. – К., 2011. – 0,4 друк. арк.

38. *Волкова Л. О.* Неформальні молодіжні об’єднання як об’єкт соціально-психологічного дослідження / Л. О. Волкова // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 27 (30). – 0,5 друк. арк.

39. *Волкова Л. О.* Сприймаючи медіа: медійні репрезентації статі очима підлітків / Л. О. Волкова // Соціальний педагог. – 2011 – № 5 (53). – 0,5 друк. арк.

40. *Вольфовська Т. О.* Історична пам'ять як чинник ідентифікації та інтеграції особистості в сучасне поле політики / Т. О. Вольфовська // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 12. – 0,5 друк. арк.

41. *Вольфовська Т. О.* Технології продуктивних інтерпретацій політичної інформації як чинник розвитку неупереджених ставлень молоді / Т. О. Вольфовська // Соціальна психологія. – 2011. – № 4. – 0,5 друк. арк.

42. *Гавриленко Я. А.* Вплив міжособової залежності на моделювання майбутнього в ранньому юнацькому віці / Я. А. Гавриленко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2010. – Вип. 24 (27). – 0,5 друк. арк. – (Фактично вийшла у 2011 р.).

43. *Гавриленко Я. А.* Соціально-психологічні чинники міжособистісної залежності в ранній юності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 “Соціальна психологія; психологія соціальної роботи” / Я. А. Гавриленко. – К., 2011. – 0,9 друк. арк.

44. *Голіна І. В.* Феномен надії у вимірі громадянської активності особистості / І. В. Голіна // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,6 друк. арк.

45. *Голота А. С.* Компаративний аналіз типів етнонаціональної ідентичності білінгвів і монолінгвів / А. С. Голота // Психологічні перспективи : [наук. журн.]. – 2011. – Спец. вип. “Психологічні виміри українського соціокультурного простору”. – 0,5 друк. арк.

46. *Голота А. С.* Культура бідності: сімейний аспект / А. С. Голота // Психолого-педагогічні проблеми розвитку особистості в сучасних

соціокультурних умовах : зб. наук. праць ВОПОПП. – Вінниця, 2011. – 0,4 друк. арк.

47. *Голота А. С.* Теоретико-методологічні засади вивчення етнонаціональної ідентичності / А. С. Голота // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 0,6 друк. арк.

48. *Голубєва О. Є.* Соціально-психологічне поле медіакомпетентності: спитай у Google / О. Є. Голубєва // Психологічні перспективи : [наук. журн.]. – 2011. – Спец. вип. “Психологічні виміри українського соціокультурного простору”. – 0,8 друк. арк.

49. *Гончаренко Д. М.* Соціальна ідентифікація молоді в сучасному соціокультурному медіа середовищі / Д. М. Гончаренко // Психологічні науки: проблеми і здобутки : збірник / Київський міжнар. ун-т, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К., 2011. – Вип. 3. – 0,4 друк. арк.

50. *Горбунова В. В.* Когнітивна складність студентів у контексті наукової творчості / В. В. Горбунова // Матеріали науково-практичного семінару “Теорія і практика креативного навчання обдарованих дітей”. – К., 2011. – 0,4 друк. арк.

51. *Горбунова В. В.* Методики дослідження внутрішньої мотивації / В. В. Горбунова, В. О. Климчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – №2. – 0,4 друк. арк.

52. *Горбунова В. В.* Проблемы исследования имплицитных теорий / В. В. Горбунова // Вопросы психологии. – 2011. – №4. – 0,9 друк. арк.

53. *Горбунова В. В.* Психосемантичні дослідження студентів-психологів: крок до розуміння смислової природи свідомості / В. В. Горбунова // Матеріали науково-практичного семінару “Теоретико-методичні засади креативної освіти”. – К., 2011. – 2,0 друк. арк.

54. *Горбунова В. В.* Ставлення до смерті та проблема розвитку его-ідентичності у юнацькому віці / В. В. Горбунова, В. О. Климчук,

Я. В. Мойсієнко // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 5. – 0,4 друк. арк.

55. *Гордієнко В. І.* Діалогічний простір як реальність когнітивної психології спілкування / В. І. Гордієнко // Наукові записки НАУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – К., 2011. – Т. 110. – 0,5 друк. арк.

56. *Гордієнко В. І.* Концептуальна схема аналізу групової діяльності та спілкування [Електронний ресурс] / В. І. Гордієнко // Інтернет-конф. “Актуальні проблеми когнітивної психології спілкування: практика оптимізації професійного спілкування”. – Режим доступу: <http://www.ispp.org.ua/forum/viewforum.php?f=19> – 0,5 друк. арк.

57. *Гордієнко В. І.* Методичні підходи до проектування діалогічного простору / В. І. Гордієнко // Наукові записки НАУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – К., 2011. – Т. 110. – 0,5 друк. арк.

58. *Горностай П. П.* Проявления идентичности в психотерапевтических и тренинговых группах / П. П. Горностай // Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей. – К., 2011. – Вип. 24 (27). – 0,6 друк. арк.

59. *Горностай П. П.* Работа с самооценкой в практике консультирования и психотерапии / П. П. Горностай // Психологічні перспективи: [наук. журн.]. – 2011. – Спец. вип. “Становлення особистості як суб’єкта життєвого шляху”. – Т. 1. – 0,6 друк. арк.

60. *Горностай П. П.* Рольова компетентність особистості та проблеми освіти / П. П. Горностай // Компетентнісно спрямована освіта: перший досвід, порівняльні підходи, перспективи / заг. ред. І. Г. Єрмакова, Д. О. Закатнова, Т. В. Мельник, С. Й. Бобрової. – К.: Ін-т сучасного підручника, 2011. – 0,7 друк. арк.

61. *Горностай П. П.* Связь процессов групповой динамики с групповой структурой и групповой идентичностью / П. П. Горностай //

Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,7 друк. арк.

62. *Горностай П. П.* Сопоставление метода монодрамы с другими подходами / П. П. Горностай // Психодрама и современная психотерапия. – 2011. – № 1–2. – 0,6 друк. арк.

63. *Грибенко И. В.* Феномен “теле” в понимании Я. Морено и его последователей / И. В. Грибенко // Психодрама и современная психотерапия. – 2011. – № 1–2. – 0,7 друк. арк.

64. *Грибенко И. В.* Американські фільми: погляд психолога / І. В. Грибенко // Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери : криза як ресурс : матеріали ІV всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. – К.-Мелітополь, 2011. – 0,6 друк. арк.

65. *Грибенко И. В.* Американські фільми: погляд психолога / І. В. Грибенко // Соціальний педагог. – 2011. – № 10. – 0,6 друк. арк.

66. *Грибенко И. В.* Методика “Я в просторі групи” та її використання для дослідження когнітивних та емоційних компонентів ідентичності / І. В. Грибенко // Простір арт-терапії : витоки натхнення : матеріали VIII міжнар. міждисциплінар. наук.-практ. конф. – К., 2011. – 0,4 друк. арк.

67. *Грибенко И. В.* Особливості роботи з віруючими клієнтами // Соціальний педагог. – К., 2011. – № 1. – 0,5 друк. арк.

68. *Грибенко И. В.* Свідомі та несвідомі компоненти ідентичності / І. В. Грибенко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,5 друк. арк.

69. *Губеладзе И. Г. (Карпова И. Г.)* Трансформація соціальної ідентичності молоді в умовах міграції із села в місто / І. Г. Карпова // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 26 (29). – 0,7 друк. арк.

70. Губеладзе І. Г. Особливості етнополітичної ідентичності сільської і міської молоді / І. Г. Губеладзе // Психологічні перспективи : [наук. журн]. – 2011. – Спец. вип. “Психологічні виміри українського соціокультурного простору”. – 0,6 друк. арк.

71. Губеладзе І. Г. Особливості самовизначення сільської і міської молоді в категоріях “бідні – багаті” / І. Г. Губеладзе // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 0,5 друк. арк.

72. Губеладзе І. Г. Порівняльний аналіз соціально-психологічних особливостей сільської та міської спільнот / І. Г. Губеладзе // Збірник наукових статей Київського міжнародного університету й Інституту соціальної та політичної психології НАПН України : [зб. наук. праць]. – К., 2011. – Вип. 2. – Серія: “Психологічні науки: проблеми і здобутки”. – 0,5 друк. арк.

73. Губеладзе І. Г. Порівняльний аналіз соціально-психологічних особливостей сільської та міської спільнот / І. Г. Губеладзе // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 10 (151). – 0,6 друк. арк.

74. Губеладзе І. Г. Психологічний зміст узвичаєння бідності як стилю життя в сільському і міському середовищі / І. Г. Губеладзе // Психологічні перспективи : [наук. журн.]. – 2011. – Спец. вип. “Становлення особистості як суб’єкта життєвого шляху”. – Т. 3. – 0,5 друк. арк.

75. Губеладзе І. Г. Стратегії адаптації сільської молоді в міській спільноті / І. Г. Губеладзе // Методологія досліджень та сучасні соціальні, економічні і психологічні проблеми розвитку суспільства : зб. наук. праць. – Донецьк, 2011. – (Серія “Психологія”). – 0,4 друк. арк.

76. Гусєв І. М. Психологічні особливості та зміст критеріїв належності до культури бідності / І. М. Гусєв // Психологічні науки: проблеми і здобутки : збірник / Київський міжнар. ун-т, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К., 2011. – Вип. 3. – 0,4 друк. арк.

77. *Дергач М. С.* До питання про інноваційні аспекти рефлексивного підходу в розрізі сучасної соціальної ситуації [Електронний ресурс] / М. С. Дергач // Соціальна ситуація особистісного та суспільного розвитку: досвід та проблеми дослідження : матеріали інтернет-конф., 31 жовт. – 11 лист. 2011 р., м. Київ. – К., 2011. – Режим доступу : <http://ispp.org.ua/forum/viewtopic.php?f=18&t=5393&start=10>. – 0,4 друк. арк.

78. *Дідковський С. В.* Досвід застосування організаційно-діяльнісної гри для розвитку молоді / С. В. Дідковський // Наукові записки. Серія “Психологія і педагогіка”. – Острог, 2010. – Тем. вип. “Актуальні проблеми когнітивної психології”. – Т. 2. – 0,5 друк. арк. – (Фактично вийшла у 2011 р.).

79. *Дідковський С. В.* Системна модель трансляції навчального змісту в Од-грі з підготовки конфліктологів / С. В. Дідковський // Психологічні перспективи : [наук. журн.]. – 2011. – Спец. вип. “Становлення особистості як суб’єкта життєвого шляху”. – Т. 2. – 0,5 друк. арк.

80. *Дідковський С. В.* Стратегія трансляції навчального змісту в підготовці конфліктологів [Електронний ресурс] / С. В. Дідковський // Інтернет-конференція “Актуальні проблеми когнітивної психології спілкування: практика оптимізації професійного спілкування”. – Режим доступу : <http://www.ispp.org.ua/forum/viewforum.php?f=19>. – 0,5 друк. арк.

81. *Дідковський С. В.* Управління когнітивним спілкуванням в процесі вирішення екзистенціальних ситуацій / С. В. Дідковський // Актуальні проблеми психології. Екологічна психологія : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Житомир, 2010. – Т. 7. – Вип. 23. – 0,5 друк. арк. – (Фактично вийшла у 2011 р.).

82. *Донченко О. А.* Базові матриці управління. / О. А. Донченко // Публічне управління теорія та практика : зб. наук. праць. – Х., 2011. – Спец. вип. – 1,0 друк. арк.

83. *Донченко О. А.* Від цілісності психологічних знань до цілісності світобачення / О. А. Донченко // Соціальна психологія. – 2011. – № 1 (45). – 1,0 друк. арк.

84. *Донченко О. А.* Унікальність чи анонімність? Вибір ваш! / О. А. Донченко // Психологічні науки: проблеми і здобутки : збірник / Київський міжнар. ун-т, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К., 2011. – Вип. 3. – 0,5 друк. арк.

85. *Донченко О. А.* Феноменологія архетипу і державне управління / О. А. Донченко // Публічне управління : теорія і практика. – 2011. – № 3–4. – 1,0 друк. арк.

86. *Духневич В. М.* Використання кейсів у процесі професійної та психологічної підготовки військових фахівців в умовах цивільного вищого навчального закладу / В. М. Духневич // Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 2 (21). – 0,5 друк. арк.

87. *Духневич В. М.* Використання психологічних комунікативних кейсів у навчальному процесі [Електронний ресурс] / В. М. Духневич // Інтернет-конференція “Актуальні проблеми когнітивної психології спілкування: практика оптимізації професійного спілкування”. – Режим доступу : <http://www.ispp.org.ua/forum/viewforum.php?f=19>. – 0,5 друк. арк.

88. *Духневич В. М.* Особливості конструювання кейсів для когнітивно орієнтованих тренінгів спілкування / В. М. Духневич // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 27 (30). – 0,5 друк. арк.

89. *Євменова Т. М.* Типологія лідерства: проблема концептуалізації / Т. М. Євменова // Психологічні науки: проблеми і здобутки : збірник / Київський міжнар. ун-т, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К., 2011. – Вип. 3. – 0,5 друк. арк.

90. *Євтух В. Б.* Роль організаційно-громадської діяльності зарубіжних українців у збереженні їх етнічної самобутності / В. Б. Євтух //

Матеріали Першої міжнар. конф. з канадознавства, 26–28 лют. 2010 р. – Чернівці, 2011. – 1,0 друк. арк.

91. *Жадан І. В.* Культурна складова політичної соціалізації: до питання ресурсів розвитку особистості / І. В. Жадан // Вища освіта України. – 2011. – № 3. – Дод. 2. – Т. VI (31). – Темат. вип. “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – 0,5 друк. арк.

92. *Жадан І. В.* Методологічні засади дослідження взаємодії суб’єктів політичної соціалізації як чинника структурування політичної картини світу студентської молоді / І. В. Жадан // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 12. – 0,6 друк. арк.

93. *Жадан І. В.* Механізми політичної соціалізації молоді в умовах модернізації освіти / І. В. Жадан // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 28 (31). – 0,5 друк. арк.

94. *Жадан І. В.* Соціальне наочання: механізми та ресурси політичної соціалізації / І. В. Жадан // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,5 друк. арк.

95. *Жовтянська В. В.* Міфологія політичного піару / В. В. Жовтянська // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 12. – 0,6 друк. арк.

96. *Жовтянська В. В.* Міфологія реклами / В. В. Жовтянська // Психологічні науки: проблеми і здобутки : збірник / Київський міжнар. ун-т, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К., 2011. – Вип. 3. – 0,5 друк. арк.

97. *Жовтянська В. В.* Сміслові трансформації в сучасному міфі / В. В. Жовтянська // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 27 (30). – 0,7 друк. арк.

98. *Жорнова О. І.* Бідність, освіта, особистість : до встановлення площини перетинання // Вища освіта України. – 2011. – № 3. – Дод. 1. – Т. 1. – Темат. вип. “Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології”. – 0,4 друк. арк.

99. *Жорнова О. І.* Мовна ситуація в Україні (аналіз та інтерпретація емпіричних даних) / О. І. Жорнова // Вісник Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – К., 2011. – Вип. 103. – 0,5 друк. арк.

100. *Жорнова О. І.* Російськомовна спільнота в Україні: площина переживань сьогодення / О. І. Жорнова // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,5 друк. арк.

101. *Жорнова О. І.* Соціокультурна парадигма в контексті її значення для соціогуманітарних наук / О. І. Жорнова // Вища освіта України. – 2011. – № 3. – Дод. 1. – Т. 1. – Темат. вип. “Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології”. – 0,5 друк. арк.

102. *Жорнова О. І.* Сучасна вища школа: to be or not to be? / О. І. Жорнова // Вища школа. – 2011. – 0,5 друк. арк.

103. *Жорнова О. І., Жорнова О. І.* Модернізація освіти як mainstream у вітчизняній педагогіці / Олена Жорнова, Ольга Жорнова // Вища школа. – 2011. – № 3. – 0,5 друк. арк.

104. *Захаров К. В.* Ставлення виборців до партійної політичної ідеології в контексті міжпоколінної передачі політичної культури / К. В. Захаров // Наукові записки Ніжинського державного університету. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2011. – № 2. – 0,5 друк. арк.

105. *Злобіна О. Г.* Життя у змінах: соціально-психологічний контекст сприйняття минулого, теперішнього і майбутнього / О. Г. Злобіна // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг. Т. 1. Аналітичні матеріали / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К., 2011. – 0,4 друк. арк.

106. *Іванченко С. М.* Нові підходи до розробки “активних” методів впровадження суспільних та освітніх інновацій / С. М. Іванченко. // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,7 друк. арк.

107. *Іванченко С. М.* Ставлення студентів до нововведень в освіті у контексті Болонського процесу / С. М. Іванченко та ін. // Наукові записки Ніжинського державного університету. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2011. – № 2. – 0,5 друк. арк.

108. *Іванченко С. М.* Формування образу освітніх інновацій у студентів / С. М. Іванченко, О. П. Щотка // Наукові записки Ніжинського державного університету. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2011. – № 9. – 0,5 друк. арк.

109. *Казміренко В. П.* Актуальні напрями вивчення особистості злочинця / В. П. Казміренко // Філософські, методологічні та психологічні проблеми права : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., 27 трав. 2011 р. – Чернівці, 2011. – Т. 2. – 0,5 друк. арк.

110. *Казміренко В. П.* Дослідження когнітивного спілкування в прикладних завданнях психології / В. П. Казміренко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,5 друк. арк.

111. *Кальницька Ю. С.* Перші соціально-психологічні теорії в Західній Європі та їхній вплив на українських мислителів другої половини XIX – початку XX ст. / Ю. С. Кальницька // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 26 (29). – 0,8 друк. арк.

112. *Кальницька Ю. С.* Соціально-психологічні ідеї в науковій спадщині українського психіатра М. В. Країнського / Ю. С. Кальницька // Збірник наукових статей Київського міжнародного університету й Інституту соціальної та політичної психології НАПН України : [зб. наук.

праць]. – К., 2011. – Вип. 2. – Серія: “Психологічні науки: проблеми і здобутки”. – 0,5 друк. арк.

113. *Кальницька Ю. С.* Становлення соціально-психологічного знання в Україні : соціокультурний контекст / Ю. С. Кальницька // Соціальна психологія. – 2011. – № 5 (49). – 0,5 друк. арк.

114. *Келепко О. В.* Вплив сімейної взаємодії на структурування політичної картини світу студентської молоді / О. В. Келепко // Вища освіта України. – 2011. – № 3. – Дод. 2. – Т. VI (31). – Темат. вип. “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – 0,5 друк. арк.

115. *Келепко О. В.* Сімейне навчання як детермінанта політичної соціалізації молодших школярів / О. В. Келепко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,5 друк. арк.

116. *Кияшко Л. А.* Участие лидеров общественных организаций в молодежной политике Донецкой области / Л. А. Кияшко, Л. Л. Макарова, Т. С. Марк // Методологія досліджень та сучасні соціальні, економічні і психологічні проблеми розвитку суспільства : зб. наук. праць. – Донецьк, 2011. – (Серія “Психологія”). – 0,5 друк. арк.

117. *Кияшко Л. О.* Психологічна готовність молоді до громадянської активності в умовах соціально-політичних реформ / Л. О. Кияшко, М. В. Бородчак // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 12. – 0,5 друк. арк.

118. *Кияшко Л. О.* Психологічні умови та технології формування готовності до політичної участі в освітньому середовищі / Л. О. Кияшко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,5 друк. арк.

119. *Кияшко Л. О.* Соціально-психологічні фактори розвитку волонтерського руху в регіоні / Л. О. Кияшко, Г. О. Мозолева // Антикризова стратегія регіональної молодіжної політики : матеріали регіонал. наук.-практ. конф. – Донецьк, 2011. – 0,5 друк. арк.

120. *Кияшко Л. О.* Стереотипи політичної поведінки лідерів молодіжних організацій / Л. О. Кияшко // Методологія досліджень та сучасні соціальні, економічні і психологічні проблеми розвитку суспільства : зб. наук. праць. – Донецьк, 2011. – (Серія “Психологія”). – 0,4 друк. арк.

121. *Кияшко Л. О.* Умови та механізми формування у молоді навичок соціально-політичної взаємодії / Л. О. Кияшко, Г. О. Мозолева // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 27 (30). – 0,5 друк. арк.

122. *Кобрисенко Д. О.* Політична партія як референтна спільнота / Д. О. Кобрисенко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 26 (29). – 0,5 друк. арк.

123. *Коробанова О. Л.* До питання про психотехнології формування мотивації політичної участі / О. Л. Коробанова // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 12. – 0,5 друк. арк.

124. *Коробанова О. Л.* Психологічні технології формування мотивації політичної участі / О. Л. Коробанова // Психологічні перспективи : [наук. журн.]. – 2011. – Спец. вип. “Становлення особистості як суб’єкта життєвого шляху”. – 0,5 друк. арк.

125. *Коробанова О. Л.* Цінності та смисложиттєві орієнтації сучасної української молоді [Електронний ресурс] / О. Л. Коробанова // Інтернет-конференція з проблем політичної участі молоді “Молодь незалежної України, сучасний стан і нові горизонти політичної участі”. – Режим доступу :

<http://ispp.org.ua/forum/viewforum.php?f=6&sid=79cc600ef7d0bdcf2671c1e0008c8b99>. – 0,5 друк. арк.

126. *Коробка Л. М.* Здоров'я як основа людського капіталу в контексті глобалізації: психологічний аспект / Л. М. Коробка // Психологічні перспективи : [наук. журн.]. – 2011. – Спец. вип. “Психологічні виміри українського соціокультурного простору”. – 0,5 друк. арк.

127. *Коробка Л. М.* Психологічне здоров'я людини в контексті культури бідності / Л. М. Коробка // Психолого-педагогічні проблеми розвитку особистості в сучасних соціокультурних умовах : зб. наук. праць ВОПОПП. – Вінниця, 2011. – 0,4 друк. арк.

128. *Коробка Л. М.* Соціально-психологічний аналіз проблеми бідності як способу життя / Л. М. Коробка // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 0,5 друк. арк.

129. *Кочубейник О. М.* Автентичність особистості в інтерсуб'єктивному просторі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук : спец. 19.00.05 “Соціальна психологія, психологія соціальної роботи” / О. М. Кочубейник. – К., 2011. – 1,9 друк. арк.

130. *Кочубейник О. М.* Візуальність як репрезентація соціальності у постмодерні: можливість прочитування зображення / О. М. Кочубейник // Збірник наукових статей Київського міжнародного університету й Інституту соціальної та політичної психології НАПН України : [зб. наук. праць]. – К., 2011. – Вип. 2. – Серія: “Психологічні науки: проблеми і здобутки”. – 0,5 друк. арк.

131. *Кочубейник О. М.* Гра реальностями й конструювання соціальності: систематичність спорадичного / О. М. Кочубейник // Актуальні проблеми психології. Психологічна герменевтика : зб. наук. пр.

Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Житомир, 2011. – Т. 2. – Вип. 7. – 0,5 друк. арк.

132. *Крайчинська В. А.* Атитюдні модуси серйозного/несерйозного в просторі особистісного життєконструювання / В. А. Крайчинська // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 0,5 друк. арк.

133. *Крайчинська В. А.* Олюднені та оречевлені соціально-психологічні настановлення особистості як способи опанування невизначеності / В. А. Крайчинська // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 25 (28). – 0,5 друк. арк.

134. *Крайчинська В. А.* Олюднення та оречевлення самонастановлень особистості як способи опанування невизначеності / В. А. Крайчинська // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,5 друк. арк.

135. *Крайчинська В. А.* Освіта як життєве завдання особистості / В. А. Крайчинська // Сучасний погляд на обдарованість та розвиток талантів : матеріали II Міжнар. наук.-практ. семінару, 22–23 серп. 2011 р., м. Київ. – К., 2011. – 0,5 друк. арк.

136. *Крайчинська В. А.* Поєднання серйозного/легкого в практиках особистісного життєконструювання / В. А. Крайчинська // Актуальні проблеми психології. Психологічна герменевтика : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Житомир, 2011. – Т. 2. – Вип. 7. – 0,5 друк. арк.

137. *Кухар Т. В.* Комунікативні стратегії соціально-психологічної адаптації безробітних : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата психол. наук : спец. 19.00.05 “Соціальна психологія, психологія соціальної роботи” / Т. В. Кухар. – К., 2011. – 0,8 друк. арк.

138. *Лазоренко Б. П.* Позитивна профілактика ВІЛ/СНІД як соціально-психологічна практика особистісного життєконструювання в

геєвській субкультурі / Б. П. Лазоренко // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 12. – 0,5 друк. арк.

139. *Ларіна Т. О.* Роль життєстійкості у моделюванні соціальної взаємодії в процесі постановки життєвих завдань / Т. О. Ларіна // Актуальні проблеми психології : Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика. – К., 2011. – Т. 2. – Вип. 7. – 0,5 друк. арк.

140. *Лепіхова Л. А.* До питання впливу адаптаційних установок на планування життєвих завдань старшокласників у трансформаційному суспільстві / Л. А. Лепіхова // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 12. – 1,2 друк. арк.

141. *Лепіхова Л. А.* Соціально-психологічні особливості постановки життєвих завдань як вияв особистісної зрілості та соціального досвіду молодшого юнацтва / Л. А. Лепіхова // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 26 (29). – 0,5 друк. арк.

142. *Лозова О. М.* Етнічний гештальтконтекст як спосіб світосприймання етносу / О. М. Лозова // Актуальні проблеми психології: Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика. – К., 2011. – Т. 13. – Ч. 4. – 0,5 друк. арк.

143. *Лозова О. М.* Психосемантика етнічної свідомості: акмеологічний підхід / О. М. Лозова // Акмеологія – наука XXI століття : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 лют. 2011 р., м. Київ. – К., 2011. – 0,5 друк. арк.

144. *Лозова О. М.* Специфіка становлення образу професії у студентів (порівняльний аспект) / О. М. Лозова // Актуальні проблеми психології : Проблеми психології творчості : зб. наук. праць. – К., 2011. – Т. 12. – Вип. 13. – 0,5 друк. арк.

145. *Лозовая О. Н.* Психосемантические аспекты константности этнического сознания некоренного народа / О. Н. Лозовая // Психология

сознания: современное состояние и перспективы : материалы. II Всерос. научн. конф., 29 сент. – 1 окт. 2011 г., г. Самара. – Самара, 2011. – 0,5 друк. арк.

146. *Мазур Р. І.* Альтруїзм як категорія соціальної психології / Р. І. Мазур // Наука і суспільство. – 2011. – № 9–10. – 0,7 друк. арк.

147. *Мельник О. А.* До питання емоційної агресії у суспільному та політичному житті / О. А. Мельник // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 0,5 друк. арк.

148. *Мельник О. А.* Значення та вплив переконань на політичну активність / О. А. Мельник // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 28 (31). – 0,5 друк. арк.

149. *Мельник О. А.* Особливості методів та стратегій історико-психологічного дослідження / О. А. Мельник // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. праць КНУ імені Тараса Шевченка : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. “Тенденції розвитку психології в Україні: історія та сучасність” з нагоди 85-ї річниці від дня народження фундатора вітчизняної історико-психологічної науки В. А. Роменця. – К., 2011. – Т. 1. Методологічні проблеми психології. Психологія творчості. – 0,5 друк. арк.

150. *Мельник О. А.* Соціально-психологічні фактори і механізми формування емоційної атмосфери суспільства / О. А. Мельник // Соціальна психологія. – 2011. – № 3 (47). – 0,6 друк. арк.

151. *Мироненко Г. В.* Медіазалежність, або коли метафора витісняє реальність. Психологічні ризики перебування підлітків у віртуальних соціальних мережах / Г. В. Мироненко // Управління освітою : часоп. для кер. освіт. галузі. – 2011. – № 18 (270); № 20 (272). – 1,0 друк. арк.

152. *Мироненко Г. В.* Медіазалежність, або коли метафора витісняє реальність. Психологічні ризики перебування підлітків у віртуальних

соціальних мережах / Г. В. Мироненко // Часопис для керівників освітньої галузі. Управління освітою. – 2011. – № 18 (270); № 20 (272). – 1,0 друк. арк.

153. *Мироненко Г. В.* Суб'єктивна тривалість одиниці часу користувачів онлайн-соціальних мереж / Г. В. Мироненко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 27 (30). – 0,8 друк. арк.

154. *Найдьонов М. І.* Потенціал та актуалізація суб'єктності з позицій переосмислення її як ресурсу / М. І. Найдьонов // Вісник Одеського національного університету. Серія “Психологія”. – О., 2010. – Т. 15. – Вип. 11. – Ч. 2. – 0,6 друк. арк. – (Фактично вийшла у 2011 р.).

155. *Найдьонов М. І.* Фільтри групової рефлексії в соціальній ситуації особистісного та суспільного розвитку / М. І. Найдьонов // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – Т. XII. Психологія творчості. – Вип. 13. – 0,5 друк. арк.

156. *Найдьонов М. І., Григоровська Л. В.* Захищеність процесу соціальних обмінів як показник збагаченої взаємодії суспільства і освіти: соціально-психологічний аспект / М. І. Найдьонов, Л. В. Григоровська // Соціально-психологічні чинники взаємодії суспільства та освіти : матеріали методол. семінару НАПН України, 17 листоп. 2010 р. – К., 2011. – 0,6 друк. арк.

157. *Найдьонов М. І., Григоровська Л. В.* Історико-теоретичний аналіз проблеми відстеження динаміки престижності професій (зарубіжний досвід проведення досліджень) / М. І. Найдьонов, Л. В. Григоровська // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 28 (31). – 1,1 друк. арк.

158. *Найдьонов М. І., Григоровська Л. В.* Престижність як аргумент вибору майбутньої професії та її динаміка протягом 2008 – 2010 років /

М. І. Найдьонов, Л. В. Григоровська // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., 24 листоп. 2011 р., м. Київ : у 2 ч. – К., 2011. – Ч. 1. – 0,4 друк. арк.

159. *Найдьонов М. І., Григоровська Л. В.* Проблеми ринку праці: погляд з позицій престижності професій / М. І. Найдьонов, Л. В. Григоровська // Профтехосвіта. – 2011. – № 1. – 0,4 друк. арк.

160. *Найдьонов М. І., Григоровська Л. В.* Розвиток чи балансування? (соціальна ситуація в Україні, 2004–2010 роки) / М. І. Найдьонов, Л. В. Григоровська // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 0,7 друк. арк.

161. *Naydonov M.* Change of power team in Ukraine: what next – development or balancing? [Електронний ресурс] / M. Naydonov // Download Papers of 34th Annual Scientific Meeting of the International Society of Political Psychology (ISPP). – ISTANBUL, 9–12 July, 2011. – Режим доступу : http://convention3.allacademic.com/one/ispp/ispp11/index.php?cmd=Download+Document&key=view_paper_file&file_index=1&pop_up=true&no_click_key=true&attachment_style=inline&PHPSESSID=2e842f3b97fea9bd2272ec57e07ddb02. – 0,7 друк. арк. – (англ. мовою).

162. *Найдьонова Л. А.* Історична травма спільноти : як нащадкам пам'ятати трагічне? / Л. А. Найдьонова // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 1,2 друк. арк.

163. *Найдьонова Л. А.* Рефлексивний капітал у творчому розв'язанні дилем територіальної громади / Л. А. Найдьонова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – Т. XII. Психологія творчості. – Вип. 13. – 0,6 друк. арк.

164. *Найдьорова Л. А.* Розвиток рефлексивного капіталу спільноти: проблема індивідуального внеску в спільний ресурс / Л. А. Найдьорова // Збірник наукових статей Київського міжнародного університету й Інституту соціальної та політичної психології НАПН України : [зб. наук. праць]. – К., 2011. – Вип. 2. – Серія: “Психологічні науки: проблеми і здобутки”. – 0,5 друк. арк.

165. *Найдьорова Л. А.* Розвиток рефлексивного капіталу територіальних спільнот для забезпечення психологічного благополуччя людини / Л. А. Найдьорова // Психологічні перспективи : [наук. журн.]. – 2011. – Спец. вип. “Становлення особистості як суб’єкта життєвого шляху”. – Т. 3. – 0,6 друк. арк.

166. *Найдьорова Л. А., Вознесенська О. Л., Голубєва О. Є.* Аналіз продуктів медіаторчості дітей та молоді: ресурс розвитку медіакультури / Л. А. Найдьорова, О. Л. Вознесенська, О. Є. Голубєва // Вища освіта України. – 2011. – № 3. – Дод. 2. – Т. V (30). – Темат. вип. “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – 0,7 друк. арк.

167. *Найдєнова Л. А.* Динамика рефлексивного потенціала групи под впливом совместного творчества / Л. А. Найдєнова // Организационная среда XXI века : статьи и доклады II Междунар. научн.-практ. конф., 21 февр. 2011 г., г. Москва. – М., 2011. – 0,4 друк. арк.

168. *Нестеров В. Ф.* Модель організації спілкування з активізацією когнітивних процесів у ході вирішення завдань спільної діяльності / В. Ф. Нестеров // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 27 (30). – 0,5 друк. арк.

169. *Никоненко Л. В.* Особливості згуртованості групи, її взаємозв’язок із соціально-психологічним кліматом шкільного колективу / Л. В. Никоненко та ін. // Методологія досліджень та сучасні соціальні,

економічні і психологічні проблеми розвитку суспільства. Серія: Психологія : зб. наук. праць ДІРСП. – Донецьк, 2011. – 0,8 друк. арк.

170. *Никоненко Л. В.* Психосемантический подход к исследованию доверия к преподавателям вуза / Л. В. Никоненко // Частное образование в Республике Казахстан: тенденции и перспективы развития : материалы VII Междунар. научн.-практ. конф. 21-22 апр. 2011 г., г. Астана. – Астана, 2011. – 0,5 друк. арк.

171. *Ніконова О. Ю.* Експрес-метод діагностики співзалежності / О. Ю. Ніконова // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 1. – 0,5 друк. арк.

172. *Ніконова О. Ю.* Розробка та стандартизація тесту “Драматичний трикутник” / О. Ю. Ніконова // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 7. – 0,5 друк. арк.

173. *Овдієнко Л. Н.* Освіта як простір соціалізації особистості: соціально-психологічний та культурологічний аспекти / Л. Н. Овдієнко // Психологічні перспективи : [наук. журн.]. – 2011. – Спец. вип. “Становлення особистості як суб’єкта життєвого шляху”. – Т. 3. – 0,6 друк. арк.

174. *Овчаров А. О.* Психологічні аспекти репродуктивного здоров’я / А. О. Овчаров // Соціальний педагог. – 2011 – № 7. – 1,0 друк. арк.

175. *Овчаров А. О.* Використання системного, процесного та ситуативного підходів у конструюванні особистісно-зорієнтованих соціально-психологічних технологій / А. О. Овчаров // Психологічні науки: проблеми і здобутки : збірник / Київський міжнар. ун-т, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К., 2011. – Вип. 3. – 0,5 друк. арк.

176. *Овчаров А. О.* Особистісно-орієнтовані підходи в управлінні персоналом / А. О. Овчаров // Соціальна психологія. – 2011. – № 5 (49). – 0,5 друк. арк.

177. *Омельяненко В. В.* Особливості когнітивного моделювання дійсності як чинник суб'єктивних труднощів особистості у спілкуванні / В. В. Омельяненко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Чернігів, 2011. – Т. 2. – Вип. 83. – 0,5 друк. арк.

178. *Омельяненко В. В.* Особливості когнітивного опосередкування суб'єктивних труднощів професійного спілкування в операторів контактних центрів / В. В. Омельяненко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 27 (30). – 0,5 друк. арк.

179. *Осадько О. Ю.* Когнітивна опосередкованість психологічного захисту як умова ефективності саморегуляції психологічного благополуччя особистості / О. Ю. Осадько // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Чернігів, 2010. Т. 2. – Вип. 82. – 0,5 друк. арк. – (Фактично видана в 2011 році).

180. *Осадько О. Ю.* Когнітивні детермінанти ефективності особистісного захисту в емоційно напружених ситуаціях спілкування / О. Ю. Осадько // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 27 (30). – 0,5 друк. арк.

181. *Осадько О. Ю.* Критерії ефективності когнітивної регуляції міжособистісного спілкування / О. Ю. Осадько // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,5 друк. арк.

182. *Осадько О. Ю.* Психологічні атаки. Як захиститися від атак в професійному спілкуванні / О. Ю. Осадько // Психолог. – 2011. – № 20 (452). – 2,0 друк. арк.

183. *Осадько О. Ю.* Психологічні умови активізації когнітивної регуляції комунікативної діяльності особистості / О. Ю. Осадько // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-у психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – Т. 13. – Ч. 5. – 0,5 друк. арк.

184. *Осадько О. Ю.* Психологічні умови оптимізації особистісної регуляції когнітивного спілкування [Електронний ресурс] / О. Ю. Осадько // Інтернет-конференція “Актуальні проблеми когнітивної психології спілкування: практика оптимізації професійного спілкування”. – Режим доступу : <http://www.ispp.org.ua/forum/viewforum.php?f=19>. – 0,5 друк. арк.

185. *Панга М. І.* Методологічні проблеми психологічного дослідження середнього класу в Україні / М. І. Панга // Збірник наукових статей Київського міжнародного університету й Інституту соціальної та політичної психології НАПН України : [зб. наук. праць]. – К., 2011. – Вип. 2. – Серія: “Психологічні науки: проблеми і здобутки”. – 0,5 друк. арк.

186. *Панга М. І.* Національна ідентичність як чинник ставлення до національної валюти / М. І. Панга // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 0,5 друк. арк.

187. *Петрунько О. В.* Агресивне медіасередовище: якісний і змістовий дискурси / О. В. Петрунько // Рідна мова : освіт. кварталник укр. вчител. тов-ва у Польщі. – 2011. – № 16. – 0,6 друк. арк.

188. *Петрунько О. В.* Дети и культы: когда увлечение может превратиться в зависимость? [Електронний ресурс] / О. В. Петрунько // Культ личности лидера в культовых организациях : міжнар. інтернет-конф. – Режим доступу : <http://cult-of-personality.info/ru/participants>. – 0,5 друк. арк.

189. *Петрунько О. В.* Засоби і прийоми рефлексивного управління образом суспільних інновацій / О. В. Петрунько // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 27 (30). – 0,5 друк. арк.

190. *Петрунько О. В.* Психотехнологічні та психологічні ресурси управління образом суспільних і освітніх інновацій / О. В. Петрунько // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 12. – 0,5 друк. арк.

191. *Петрунько О. В.* Рефлексивное управление образом инноваций в информационном обществе / О. В. Петрунько // Рефлексивные процессы и управление : сб. материалов VIII Междунар. симп. “Рефлексивные процессы и управление”, 18-19 окт. 2011 г., г. Москва. – М., 2011. – 0,4 друк. арк.

192. *Petrunko O. V., Frolov P. D., Poznyak D. V.* Where red dictators coexist with promising democrats: the conceptualisation of politicians in post-communist Ukraine / O. V. Petrunko, P. D. Frolov, D. V. Poznyak // The psychology of politicians. – Cambridge, 2011. – 2,2 друк. арк.

193. *Плетка О. Т.* Використання арт-методів при роботі з проблемою ідентичності (на прикладі жіночих груп) / О. Т. Плетка // Простір арт-терапії : зб. наук. статей / УМО, ГО “Арт-терапевтична асоціація”. – К., 2011. – Вип. 2 (10). – 0,5 друк. арк.

194. *Плетка О. Т.* Казка як вектор побудови життєвих стратегій / О. Т. Плетка // Простір арт-терапії : зб. наук. статей / УМО, ГО “Арт-терапевтична асоціація”. – К., 2011. – Вип. 1 (9). – 0,4 друк. арк.

195. *Плетка О. Т.* Колодка – матері-дочки: шлях двох (фольклорна драматерапія) / О. Т. Плетка // Простір арт-терапії : зб. наук. статей / УМО, ГО “Арт-терапевтична асоціація”. – К., 2010. – Вип. 2 (8). – 0,4 друк. арк. – (Фактично вийшла у 2011 р.).

196. *Плющ А. Н.* Конструирование образа социального проекта / А. Н. Плющ // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 28 (31). – 0,6 друк. арк.

197. *Плющ А. Н.* Эффекты информационного влияния политических субъектов: проблема измерения / А. Н. Плющ // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 12. – 0,5 друк. арк.

198. *Плющ О. М.* Інформаційний вплив на ментальні структури суб'єкта / *О. М. Плющ* // Соціальна психологія. – 2011. – № 1. – 0,6 друк. арк.

199. *Плющ О. М.* Просування експертними організаціями дискурсу політичних суб'єктів / *О. М. Плющ* // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,7 друк. арк.

200. *Позняк С. І.* Ресурси соціальної взаємодії як чинник політичної соціалізації учнівської молоді / *С. І. Позняк* // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 12. – 0,6 друк. арк.

201. *Покладова В. В.* Практично зорієнтований підхід до вирішення проблеми адаптації в контексті навчання у ВНЗ / *В. В. Покладова* // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 28 (31). – 0,6 друк. арк.

202. *Полунін О. В.* Безперервне вільне відмірювання як метод дослідження суб'єктивного теперішнього / *О. В. Полунін* // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2010. – Вип. 24 (27). – 0,7 друк. арк. – (Фактично вийшла у 2011 р.).

203. *Полунін О. В.* Віднімання суб'єктивних часових інтервалів: дослідження часового виміру досвіду індивіда і функціонування часового механізму / *О. В. Полунін* // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2010. – Т. 12. – Ч. 7. – 0,9 друк. арк. – (Фактично вийшла у 2011 р.).

204. *Полунін О. В.* Додавання суб'єктивних часових інтервалів: експериментальне дослідження / *О. В. Полунін* // Психологія і суспільство. – 2011. – № 3. – 0,9 друк. арк.

205. *Полунін О. В.* Дрейф тривалості суб'єктивного теперішнього як феномен у переживанні часу / *О. В. Полунін* // Проблеми загальної та

педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка. – К., 2011. – Т. 13. – Ч. 2. – 0,6 друк. арк.

206. *Полунін О. В.* Концепція суб'єктивного теперішнього П. Фресса: критичний погляд / О. В. Полунін // Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Кам'янець-Подільський, 2011. – Вип. 11. – 0,6 друк. арк.

207. *Полунін О. В.* Математичні операції із суб'єктивними часовими інтервалами як метод дослідження часового виміру досвіду індивіда / О. В. Полунін // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 25 (28). – 0,5 друк. арк.

208. *Полунін О. В.* Нейрональна активність кортексу на межі суб'єктивного теперішнього: експериментальне дослідження / О. В. Полунін // Методологія досліджень та сучасні соціальні, економічні і психологічні проблеми розвитку суспільства. Серія “Психологія” : зб. наук. праць. – Донецьк, 2011. – 0,7 друк. арк.

209. *Полунін О. В.* Серійні множення та ділення часових інтервалів: дослідження часового механізму індивіда та властивостей часового виміру досвіду / О. В. Полунін // Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія : зб. наук. праць. – К., 2010. – Т. 10. – Вип. 17. – 0,6 друк. арк. – (Фактично вийшла у 2011 р.).

210. *Полунін О. В.* Темпоральні процеси як базис для технології впливу на електоральний вибір / О. В. Полунін // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,7 друк. арк.

211. *Полунін О. В.* Тривалість суб'єктивного теперішнього: експериментальне дослідження / О. В. Полунін // Актуальні проблеми психології: Екологічна психологія : зб. наук. праць Ін-ту психології

ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – Т. 7. – Вип. 25. – 0,6 друк. арк.

212. *Полунін О. В.* Часовий фреймінг рішення виборця: старіння суб'єкта і старіння пропозиції / О. В. Полунін // Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей. – К., 2011. – Вип. 28 (31). – 0,9 друк. арк.

213. *Polunin O.* Die Bedeutung einer europäischen Identitätspolitik für die östlichen EU-Nachbarstaaten Belarus und Ukraine (Значення європейської політики ідентичності для східних сусідів ЕС, Білорусі і України.) / Davidchuk M., Polunin O. (М. Давидчук, О. Полунін) // Identitäten und Imaginationen der Bevölkerung in Grenzräumen. Ostmittel- und Südosteuropa im Spannungsfeld von Regionalismus, Zentralismus, europäischem Integrationsprozess und Globalisierung / W. Heller (Hg.). – Münster, Hamburg, London : LIT Verlag, 2011. – 0,8 друк. арк. – (нім. мовою).

214. *Polunin O.* Temporal processes in the topical mental accounting / O. Polunin // Stidia Psychologica. – 2011. – № 3. – 1,1 друк. арк. – (англ. мовою).

215. *Рибалка В. В.* Конституційні норми щодо честі і гідності громадянина та психологічні умови їх втілення в суспільне життя / В. В. Рибалка // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 0,7 друк. арк.

216. *Рибалка В. В.* Честь і гідність людини як конституційна основа українського державотворення: психологічні питання / В. В. Рибалка // Актуальні проблеми психології: Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика: зб. наук. праць. – Ніжин, 2010. – Т. 9. – Ч. 5. – 0,6 друк. арк. – (Фактично вийшла у 2011 р.).

217. *Романюк Ю. Г.* Дещо про професіоналізм і технології у мас-медійному супроводі освітньої справи в Україні / Ю. Г. Романюк // Журналіст України. – 2011. – № 4. – 0,4 друк. арк.

218. *Семиліт М. В.* Концепція життєвого шляху в контексті теорії колективної травми / М. В. Семиліт // Психологічні перспективи : [наук. журн.]. – 2011. – Спец. вип. “Становлення особистості як суб’єкта життєвого шляху”. – Т. 3. – 0,5 друк. арк.

219. *Семиліт М. В.* Соціально-психологічний портрет особистості українця / М. В. Семиліт // Актуальні проблеми психології: Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика : зб. наук. праць. – Ніжин, 2010. – Т. 4. – Ч. 5. – 0,6 друк. арк. – (Фактично вийшла у 2011 р.).

220. *Сергійчук Г. В.* Медіакультура старшокласників. Аналіз дослідження / Г. В. Сергійчук // Соціальний педагог. – 2011. – № 4. – 0,4 друк. арк.

221. *Сидоренко Ж. В.* Соціально-психологічні передумови постановки молоддю життєвих завдань із досягнення психологічного здоров’я : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 “Соціальна психологія; психологія соціальної роботи” / Ж. В. Сидоренко. – К., 2011. – 0,9 друк. арк.

222. *Сидоренко Ж. В.* Специфіка спрямованості молоді на досягнення психологічного здоров’я / Ж. В. Сидоренко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,5 друк. арк.

223. *Сидоренко Ж. В.* Сильові особливості постановки молоддю життєвих завдань із досягнення психологічного здоров’я / Ж. В. Сидоренко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 26 (29). – 0,5 друк. арк.

224. *Сидоркіна М. Ю.* Можливості та обмеження гармонізувального потенціалу спільної художньої творчості, організованої у формі сімейної

арт-терапевтичної студії / М. Ю. Сидоркіна // Простір арт-терапії. – К., 2011. – Вип. 2 (10). – 0,5 друк. арк.

225. *Сидоркіна М. Ю.* Мотивація політичної взаємодії як чинник політичної самоідентифікації молоді / М. Ю. Сидоркіна // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 12. – 0,6 друк. арк.

226. *Сіверс З. Ф.* Особливості вербальних патернів педагогів як суб'єктів утрудненого спілкування / З. Ф. Сіверс // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 27 (30). – 0,5 друк. арк.

227. *Сіверс З. Ф.* Особливості застосування прийомів підвищення ефективності зворотнього зв'язку в процесі фахового удосконалення вчителів [Електронний ресурс] / З. Ф. Сіверс // Інтернет-конференція “Актуальні проблеми когнітивної психології спілкування: практика оптимізації професійного спілкування.” – Режим доступу : <http://www.ispp.org.ua/forum/viewforum.php?f=19> – 0,5 друк. арк.

228. *Сіверс З. Ф.* Феномен зворотного зв'язку в контексті професійного спілкування лікаря з пацієнтом / З. Ф. Сіверс // Науковий вісник Національного медичного університету імені О. О. Богомольця. – К., 2011. – № 12. – 0,5 друк. арк.

229. *Скнар О. М.* Політична ефективність як фактор розвитку політичних компетенцій молоді / О. М. Скнар // Психологічні науки: проблеми і здобутки : збірник / Київський міжнар. ун-т, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К., 2011. – Вип. 3. – 0,5 друк. арк.

230. *Скнар О. М.* Політичні практики: визначення поняття та підходи до розуміння / О. М. Скнар // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 12. – 0,7 друк. арк.

231. *Скнар О. М.* Соціально-психологічні та індивідуальні чинники формування політичних компетенцій молоді / О. М. Скнар // *Методологія досліджень та сучасні соціальні, економічні і психологічні проблеми розвитку суспільства* : зб. наук праць ДІРСП. – Донецьк, 2011. – 0,4 друк. арк.

232. *Скнар О. М., Гундертайло Ю. Д.* Використання ресурсів арт-терапії для розвитку гендерної чутливості молоді / О. М. Скнар Ю. Д. Гундертайло // *Простір арт-терапії*. – К., 2011. – 0,6 друк. арк.

233. *Скорик М. М.* До питання про історіографічні моделі сучасної історико-психологічної науки / М. М. Скорик // *Наукові студії із соціальної та політичної психології* : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 26 (29). – 1,0 друк. арк.

234. *Скорик М. М., Євменова Т. М.* Аналіз жіночого політичного лідерства: теорії і контекст / М. М. Скорик, Т. М. Євменова // *Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави* : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 12. – 0,5 друк. арк.

235. *Скрипник О. В.* Лояльність до групи в контексті становлення професійної ідентичності / О. В. Скрипник // *Наукові студії із соціальної та політичної психології* : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 27 (30). – 0,6 друк. арк.

236. *Скрипник О. В.* Професійна адаптація та гендерне виховання учнів, студентів середніх спеціальних закладів освіти / О. В. Скрипник та ін. // *Соціальний педагог*. – 2011. – № 1 (49). – 0,4 друк. арк.

237. *Слюсаревський М. М.* Громадська думка щодо стану і розвитку освіти / М. М. Слюсаревський // *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / НАПН України*. – К. : Пед. думка, 2011. – 0,6 друк. арк.

238. *Слюсаревський М. М.* Гуманітарний розвиток суспільства // *Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання*

Президента України до Верховної Ради України / М. М. Слюсаревський та ін. – К., 2011. – 1,5 друк. арк.

239. *Слюсаревський М. М.* Теоретико-методологічні та праксеологічні аспекти проблеми взаємодії суспільства та освіти / М. М. Слюсаревський // Вища освіта України. – 2011. – № 1. – 0,8 друк. арк.

240. *Старовойтенко Е. Б.* Культурное время личности / Е. Б. Старовойтенко // Мир психологии. – 2011. – № 3. – 1,1 друк. арк.

241. *Старовойтенко Е. Б.* Культурные предпосылки типизации отношений личности / Е. Б. Старовойтенко // Мир психологии. – 2011. – № 4. – 1,0 друк. арк.

242. *Старовойтенко Е. Б.* Модели развития индивидуального отношения к себе / Е. Б. Старовойтенко // Мир психологии. – 2011. – № 1. – 1,0 друк. арк.

243. *Старовойтенко Е. Б.* Отношение к себе: от культурогенеза к индивидуальному развитию / Е. Б. Старовойтенко // Психология. – 2011. – № 4. – Т. 8. – 1,5 друк. арк.

244. *Стужук В. М.* Смесложиттєві орієнтації та часові перспективи ув'язнених колонії суворого режиму / В. М. Стужук, Л. І. Мороз // Вісник Національної академії оборони України : зб. наук. праць. – К., 2010. – Вип. 2 (15). – 0,4 друк. арк. – (Фактично вийшла у 2011 р.).

245. *Стужук В. М.* Соціально-психологічні детермінанти та особливості становлення уявлень засуджених рецидивістів про життєву перспективу / В. М. Стужук // Вісник Національної академії оборони України : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 4 (23). – 0,4 друк. арк.

246. *Татенко В. О.* Історія про історію психології Володимира Роменця / В. О. Татенко // Соціальна психологія. – 2011. – № 3. – 0,7 друк. арк.

247. *Татенко В. О.* Методологічні засади психології: історія і сучасність молоді / В. О. Татенко // Психологічні науки: проблеми і

здобутки : збірник / Київський міжнар. ун-т, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К., 2011. – Вип. 3. – 0,5 друк. арк.

248. *Татенко В. О.* Психологія інтимного життя: від структури до типології / В. О. Татенко // Збірник наукових статей Київського міжнародного університету й Інституту соціальної та політичної психології НАПН України : [зб. наук. праць]. – К., 2011. – Вип. 2. – Серія: “Психологічні науки: проблеми і здобутки”. – 0,5 друк. арк.

249. *Татенко В. О.* Психологія інтимного життя: теоретико-методологічні засади дослідження / В. О. Татенко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,7 друк. арк.

250. *Татенко В. О., Титаренко Т. М.* Канонічна психологія Володимира Роменця / В. О. Татенко, Т. М. Титаренко // Психологія і суспільство. – 2011. – № 2 (44). – 0,4 друк. арк.

251. *Татенко В. О., Шульга В. Д.* Ідея вчинку у психологічній науці і практиці / В. О. Татенко, В. Д. Шульга та ін. // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. праць Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – К., 2011 – Т. 12. – Ч. 5. – 0,5 друк. арк.

252. *Татенко Н. О.* Ефективне прогнозування майбутнього: балансування особистості у невизначеності / Н. О. Татенко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 25 (28). – 0,5 друк. арк.

253. *Татенко Н. О.* Постановка життєвих завдань особистістю з ефективним життєздійсненням у просторі впливів / Н. О. Татенко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 26 (29). – 0,5 друк. арк.

254. *Титаренко Т. М.* Автонарратив як особистісний спосіб життєконструювання / Т. М. Титаренко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 26 (29). – 0,5 друк. арк.

255. *Титаренко Т. М.* Атрибутивні характеристики життєвих завдань особистості / Т. М. Титаренко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Психологія. Педагогіка. Соціальна робота. – 2011. – № 1. – 0,5 друк. арк.

256. *Титаренко Т. М.* Досвід жіночий і чоловічий: тортури інтерпретацій / Т. М. Титаренко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 25 (28). – 0,5 друк. арк.

257. *Титаренко Т. М.* Жизнеконструирование в психотерапии. Кто конструктор? / Т. М. Титаренко // Журнал практического психолога. – М., 2011. – № 3. – (Спец. вып. : Восточно-Европейский Гештальт Институт). – 0,5 друк. арк.

258. *Титаренко Т. М.* Його величність випадок: несподівані конфігурації людського життя / Т. М. Титаренко // Психологія особистості. – 2011. – № 1 (2). – 0,5 друк. арк.

259. *Титаренко Т. М.* Координати соціально-психологічних практик у постнекласичних персонологічних дослідженнях / Т. М. Титаренко // Збірник наукових статей Київського міжнародного університету й Інституту соціальної та політичної психології НАПН України : [зб. наук. праць]. – К., 2011. – Вип. 2. – Серія: “Психологічні науки: проблеми і здобутки”. – 0,5 друк. арк.

260. *Титаренко Т. М.* Координати соціально-психологічних практик у постнекласичних персонологічних дослідженнях / Т. М. Титаренко // Психологічні науки: проблеми і здобутки : збірник / Київський міжнар. ун-т, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К., 2011. – Вип. 3. – 0,5 друк. арк.

261. *Титаренко Т. М.* Кризові практики життєконструювання особистості / Т. М. Титаренко // Актуальні проблеми психології: Психологічна допомога особистості : зб. наук. праць. – К., 2011. – Т. 11. – Вип. 4. – Ч. 1. – 0,5 друк. арк.

262. *Титаренко Т. М.* Прогнозованное самоосуществление и качество жизни личности: украинский контекст / Т. М. Титаренко // *Georgian Psychological Journal*. – 2010. – 1,0 друк. арк. – (Фактично вийшла у 2011 р.).

263. *Титаренко Т. М.* Соціально-психологічні практики життєконструювання особистості / Т. М. Титаренко // *Актуальні проблеми психології. Психологічна герменевтика*: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Житомир, 2011. – Т. 2. – Вип. 7. – 0,5 друк. арк.

264. *Титаренко Т. М.* Як життєві завдання сприяють особистісному самоконструюванню: спроба післямови / Т. М. Титаренко // *Наукові студії із соціальної та політичної психології*: зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,5 друк. арк.

265. *Ткаченко В. М.* Мігранти: в чужій далекій стороні / В. М. Ткаченко // *Політичний менеджмент*. – 2011. – № 3 (48). – 1,0 друк. арк.

266. *Ткаченко В. М.* Толерантність як імператив: національна ідентичність в добу глобалізації / В. М. Ткаченко. // *Політичний менеджмент*. – 2011. – № 2 (47). – 1,0 друк. арк.

267. *Тоба М. В.* Значення “материнської мови” (parent language, modersmål) при вивченні шведської мови дітьми-мігрантами старшого дошкільного та шкільного віку [Електронний ресурс] / М. В. Тоба // *Інтернет-конференція “Актуальні проблеми когнітивної психології спілкування: практика оптимізації професійного спілкування”*. – Режим доступу : <http://www.ispp.org.ua/forum/viewforum.php?f=19> – 0,5 друк. арк.

268. *Тоба М. В.* Когнітивне спілкування в педагогічній діяльності: теоретичний та прикладний аспекти / М. В. Тоба // *Практична психологія та соціальна робота*. – 2011. – № 12. – 0,5 друк. арк.

269. *Уніат Н. М.* Наратив як метод дослідження особливостей постановки життєвих завдань / Н. М. Уніат // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 25 (28). – 0,5 друк. арк.

270. *Уніат Н. М.* Постановка життєвих завдань студентами з різним рівнем соціально-психологічної зрілості / Н. М. Уніат // Актуальні проблеми психології. Психологічна герменевтика : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Житомир, 2011. – Т. 2. – Вип. 7. – 0,5 друк. арк.

271. *Фальковська Л. М.* Справедливість як предмет соціально-психологічного дослідження / Л. М. Фальковська // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 0,5 друк. арк.

272. *Федорченко Н. В.* Феномен переживання: від філософії життя до психології життя / Н. В. Федорченко // Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості : зб. наук. праць. – К., 2011. – Т. 11. – Вип. 4. – Ч. 2. – 0,5 друк. арк.

273. *Фролов П. Д.* Інтегрована система технологій творення образу інновацій / П. Д. Фролов // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 12. – 0,5 друк. арк.

274. *Фролов П. Д.* Середовищні чинники розвитку особистості та суспільства в соціально-економічній сфері: час зміни парадигми / П. Д. Фролов // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 0,5 друк. арк.

275. *Фролов П. Д.* Соціальні очікування як чинник інноваційної активності особистості / П. Д. Фролов та ін. // Збірник наукових статей Київського міжнародного університету й Інституту соціальної та політичної

психології НАПН України : [зб. наук. праць]. – К., 2011. – Вип. 2. – Серія: “Психологічні науки: проблеми і здобутки”. – 0,5 друк. арк.

276. *Фролова О. В.* Соціально-психологічний зміст комунікативного поля особистості / О. В. Фролова // Психологічні науки: проблеми і здобутки : збірник / Київський міжнар. ун-т, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К., 2011. – Вип. 3. – 0,5 друк. арк.

277. *Фурман А. В.* Володимир Роменець як методолог психософійного духу / А. В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2011. – № 2. – 0,4 друк. арк.

278. *Фурман А. В.* Категорійна матриця взаємозв'язку образів суб'єктивної реальності і психологічних чинників самоактуалізації дорослого / А. В. Фурман та ін. // Психологія і суспільство. – 2011. – № 4. – 0,4 друк. арк.

279. *Фурман А. В.* Методологічна план-карта дослідження і проектування модульно-розвивального підручника як квазісуб'єкта реальної розвивальної взаємодії / А. В. Фурман // Вітакультурний млин. – 2011. – Модуль 13. – 0,4 друк. арк.

280. *Фурман А. В.* Методологічне обґрунтування категорійної матриці сучасної соціологічної теорії / А. В. Фурман та ін. // Вітакультурний млин. – 2011. – Модуль 13. – 0,4 друк. арк.

281. *Фурман А. В.* Методологічні орієнтири створення категорійної матриці взаємозв'язку образів суб'єктивної реальності / А. В. Фурман та ін. // Вітакультурний млин. – 2011. – Модуль 13. – 0,3 друк. арк.

282. *Хазратова Н. В.* Проблема неефективності державного управління в сучасній Україні: психологічні аспекти / Н. В. Хазратова // Збірник наукових статей Київського міжнародного університету й Інституту соціальної та політичної психології НАПН України : [зб. наук. праць]. – К., 2011. – Вип. 2. – Серія: “Психологічні науки: проблеми і здобутки”. – 0,5 друк. арк.

283. *Хазратова Н. В.* Психологічне дослідження держави: методологічні передумови / Н. В. Хазратова // Віче : зб. наук. праць. – К., 2011. – 0,5 друк. арк.

284. *Хазратова Н. В., Луценко М. Ю.* Аналіз потреби у власності у контексті порівняння української і російської ментальностей / Н. В. Хазратова, М. Ю. Луценко // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 0,5 друк. арк.

285. *Хазратова Н. В., Луценко М. Ю.* Потреба у власності як соціально-психологічний феномен / Н. В. Хазратова, М. Ю. Луценко // Психологія особистості. – Івано-Франківськ, 2011. – Вип. 3 – 0,5 друк. арк.

286. *Хлаповська Т. Г.* Самопрезентація: визначення та історія дослідження поняття / Т. Г. Хлаповська // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 12. – 0,5 друк. арк.

287. *Циганенко Г. В.* Чи може довіра виникати швидко: з досвіду проведення короткотривалої групи зустрічей / Г. В. Циганенко // Психологічні перспективи : [наук. журн.]. – 2011. – Спец. вип. “Становлення особистості як суб’єкта життєвого шляху”. – Т. 1. – 0,5 друк. арк.

288. *Чаусова Ю. А.* Наративний підхід у дослідженні особливостей сімейний стосунків / Ю. А. Чаусова // Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – Т. 2. – Вип. 7. – 0,5 друк. арк.

289. *Черемних К. О.* Жизнь как текстуальная конструкция: ирония, игра, сеть / К. О. Черемних // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 25 (28). – 0,5 друк. арк.

290. *Черемних К. О.* Конфигурирование текстуальной конструкции жизни в практиках интерпретации / К. О. Черемних // Актуальні проблеми

психології. Психологічна герменевтика : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Житомир, 2011. – Т. 2. – Вип. 7. – 1,3 друк. арк.

291. *Черемних К. О.* Текстуальне життєконструювання: особистість між письмом і читанням / К. О. Черемних // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,5 друк. арк.

292. *Череповська Н. І.* Візуальний аспект “Медіакультури” у вітчизняній медіаосвіті / Н. І. Череповська // Соціальний педагог. – 2011. – № 7 (55). – 0,6 друк. арк.

293. *Череповська Н. І.* Візуальний аспект “Медіакультури” у вітчизняній медіаосвіті / Н. І. Череповська // Соціальний педагог. – 2011. – № 7 (55). – 0,6 друк. арк.

294. *Череповська Н. І.* Медіаосвітня програма для старшокласників “Медіакультура” / Н. І. Череповська // Управління освітою. – 2011. – № 21. – (Вкладка “Психологія управління”). – 1,1 друк. арк.

295. *Череповська Н. І.* Розвиток візуального творчого медіа сприймання / Н. І. Череповська // Актуальні проблеми психології. Психологія творчості : зб. наук. праць Ін-ту ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – Т. 12. – Вип. 13. – 0,8 друк. арк.

296. *Чорна Л. Г.* Проблема критеріїв і показників обдарованості в психології / Л. Г. Чорна // Філософсько-методологічні аспекти визначення обдарованості : матеріали круглого столу 26 жовтня 2011 р., м. Київ. – К., 2011. – 0,5 друк. арк.

297. *Чорна Л. Г.* Рольова ідентичність старшокласника: досвід емпіричного дослідження / Л. Г. Чорна // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,5 друк. арк.

298. *Чорна Л. Г.* Рольова ідентичність: її локалізація серед інших видів ідентичності особистості / Л. Г. Чорна // Наукові студії із соціальної

та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 27 (30). – 0,5 друк. арк.

299. *Чорна Л. Г.* Формування готовності педагогів до роботи з обдарованими дітьми: психологічний аспект / Л. Г. Чорна // Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., 21-25 верес. 2011 р., м. Алушта, АР Крим. – К., 2011. – Ч. 2. – 0,7 друк. арк.

300. *Чуніхіна С. Л.* Державний чиновник як об'єкт соціальної перцепції: деякі теоретичні підходи до вивчення проблеми / С. Л. Чуніхіна // Психологічні науки: проблеми і здобутки : збірник / Київський міжнар. ун-т, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К., 2011. – Вип. 3. – 0,5 друк. арк.

301. *Чуніхіна С. Л.* Стиль як категорія політичної психології / С. Л. Чуніхіна // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 0,5 друк. арк.

302. *Шульга В. Д.* Вчинковий принцип у дослідженні психологічних особливостей процесу соціального та духовного розвитку учнівської молоді / В. Д. Шульга // Збірник наукових статей Київського міжнародного університету й Інституту соціальної та політичної психології НАПН України : [зб. наук. праць]. – К., 2011. – Вип. 2. – Серія: “Психологічні науки: проблеми і здобутки”. – 0,5 друк. арк.

303. *Шульга В. Д.* Суб'єктно-вчинковий вимір виховання особистості / В. Д. Шульга // Психологія і суспільство. – 2011. – № 2 (44). – 0,5 друк. арк.

304. *Яворський М. В.* Загальні теоретичні підходи до розуміння соціально-психологічних функцій довіри / М. В. Яворський // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 26 (29). – 0,5 друк. арк.

305. *Яремчук О. В.* Концепція індивідуальної міфології особистості як теоретична основа дослідження особистісного само здійснення / О. В. Яремчук та ін. // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 26 (29). – 0,5 друк. арк.

306. *Яремчук О. В.* Політико-психологічна технологія створення консолідуючого національного міфу / О. В. Яремчук // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 11. – 0,5 друк. арк.

307. *Яремчук О. В.* Соціально-психологічна модель національного міфу / О. В. Яремчук // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К., 2011. – Вип. 29 (32). – 0,5 друк. арк.

Тези

1. *Андрієнко О. В.* Вплив професійної діяльності на ціннісно-мотиваційну сферу особистості працівника Державної пенітенціарної служби України / О. В. Андрієнко // Историко-правовые и социально-экономические аспекты развития общества : материалы докладов и выступлений междунар. науч.-практ. конф., 17 марта 2011 г., г. Чернигов. – Чернигов, 2011. – 0,15 друк. арк.

2. *Андрієнко О. В.* Маскулінні та фемінні характеристики регламентованого спілкування співробітників Державної пенітенціарної служби України / О. В. Андрієнко // Теорія і практика сучасного менеджменту: проблеми та шляхи їх вирішення : зб. матеріалів VII міжвуз. наук.-практ. конф. Чернігівської філії ПВНЗ “Європейський Університет”, 29 берез. 2011 р., м. Чернігів. – Чернігів, 2011. – 0,2 друк. арк.

3. *Андрієнко О. В.* Особливості регламентованого спілкування співробітників у процесі службової взаємодії / О. В. Андрієнко // Правова регламентація педагогіки співробітництва у процесі виправлення та

ресоціалізації засуджених : матеріали міжцикл. наук.-практ. семінару, 1 берез., 2011 р., м. Чернігів. – Чернігів, 2011. – 0,15 друк. арк.

4. *Андрієнко О. В.* Особливості ціннісно-мотиваційної сфери працівника Державної пенітенціарної служби України / О. В. Андрієнко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 4 трав. 2011 р. м. Київ. – К., 2011. – 0,15 друк. арк.

5. *Андрієнко О. В.* Соціально-психологічний аналіз стилю регламентованого спілкування / О. В. Андрієнко // Україна між минулим і майбутнім: історико-правові та соціально-економічні аспекти розвитку країни : матеріали наук.-практ. конф., 8 черв. 2011 р., м. Чернігів / Чернігівський юр. коледж Держ. пенітенціарної служби України. – Чернігів, 2011. – 0,15 друк. арк.

6. *Анцибор А. І.* Природа сміху та його дія на різні психологічні типи педагогічних працівників / А. І. Анцибор // Відродження: наук.-метод. вісн. Вінницького обл. ін-ту післядипломної освіти пед. працівників. – Вінниця, 2011. – № 1. – 0,2 друк. арк.

7. *Белавін С. П.* Особливості формування образів “свій-чужий”. Комунікативний профіль студентської молоді м. Бердянська [Електронний ресурс] / С. П. Белавін // Самовизначення особистості в соціумі : теорія, методологія, практика : матеріали методол. семінару для асп. та молод. науковців, 14 черв. 2011 р., м. Київ. – Режим доступу : http://www.ispp.org.ua/podiy_33.htm. – 0,2 друк. арк.

8. *Белавіна Т. І.* Взаємообумовленість економічного та соціально-психологічного статусу групи і особистості / Т. І. Белавіна // Якість життя: проблеми, пріоритети і перспективи : матеріали V Загальноукр. наук.-практ. конф. 15 груд. 2011 р., м. Донецьк. – Донецьк, 2011. – 0,2 друк. арк.

9. *Белавіна Т. І.* Оптимізація соціально-психологічної адаптації російськомовної спільноти в сучасному українському суспільстві /

Т. І. Белавіна // Щорічна наукова конференція Міжнародної асоціації політичних психологів. – Стамбул, 2011. – 0,1 друк. арк. – (англ. мовою).

10. *Белавіна Т. І.* Суб'єктивне почуття бідності як перепона на шляху успішної реабілітації осіб, що звільнилися з місць позбавлення волі / Т. І. Белавіна // Україна між минулим та майбутнім: історико-правовий та соціально-економічний аспект розвитку України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / Чернігів. філіал Європ. ун-ту, ЧЮКДПСУ. – Чернігів, 2011. – 0,3 друк. арк.

11. *Белінська М. І.* Дослідження взаємозв'язку творчого потенціалу і комунікативної компетентності майбутніх психологів / М. І. Белінська // Теоретичні та практичні проблеми розвитку та реалізації потенціалу особистості : всеукр. наук.-практ. конф. “Розквітання-4”, 29 квіт., 2011 р., м. Одеса. – Одеса : Принт-мастер, 2011. – 0,3 друк. арк.

12. *Белінська М. І.* Емпатія та емоційні бар'єри спілкування у структурі комунікативної компетентності майбутніх психологів / М. І. Белінська // Психологічні проблеми сучасності : Тези VIII наук.-практ. конф. студ. та молодих вчених, 19-21 трав., 2011 р., м. Львів. – Львів, 2011. – 0,1 друк. арк.

13. *Белинская М. И.* Исследование особенностей взаимосвязи адаптивности и эмпатических способностей будущих психологов / М. И. Белинская // Психология: мир возможностей : сб. материалов 2-й Междунар. конф. студ. и асп., 17 февр. 2011 г. / АОУ ВПО “Ленинградский государственный университет имени А. С. Пушкина”. – СПб., 2011. – 0,3 друк. арк.

14. *Белінська М. І.* Комунікативна компетентність майбутніх психологів як професійно важлива якість та можливості її діагностики / М. І. Белінська // Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки фахівців за соціономічним профілем : матеріали

всеук. наук.-практ. конф., 22-23 квіт., 2011 р., м. Хмельницький. – Хмельницький : ХНУ, 2011– 0,2 друк. арк.

15. *Белинская М. И.* Особенности адаптивности будущих психологов на разных этапах обучения в вузе / М. И. Белинская // Психосоциальная адаптация в трансформирующемся обществе: психология здоровья и здорового образа жизни : материалы III Междунар. научн. конф., 19–20 мая 2011г. – Минск, 2011. – 0,2 друк. арк.

16. *Васютинський В. О.* Національність, мова і майновий стан мешканців українських міст: між ідентичністю і ефективністю / В. О. Васютинський // Psychologia świata społecznego : VIII Zjazd Polskiego Stowarzyszenia Psychologii Społecznej 8–10 września 2011. – Poznań, 2011. – 0,1 друк. арк. – (пол. мовою).

17. *Васютинський В. О.* Ціннісні орієнтації російськомовних громадян України з різним соціальним та економічним статусом / В. О. Васютинський // Щорічна наукова конференція Міжнародної асоціації політичних психологів. – Стамбул, 2011. – 0,1 друк. арк. – (англ. мовою).

18. *Вінков В. Ю.* Дослідження особливостей сприймання громадсько-політичної інформації російськомовною спільнотою [Електронний ресурс] / В. Ю. Вінков // Самовизначення особистості в соціумі: теорія, методологія, практика : матеріали методол. семінару для асп. та молод. науковців, 14 черв., 2011 р., м. Київ. – Режим доступу : http://www.ispp.org.ua/podiy_33.htm. – 0,2 друк. арк.

19. *Вознесенська О. Л.* Медіа очима сучасної студентської молоді / О. Л. Вознесенська // Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. – К.-Мелітополь, 2011. – 0,2 друк. арк.

20. *Голота А. С.* Бідність як стиль життя в контексті сімейної взаємодії / А. С. Голота // Якість життя: проблеми, пріоритети і

перспективи : матеріали V Загальноукр. наук.-практ. конф. 15 груд. 2011 р., м. Донецьк. – Донецьк, 2011. – 0,2 друк. арк.

21. *Голубєва О. Є.* Цей загадковий чарівний саспенс / О. Л. Голубєва // Простір арт-терапії: Простір арт-терапії: витоки натхнення : матеріали VIII Міжнар. міждисципл. наук.-практ. конф., 24-26 лют., 2011 р., м. Київ. – К., 2011. – 0,25 друк. арк.

22. *Горбунова В. В.* Особливості розвитку когнітивної складності студентів у навчальному процесі / В. В. Горбунова // Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конференції “Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи”, Житомир 10-11 листоп. 2011 р. – Житомир, 2011. – 0,3 друк. арк.

23. *Грибенко І. В.* Американські фільми : погляд психолога / І. В. Грибенко // Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. – К.-Мелітополь, 2011. – 0,15 друк. арк.

24. *Грибенко І. В.* Групова ідентичність та ідентичність групи. [Електронний ресурс] / І. В. Грибенко // Актуальні проблеми психології малих груп : матеріали конф. – Режим доступу : http://ispp.org.ua/podiy_27_publ.htm. – 0,15 друк. арк.

25. *Грибенко І. В.* Методика “Я в просторі групи”. / І. В. Грибенко // Простір арт-терапії : витоки натхнення : матеріали VIII Міжнар. міждисципл. наук.-практ. конф., 24-26 лют., 2011 р., м. Київ. – К., 2011. – 0,15 друк. арк.

26. *Григоровская Л. В.* Терапевтические эффекты решения музыкальных задач / Л. В. Григоровская // Организационная среда XXI века : статьи и доклады II Междунар. науч.-практ. конф., 21 февр. 2011 г., г. Москва. – М., 2011. – 0,2 друк. арк.

27. *Григоровська Л. В.* Ситуаційний підхід у соціальній роботі / Л. В. Григоровська // Соціально-психологічні особливості професійної

діяльності працівників соціальної сфери : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. – К.-Мелітополь, 2011. – 0,1 друк. арк.

28. *Григоровська Л. В.* Психологический контракт как инструмент рефлексивного управления обеспечением развития компаний при слиянии / Л. В. Григоровская // Рефлексивные процессы и управление : сб. материалов VIII Междунар. симп., 18–19 окт. 2011 г., г. Москва. – М., 2011. – 0,1 друк. арк.

29. *Губеладзе И. Г.* The Social Identity Transformation on the Condition of the Rural Youth Migration to City [Електронний ресурс] / И. Г. Губеладзе // Щорічна наукова конференція Міжнародної асоціації політичних психологів. – Стамбул, 2011. – Режим доступу : http://convention2.allacademic.com/one/ispp/ispp11/index.php?click_key=1&cmd=Multi+Search+Search+Load+Publication+For+Extra&publication_id=510991&PHPSESSID=e5d4438c1ea31e8ccc6ac3c24d9f8e8d. – 0,5 друк. арк. – (англ. мовою).

30. *Губеладзе И. Г.* Методологічні засади дослідження трансформації соціальної ідентичності молоді сільського походження в міській спільноті [Електронний ресурс] / И. Г. Губеладзе // Самовизначення особистості в соціумі: теорія, методологія, практика : матеріали методол. семінару для асп. та молод. науковців, 14 черв. 2011 р., м. Київ. – Режим доступу : http://www.ispp.org.ua/podiy_33.htm. – 0,2 друк. арк.

31. *Гусев И. М.* Проблема природы бедности в западных исследованиях [Електронний ресурс] / И. М. Гусев // Самовизначення особистості в соціумі: теорія, методологія, практика : матеріали методол. семінару для асп. та молод. науковців, 14 черв. 2011 р., м. Київ. – Режим доступу : http://www.ispp.org.ua/podiy_33.htm. – 0,2 друк. арк.

32. *Жорнова О. І.* Бідність та самореалізація особистості: до постановки питання // XII міжнар. науково-практична конф. “Усвідомлення культури – запорука відновлення суспільства. Внесок сучасної науки в

загальнолюдську культуру”, 15-16 квіт. 2011 р. : [матеріали конф.]. – Севастополь, 2011. – 0,3 друк. арк.

33. *Жорнова О. І.* Політична соціалізація студентської молоді: гуманістичний вимір / О. І. Жорнова // Усвідомлення культури – запорука відновлення суспільства. Актуальні питання і перспективи розвитку системи освіти : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 квіт. 2011 р., м. Севастополь / МОН молодь спорту України, Севастопольський нац. техн. ун-т. – Севастополь, 2011. – 0,3 друк. арк.

34. *Жорнова О. І., Жорнова О. І.* Вища освіта України як стратегічний ресурс суспільного розвою / О. І. Жорнова, О. І. Жорнова // Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 10-11 лист., 2011 р., м. Запоріжжя. – Запоріжжя, 2011. – 0,1 друк. арк.

35. *Жорнова О. І., Жорнова О. І.* Модернізація освіти України у площині досліджень вітчизняною педагогікою / О. І. Жорнова, О. І. Жорнова // Усвідомлення культури – запорука відновлення суспільства. Актуальні питання і перспективи розвитку системи освіти : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 квіт. 2011 р., м. Севастополь. – Севастополь, 2011. – 0,3 друк. арк.

36. *Клименко Н. Г.* Влияние сказок на формирование жизненных сценариев женщин [Електронний ресурс] / Н. Г. Клименко. – Режим доступу : <http://zdravoe.com/117/p7692/index.html>. – 0,26 друк. арк.

37. *Клименко Н. Г.* Сказочная коррекция женской самооценки [Електронний ресурс] / Н. Г. Клименко. – Режим доступу : <http://zdravoe.com/117/p7997/index.html>. – 0,25 друк. арк.

38. *Кобрисенко Д. О.* Дослідження уявлень про себе студентів-політологів [Електронний ресурс] / Д. О. Кобрисенко // Самовизначення особистості в соціумі : теорія, методологія, практика : матеріали методол. семінару для асп. та молод. науковців, 14 черв., 2011 р., м. Київ. – Режим доступу : http://www.ispp.org.ua/podiy_33.htm. – 0,2 друк. арк.

39. *Коробанова О. Л.* Рольове спілкування та мотивація громадянської активності молоді [Електронний ресурс] / О. Л. Коробанова // Актуальні проблеми психології малих груп : матеріали Всеукр. наук. конф. – К., 2011. – Режим доступу : http://ispp.org.ua/podiy_27_publ.htm. – 0,1 друк. арк.

40. *Мар'юк А. Є.* Заздрість як психологічний феномен / А. Є. Мар'юк // Теоретичні та практичні проблеми розвитку та реалізації потенціалу особистості : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців “Розквітання 4”, 29 квіт., 2011 р., м. Одеса. – О., 2011. – 0,1 друк. арк.

41. *Мельник О. А.* Проблемна багатоаспектність особливостей уявлень про час і його переживання / О. А. Мельник // Міжнародна наукова міждисциплінарна конференція, 19 берез., 2011 р., м. Київ : матеріали виступів. – К., 2011. – 0,2 друк. арк.

42. *Мельник О. А.* Роль вчинкової структури у пізнанні сутності індивідуального буття людини / О. А. Мельник // Матеріали круглого столу з нагоди 85-ї річниці від дня народження В. А. Роменця 18 трав., 2011 р., м. Київ / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, лаб. історії психології ім. В. А. Роменця. – К., 2011. – 0,2 друк. арк.

43. *Мельник О. А.* Роль вчинкової структури у пізнанні сутності індивідуального буття людини / О. А. Мельник // Матеріали круглого столу з нагоди 85-ї річниці від дня народження В. А. Роменця 18 трав. 2011 р., м. Київ / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, лаб. історії психології ім. В. А. Роменця. – К., 2011. – 0,2 друк. арк.

44. *Мельник О. А.* Философско-психологическая многогранность сознания / О. А. Мельник // Психология сознания: современное состояние и перспективы : материалы II Всерос. научн. конф., 29 сент. – 1 окт. 2011 г., г. Самара. – Самара, 2011. – 0,3 друк. арк.

45. *Мироненко Г. В.* Темпоральні особливості взаємодії людини з мультимедіа / Г. В. Мироненко // Час у дзеркалі науки: I Міжнар. наук.

міждисцип. конф., 19 берез. 2011 р., м. Київ : матеріали виступів. – К., 2011. – 0,2 друк. арк.

46. *Мяленко В. В.* В поисках диалога / В. В. Мяленко // Психология. – 2011. – № 1. – 0,2 друк. арк.

47. *Найденов М. И.* Рефлексивное управление в обеспечении слияния конкурентов рынка / М. И. Найденов // Рефлексивные процессы и управление : сб. материалов VIII Междунар. симп., 18–19 окт. 2011 г., г. Москва : тезисы докл. – М., 2011. – 0,1 друк. арк.

48. *Найденов М. И.* Фильтры групповой рефлексии в полисубъектной среде / М. И. Найденов // Рефлексивные процессы и управление : сб. материалов VIII Междунар. симп., 18–19 окт. 2011 г., г. Москва : тезисы докл. – М., 2011. – 0,1 друк. арк.

49. *Найдьонов М. І.* Ресурсний підхід у теорії групової рефлексії / М. І. Найдьонов // Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. – К.-Мелітополь, 2011. – 0,1 друк. арк.

50. *Naydonov M.* The change of power command in Ukraine: what will be then – development or balancing? [Електронний ресурс] / M. Naydonov // Abstracts of 34th Annual Scientific Meeting of the International Society of Political Psychology (ISPP), 9–12 July, 2011, Istanbul. – Istanbul, 2011. – Режим доступу : http://convention3.allacademic.com/one/ispp/ispp11/index.php?click_key=1&cmd=Multi+Search+Search+Load+Publication&publication_id=511354&PHPSESSID=2e842f3b97fea9bd2272ec57e07ddb02. – 0,1 друк. арк. – (англ. мовою).

51. *Naydonov M.* Understanding of the occupational prestige diversity in Ukraine and about the World [Електронний ресурс] / M. Naydonov, L. Grygorovs'ka, L. Naydonova // Abstracts of the 12th European Congress of Psychology, 4–8 July, 2011, Istanbul. – Istanbul, 2011. – Режим доступу :

<http://My.eLVisti.com/naid/uk/1str/public.htm>; (http://mmif69.org.ua/IRIS/0261_a_tz.pdf). – 0,03 друк. арк. – (англ. мовою).

52. *Naydonov M.* Understanding of the occupational prestige diversity in Ukraine and about the World [Електронний ресурс] / *M. Naydonov, L. Grygorovs'ka, L. Naydonova* // The report of the 12th European Congress of Psychology., 4–8 July, 2011, Istanbul. – Istanbul, 2011. – Режим доступу : <http://My.eLVisti.com/naid/uk/1str/public.htm>; (http://mmif69.org.ua/IRIS/0261_a_tz.pdf). – 0,2 друк. арк. – (англ. мовою).

53. *Naydonov M., Grygorovs'ka L., Naydonova L.* Understanding of the occupational prestige diversity in Ukraine and about the World / Abstracts of ECP Istanbul, 2011. – 0,01 друк. арк. – (англ. мовою).

54. *Найденова Л. А.* Адсорбционная рефлексивная способность членов творческих сообществ в обеспечении организационных изменений / *Л. А. Найденова* // Рефлексивне процеси и управление : сб. материалов VIII Междунар. симп., 18-19 окт. 2011 г., г. Москва : тезисы докл. – М., 2011. – 0,2 друк. арк.

55. *Найдьонова Л. А.* Соціальна дилема як методологема професійної діяльності працівників соціальної сфери: на шляху до рефлексивних громад / *Л. А. Найдьонова* // Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. – К.-Мелітополь, 2011. – 0,2 друк. арк.

56. *Naydonova L.* Reflexive Capital and Diversity of Electoral Motivation in Ukraine during 2004-2010 years / Abstracts of ISSP meeting 2011. Istanbul. – 0,01 друк. арк. – (англ. мовою).

57. *Плетка О. Т.* Аспекти кризового втручання у соціальній роботі / *О. Т. Плетка* // Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. – К.-Мелітополь, 2011. – 0,15 друк. арк.

58. *Плетка О. Т.* Гендерний аспект у діаді відносин / О. Т. Плетка // Простір арт-терапії : витоки натхнення : матеріали VIII Міжнар. міждисципл. наук.-практ. конф. 24-26 лют., 2011 р., м. Київ. – К., 2011. – 0,2 друк. арк.

59. *Плетка О. Т.* Сім'я як плацдарм наших потреб / О. Т. Плетка // Простір арт-терапії : витоки натхнення : матеріали VIII Міжнар. міждисципл. наук.-практ. конф. 24-26 лют., 2011 р., м. Київ. – К., 2011. – 0,2 друк. арк.

60. *Покладова В. В.* Переживание успеха через призму психодрамы / В. В. Покладова // Психодрама и современная психотерапия. – 2011. – № 1–2. – 0,2 друк. арк.

61. *Полунін О. В.* Нова відповідь на старе питання про суб'єктивне теперішнє / О. В. Полунін // Час у дзеркалі науки : матеріали виступів на I Міжнар. міждисципл. конф. – К., 2011. – 0,14 друк. арк.

62. *Савінов В. В.* Особливості сучасного стану розвитку плейбек-театру в Україні / В. В. Савінов // Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 27–29 трав., 2011 р., м. Мелітополь. – К.-Мелітополь, 2011. – 0,1 друк. арк.

63. *Семиліт М. В.* Проектування майбутнього в формах сучасних художніх практик / М. В. Семиліт // Музеї та галереї в міській культурі: Історія та сучасність : матеріали наук. конф., 19-21 квіт. 2011 р., м. Одеса. – О., 2011. – 0,1 друк. арк.

64. *Скнар О. М.* Ресурси бібліотерапії у роботі зі складними емоційними станами / О. М. Скнар // Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 27–29 трав., 2011 р., м. Мелітополь. – К.-Мелітополь, 2011. – 0,1 друк. арк.

65. *Скнар О. М.* Фея – джерело натхнення, або Пошук чарівних ресурсів / О. М. Скнар // Простір арт-терапії: витоки натхнення : матеріали

VIII Міжнар. міждисципл. наук.-практ. конф. 24-26 лют., 2011 р., м. Київ. – К., 2011. – 0,1 друк. арк.

66.Скнар О. Н. Опыт работы с рисуночной методикой “Я как обувь”, или Волшебный мир обуви / О. Н. Скнар // Простір арт-терапії: витоки натхнення : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 24–26 лют. 2011 р., м. Київ. – К., 2011. – 0,2 друк. арк.

67.Скрипник О. В. Лояльність до групи в процесі професійного становлення / О. В. Скрипник // Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери: криза як ресурс : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. : 27-29 трав. 2011 р., м. Мелітополь : тези доп. – Мелітополь, 2011. – 0,1 друк. арк.

68.Федорченко Н. В. Естетичні переживання як засіб соціального розвитку особистості / Н. В. Федорченко // Теоретичні та практичні проблеми розвитку та реалізації потенціалу особистості : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців “Розквітання 4”, 29 квіт. 2011 р., м. Одеса. – О., 2011. – 0,1 друк. арк.

69.Чаусова Ю. А. Теоретична модель побудови подружніх стосунків за допомогою нарративу [Електронний ресурс] / Ю. А. Чаусова // Самовизначення особистості в соціумі: теорія, методологія, практика : тези методол. семінару лабораторії психології мас та спільнот ІСПП НАПН України для асп. та молод. науковців. – К., 2011. – Режим доступу : www.ispp.org.ua. – 0,2 друк. арк.

70.Чаусова Ю. А. Типологія спільних нарративів подружжя та критерії їх класифікації / Ю. А. Чаусова // Вектори психології-2011 : матеріали Міжнар. молодіж. наук. конф., 12–13 квіт., 2011 р., м. Харків. – Х., 2011. – 0,15 друк. арк.

Публікації в освітянській пресі

1. *Баранова С. В.* Теоретико-методологічні підходи щодо організації експериментальної діяльності у навчальному закладі / С. В. Баранова // Освіта на Луганщині. – 2011. – № 2 (35). – 0,5 друк. арк.
2. *Баришполець О. Т.* Стреси у молоді: в чім їх причини? / О. Т. Баришполець та ін. // Освіта. – 2011. – № 2–3. – 0,25 друк. арк.
3. *Бородчак М. В.* Як побудувати рівноправне суспільство / М. В. Бородчак // Педагогічна газета. – 2011. – № 6 (2003). – 0,1 друк. арк.
4. *Васильченко О. М.* Застосування категорії ставлення в дослідженні соціальної поведінки особистості / О. М. Васильченко // Освіта на Луганщині. – 2011. – № 2 (35). – 0,5 друк. арк.
5. *Васютинський В. О.* Соціальні постави російськомовної молоді в контексті матеріальної забезпеченості / В. О. Васютинський // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. – 2011. – № 2. – 0,5 друк. арк.
6. *Вознесенська О. Л.* Батьківська медіапедагогіка в системі позашкільної освіти / О. Л. Вознесенська // Директор школи. – 2011. – № 3 (51), берез. – 0,6 друк. арк.
7. *Вознесенська О. Л.* Шляхом арт-терапії у пошуках натхнення / О. Л. Вознесенська // Психолог. – 2011. – № 17 (449), трав. – 0,3 друк. арк.
8. *Вольфовська Т. О.* Особливості становлення політичних стереотипів молоді на сучасному етапі / Т. О. Вольфовська // Педагогічна газета. – 2011. – № 1 (198). – 0,25 друк. арк.
9. *Голубева Е. Е.* Мысли : перезагрузка / Е. Е. Голубева // Будь счастливой. – 2011. – № 1. – 0,1 друк. арк.
10. *Голубева Е. Е.* Разум и чувства / Е. Е. Голубева // Будь счастливой. – 2011. – № 1. – 0,3 друк. арк.
11. *Голубева О. С.* Эмоции: дар природы или тяжелая ноша? / Е. Е. Голубева // Будь счастливой. – 2011. – № 1. – 0,1 друк. арк.

12. *Голубєва О. Є.* Створення анімаційного фільму / О. Є. Голубєва та ін. // Позашкілля. – 2011. – № 7 (42), верес. – 0,4 друк. арк.
13. *Жадан І. В.* Маленький рецепт для великого майбутнього / І. В. Жадан // День. – 2011. – № 209. – 0,2 друк. арк.
14. *Іванченко С. М.* Болонський процес в Україні: коли за деревами не видно лісу / С. М. Іванченко // Таврійський вісник освіти. – 2011. – № 2. – 0,3 друк. арк.
15. *Клименко Н. Г.* В гостях у сказки. Ключ к расшифровке волшебных историй / Н. Г. Клименко // Легко худеем. – 2011. – № 9. – 0,2 друк. арк.
16. *Клименко Н. Г.* Жили-были килограммы. Сказка о том, как красна девица с лишним весом боролась / Н. Г. Клименко // Легко худеем. – 2011. – № 7. – 0,2 друк. арк.
17. *Коробка Л. М.* Психологічне здоров'я людини в контексті здорового способу життя / Л. М. Коробка // Освіта регіону. – 2011. – № 2. – 0,5 друк. арк.
18. *Лазоренко Б. П., Баришполець О. Т.* Стреси у молоді. В чому їх причини? / О. Т. Баришполець, Б. П. Лазоренко // Освіта. – 2011. – № 2–3. – 0,4 друк. арк.
19. *Обухова Н. А.* Ложные ожидания / Н. А. Обухова // Будь счастливой. – 2011. – № 1. – 0,13 друк. арк.
20. *Овдієнко Л. Н.* Бачити те, чого не втримаєш у руках. Як не стати рабом інформаційного суспільства / Л. Н. Овдієнко // День. – 2011. – № 190–191. – 0,3 друк. арк.
21. *Петрунько О. В.* Порно в Інтернеті формує сексуальні комплекси / О. В. Петрунько // Фокус. – 2011. – № 5 (218). – 0,25 друк. арк.
22. *Романюк Ю. Г.* Не здавайтесь без бою! / Ю. Г. Романюк // Наука і суспільство. – 2011. – № 9–10. – 0,25 друк. арк.

23. *Татенко В. О.* Діалог освіти і науки: вчинковий вимір / В. О. Татенко // Педагогічний вісник. – 2011 – № 2. – 0,5 друк. арк.
24. *Титаренко Т. М.* Перерваний політ / Т. М. Титаренко // Дитячий садок. – 2011. – № 34 (610). – 0,2 друк. арк.
25. *Фролов П. Д.* Інновації для позитивного іміджу / П. Д. Фролов // Педагогічна газета. – 2011. – № 6. – 0,01 друк. арк.
26. *Циганенко Г. В.* Слово, якого варто позбутися. Коментар психолога / Г. В. Циганенко // Львівська газета. – 2011. – № 47 (644). – 0,2 друк. арк.
27. *Шульга В. Д.* Експериментальний заклад “Школа вчинку” і технологія виховання особистості на засадах суб’єктно-вчинкового підходу / В. Д. Шульга // Школа. – 2011. – № 5. – 2,5 друк. арк.
28. *Шульга В. Д.* Проблема вивчення соціалізованості учнівської молоді в контексті досліджень соціально-психологічної та особистісної зрілості випускника середнього навчального закладу / В. Д. Шульга // Школа. – 2011. – № 5. – 1,2 друк. арк.
29. *Шульга В. Д.* Суб’єктно-вчинковий підхід до організації виховного процесу / В. Д. Шульга // Педагогічний вісник. – 2011. – № 2. – 0,5 друк. арк.
30. *Шульга В. Д.* Школа майбутнього. “Бачення” освітніх перспектив. Канівська гімназія імені Івана Франка Черкаської області / В. Д. Шульга // Світ виховання. – 2011. – № 1 (44). – 3,0 друк. арк.